

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη
Φορολογική & Χρηματοοικονομική Διοίκηση
Στρατηγικών Αποφάσεων

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΤΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ

ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

Διπλωματική Εργασία

**«Φοροδιαφυγή από πολύ μικρές και μικρές ελληνικές
επιχειρήσεις και τρόποι αντιμετώπισής της»**

Της

ΜΑΛΙΟΓΚΑ ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΜΑΡΙΑ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του μεταπτυχιακού διπλώματος
στη Φορολογική Λογιστική και Χρηματοοικονομική Διοίκηση Στρατηγικών
Αποφάσεων

Φεβρουάριος 2024

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου εργασίας, κ. Καραγιώργο Θεοφάνη, για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφερε και την άψογη συνεργασία που είχαμε καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της εργασίας. Η καθοδήγηση και τα σχόλιά του οδήγησαν σε σημαντική βελτίωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω και τους υπόλοιπους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος που συνέβαλαν στην ακαδημαϊκή μου εκπαίδευση.

Τέλος, θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω την οικογένεια και τους φίλους μου που με ενθάρρυναν και μου συμπαραστάθηκαν κατά τη διάρκεια συγγραφής της διπλωματικής μου εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ένα από τα σημαντικότερα φαινόμενα που προκαλούν στρεβλώσεις στην οικονομία, τόσο σε εγχώριο όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, είναι αυτό της φοροδιαφυγής. Η φοροδιαφυγή δημιουργεί μεγάλη απώλεια φορολογικών εσόδων καθώς και σοβαρές αρνητικές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις. Στη χώρα μας, τα πολύ υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής υπονομεύουν την οικονομική ανάπτυξη. Επομένως, ο περιορισμός της αποτελεί ζωτικής σημασίας ζήτημα, ιδιαίτερα από το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης και έπειτα. Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση των λόγων συνεχούς ανόδου των ποσοστών φοροδιαφυγής στην ελληνική οικονομία, η εξέταση του βαθμού φοροδιαφυγής πολύ μικρών και μικρών ελληνικών επιχειρήσεων καθώς και η αναζήτηση τρόπων αντιμετώπισης των φαινομένων φοροδιαφυγής. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού διενεργήθηκε τόσο βιβλιογραφική επισκόπηση όσο και εμπειρική έρευνα. Στο μέρος της βιβλιογραφικής επισκόπησης αναλύεται η έννοια των φόρων και της φορολογίας, γίνεται διάκριση μεταξύ των φαινομένων φοροδιαφυγής, παραοικονομίας και φοροαποφυγής και, έπειτα, δίνεται έμφαση στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής. Η ερευνητική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν η συλλογή πρωτογενών δεδομένων μέσω ερωτηματολογίου, το οποίο δημιουργήθηκε με τη χρήση Google Forms και διανεμήθηκε μέσω διευθύνσεων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στους συμμετέχοντες. Πρώτα, όμως, διεξάχθηκε πιλοτική έρευνα η οποία συνέβαλε στη σαφή διατύπωση των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου, στην εγκυρότητα αυτού και στην εκτίμηση του απαιτούμενου χρόνου για τη συμπλήρωσή του. Για την ανάλυση των δεδομένων έγινε χρήση του προγράμματος στατιστικής ανάλυσης IBM SPSS v.26 προκειμένου να καταλήξουμε σε διάφορα συμπεράσματα. Συμπερασματικά, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στην έρευνα, ο βασικότερος λόγος ανόδου φοροδιαφυγής είναι η αύξηση στη φορολογική επιβάρυνση, ο κλάδος επιχειρηματικής δραστηριότητας με την υψηλότερη τάση φοροδιαφυγής είναι αυτός των ελευθέρων επαγγελματιών και, τέλος, ο σημαντικότερος τρόπος μείωσης της φοροδιαφυγής είναι η ύπαρξη απλοποιημένου και σταθερού φορολογικού συστήματος.

Λέξεις κλειδιά: φοροδιαφυγή, πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις, τρόποι αντιμετώπισης φοροδιαφυγής, Ελλάδα.

ABSTRACT

One of the most important phenomena causing distortions in the economy, both domestically and globally, is that of tax evasion. Tax evasion generates a large loss of tax revenue as well as serious negative socio-economic impacts. In our country, the extremely high levels of tax evasion undermine economic development. Thus, limiting it is a vital issue, especially after the outbreak of the global financial crisis. The purpose of this study is to investigate the reasons why tax evasion rates are following a continuous rise in the Greek economy, to examine the extend of tax evasion at micro and small Greek businesses as well as to search for ways to deal with tax evasion phenomena. In order to achieve this goal, both a literature review and empirical research were conducted. In the part of the literature review, the meaning of taxes and taxation is analyzed, a distinction between the phenomena of tax evasion, shadow economy and tax avoidance is made, and, after these, a discussion about the phenomenon of tax evasion follows. The research method used was the collection of primary data through a questionnaire created using Google Forms and distributed via e-mail addresses to the participants. Firstly, a pilot study was conducted that contributed to the clear formulation of the questionnaire's questions, its validity and the estimated time required to complete it. In order to reach several conclusions, IBM SPSS v.26 statistical program was utilized. In conclusion, according to research's participants, the main reason for the rise in tax evasion is the increase in tax burden, the business sector with the highest tendency to tax evade is freelancers and, finally, the most important way to reduce tax evasion is the existence of a simplified and fixed tax system.

Keywords: tax evasion, micro and small businesses, ways to deal with tax evasion, Greece.

Πίνακας Περιεχομένων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	2
ABSTRACT	3
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ	6
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
Κεφάλαιο 1. Φόρος και φορολογία.....	14
1.1 Η έννοια του φόρου.....	14
1.2 Βασικά λειτουργίες των φόρων.....	14
1.3 Διάκριση των φόρων	15
1.3.1 Άμεσοι φόροι.....	15
1.3.2 Έμμεσοι φόροι.....	16
1.3.3 Διαφορά μεταξύ άμεσης και έμμεσης φορολόγησης	17
1.4 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των φόρων	18
1.5 Η έννοια και ο σκοπός της φορολογίας.....	18
Κεφάλαιο 2. Φοροδιαφυγή, Παραοικονομία, Φοροαποφυγή	20
2.1 Φοροδιαφυγή.....	20
2.2 Παραοικονομία.....	21
2.3 Φοροαποφυγή.....	23
Κεφάλαιο 3. Το φαινόμενο της φοροδιαφυγής	25
3.1 Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα	25
3.2 Μέθοδοι φοροδιαφυγής.....	26
3.2.1 Φοροδιαφυγή στη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων	27
3.2.2 Φοροδιαφυγή στη φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων	29
3.2.3 Φοροδιαφυγή στο φόρο προστιθέμενης αξίας	30
3.2.4 Φοροδιαφυγή στο φόρο μεταβίβασης ακινήτων	30
3.2.5 Φοροδιαφυγή στους φόρους κληρονομιών, δωρεών και γονικών παροχών	31
3.2.6 Φοροδιαφυγή στο φόρο ακίνητης περιουσίας.....	31
3.2.7 Φοροδιαφυγή στους ειδικούς φόρους κατανάλωσης υγρών καυσίμων, οιοπνεύματος και καπνοβιομηχανικών προϊόντων	32
3.2.8 Φοροδιαφυγή σε νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα	33
3.2.9 Φοροδιαφυγή σε διάφορους τομείς	33
3.3 Αιτίες φοροδιαφυγής.....	36
3.3.1 Νομοθετικές και πολιτικές αιτίες	36

3.3.2 Γραφειοκρατικές και οργανωτικές αιτίες.....	37
3.3.3 Τεχνολογικές αιτίες.....	38
3.3.4 Διαρθρωτικές αιτίες.....	38
3.3.5 Πολιτισμικές αιτίες.....	40
3.3.6 Άλλες αιτίες άνησης της φοροδιαφυγής.....	40
3.4 Συνέπειες φοροδιαφυγής.....	41
3.5 Τρόποι αντιμετώπισης φοροδιαφυγής.....	43
3.5.1 Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής και πλαστικού χρήματος.....	44
3.5.2 Διεξαγωγή τακτικών και αυστηρότερων φορολογικών ελέγχων.....	44
3.5.3 Μείωση φορολογικών συντελεστών.....	45
3.5.4 Απλοποίηση φορολογικού συστήματος.....	46
3.5.5 Ενημέρωση και επιμόρφωση μαθητών και υπαλλήλων φορολογικής διοίκησης.....	46
Κεφάλαιο 4. Μεθοδολογία της έρευνας.....	48
4.1 Σκοπός της έρευνας και επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα.....	48
4.2 Ερευνητικό εργαλείο.....	48
4.3 Δείγμα της έρευνας.....	49
4.4 Ανάλυση των δεδομένων.....	49
Κεφάλαιο 5. Ερευνητικά αποτελέσματα και ανάλυση.....	51
5.1 Περιγραφική στατιστική.....	51
5.2 Επαγωγική στατιστική.....	64
5.2.1 Πίνακες συνάφειας ή διπλής εισόδου.....	65
5.2.2 Έλεγχος ανεξαρτησίας X^2 Chi-square.....	70
5.2.3 Έλεγχος Mann-Whitney U.....	71
5.2.4 Ανάλυση συσχέτισης.....	73
5.2.5 Έλεγχος Kruskal-Wallis H.....	75
5.2.6 Έλεγχος αξιοπιστίας κλίμακας.....	77
Κεφάλαιο 6. Συμπεράσματα και προτάσεις.....	80
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	82
Ελληνική Βιβλιογραφία.....	82
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	83
Διαδικτυακές Πηγές.....	86
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	88
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β. ΠΙΝΑΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ, ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΥΚΛΙΚΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ.....	93

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Οι ΜΜΕ στην Ελλάδα—Βασικά στοιχεία. Πηγή: European Commission (2014). .	40
Πίνακας 2. Πίνακας συχνοτήτων για τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα.	51
Πίνακας 3. Πίνακας συχνοτήτων γενικών ερωτήσεων για τη φοροδιαφυγή.	53
Πίνακας 4. Πίνακας συχνοτήτων σχετικά με τις αιτίες ανόδου φοροδιαφυγής.....	55
Πίνακας 5. Πίνακας συχνοτήτων σχετικά με το βαθμό φοροδιαφυγής διαφόρων επιχειρήσεων.	58
Πίνακας 6. Πίνακας συχνοτήτων σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης των φαινομένων φοροδιαφυγής.....	61
Πίνακας 7. Μέσος όρος και τυπική απόκλιση των αιτιών ανόδου φοροδιαφυγής.	63
Πίνακας 8. Μέσος όρος και τυπική απόκλιση των κλάδων επιχειρηματικής δραστηριότητας. .	64
Πίνακας 9. Μέσος όρος και τυπική απόκλιση των τρόπων αντιμετώπισης φοροδιαφυγής.	64
Πίνακας 10. Πίνακας συνάφειας μεταξύ των μεταβλητών «Φύλο» και «Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης».	67
Πίνακας 11. Πίνακας συνάφειας μεταξύ των μεταβλητών «Φύλο» και «Ελευθέρια επαγγέλματα».	68
Πίνακας 12. Πίνακας συνάφειας μεταξύ των μεταβλητών «Φύλο» και «Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα».	69
Πίνακας 13. Έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 Chi-square ανάμεσα στις μεταβλητές «Φύλο» και «Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης».....	70
Πίνακας 14. Έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 Chi-square ανάμεσα στις μεταβλητές «Φύλο» και «Ελευθέρια επαγγέλματα».	71
Πίνακας 15. Έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 Chi-square ανάμεσα στις μεταβλητές «Φύλο» και «Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα».	71
Πίνακας 16. Έλεγχος Mann-Whitney U για συμμετέχοντες 18-25 ετών και άνω των 55 ετών σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής.	72
Πίνακας 17. Έλεγχος Mann-Whitney U για συμμετέχοντες που είναι απόφοιτοι ΤΕΙ-ΑΕΙ και όσους κατέχουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής.....	73
Πίνακας 18. Πίνακας συντελεστών συσχέτισης του Spearman.	74
Πίνακας 19. Έλεγχος Kruskal-Wallis H για όλες τις ηλικιακές ομάδες σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής.....	76
Πίνακας 20. Έλεγχος Kruskal-Wallis H για όλες τις ομάδες επιπέδων εκπαίδευσης σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής.....	76
Πίνακας 21. Συντελεστής αξιοπιστίας Cronbach's alpha για την κλίμακα των τρόπων αντιμετώπισης φοροδιαφυγής.	77

Πίνακας 22. Πίνακας Item-Total Statistics.	78
Πίνακας 23. Συντελεστής αξιοπιστίας Cronbach's alpha μετά την αφαίρεση 2 προτάσεων της κλίμακας των τρόπων αντιμετώπισης φοροδιαφυγής.	78
Πίνακας 24. Πίνακας Item-Total Statistics μετά την αφαίρεση 2 προτάσεων.	79
Πίνακας 25. Συντελεστής αξιοπιστίας Cronbach's alpha για την κλίμακα των τρόπων αντιμετώπισης φοροδιαφυγής (τελικό ποσό).	79
Πίνακας 26. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Φύλο».	93
Πίνακας 27. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Ηλικία».	93
Πίνακας 28. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επίπεδο εκπαίδευσης».	94
Πίνακας 29. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επάγγελμα - Ειδικότητα».	95
Πίνακας 30. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Εργασιακή εμπειρία».	95
Πίνακας 31. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή αποτελεί σοβαρό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας;».	96
Πίνακας 32. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητες μεταξύ των φορολογούμενων;».	97
Πίνακας 33. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Θεωρείτε πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο;».	98
Πίνακας 34. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Θεωρείτε πως αν το κράτος προσέφερε περισσότερα κίνητρα και παροχές στους φορολογούμενους, θα μειωνόταν η φοροδιαφυγή;».	99
Πίνακας 35. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης».	100
Πίνακας 36. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Υπαρξη γραφειοκρατίας».	101
Πίνακας 37. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος».	102
Πίνακας 38. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Έλλειψη φορολογικής συνείδησης και ηθικής».	103
Πίνακας 39. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Ανεπαρκή φορολογικά συστήματα».	103
Πίνακας 40. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Άνοδος φορολογικών συντελεστών».	104
Πίνακας 41. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Έλλειψη φορολογικής παιδείας».	105
Πίνακας 42. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Μεγάλος αριθμός πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων».	105
Πίνακας 43. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Ανασφάλεια δικαίου».	106
Πίνακας 44. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Έλλειψη εκπαίδευσης του προσωπικού φορολογικής διοίκησης».	107
Πίνακας 45. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επιχειρήσεις πρωτογενούς τομέα».	108
Πίνακας 46. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επιχειρήσεις μεταποίησης και κατασκευών».	108
Πίνακας 47. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επιχειρήσεις χονδρικού εμπορίου».	109
Πίνακας 48. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου».	110

Πίνακας 49. Πίνακας συχνότητων μεταβλητής «Επιχειρήσεις εστίασης».....	110
Πίνακας 50. Πίνακας συχνότητων μεταβλητής «Επιχειρήσεις καταλυμάτων».....	111
Πίνακας 51. Πίνακας συχνότητων μεταβλητής «Ελευθέρια επαγγέλματα».....	112
Πίνακας 52. Πίνακας συχνότητων μεταβλητής «Λοιπές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών»...	112
Πίνακας 53. Πίνακας συχνότητων μεταβλητής «Επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες υγείας».	113
Πίνακας 54. Πίνακας συχνότητων μεταβλητής «Μείωση φορολογικών συντελεστών».....	114
Πίνακας 55. Πίνακας συχνότητων μεταβλητής «Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα».....	114
Πίνακας 56. Πίνακας συχνότητων μεταβλητής «Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων».....	115
Πίνακας 57. Πίνακας συχνότητων μεταβλητής «Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές».....	116
Πίνακας 58. Πίνακας συχνότητων μεταβλητής «Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής»...	116
Πίνακας 59. Πίνακας συχνότητων μεταβλητής «Επιβολή προστίμων στους παραβάτες».....	117
Πίνακας 60. Πίνακας συχνότητων μεταβλητής «Μηχανογράφηση φορολογικών διαδικασιών».	118
Πίνακας 61. Πίνακας στατιστικών στοιχείων μεταβλητών.....	118

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1. Παραοικονομία και φοροδιαφυγή. Πηγή: ΔιαΝΕΟσις (2016).....	22
Γράφημα 2. Ποσοστό απασχόλησης σε επιχειρήσεις ανά αριθμό εργαζομένων, 2012. Πηγή: ΔιαΝΕΟσις (2017).	39
Γράφημα 3. Κυκλικό διάγραμμα μεταβλητής «Φύλο».....	93
Γράφημα 4. Κυκλικό διάγραμμα μεταβλητής «Ηλικία».....	94
Γράφημα 5. Κυκλικό διάγραμμα μεταβλητής «Επίπεδο εκπαίδευσης».....	94
Γράφημα 6. Κυκλικό διάγραμμα μεταβλητής «Επάγγελμα - Ειδικότητα».....	95
Γράφημα 7. Κυκλικό διάγραμμα μεταβλητής «Εργασιακή εμπειρία».	96
Γράφημα 8. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή αποτελεί σοβαρό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας;».....	97
Γράφημα 9. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητες μεταξύ των φορολογούμενων;».....	98
Γράφημα 10. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Θεωρείτε πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο;».....	99
Γράφημα 11. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Θεωρείτε πως αν το κράτος προσέφερε περισσότερα κίνητρα και παροχές στους φορολογούμενους, θα μειωνόταν η φοροδιαφυγή;».....	100
Γράφημα 12. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης».	101
Γράφημα 13. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Υπαρξη γραφειοκρατίας».....	102
Γράφημα 14. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος».	102
Γράφημα 15. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Έλλειψη φορολογικής συνείδησης και ηθικής». ...	103
Γράφημα 16. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Ανεπαρκή πληροφοριακά συστήματα».....	104
Γράφημα 17. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Άνοδος φορολογικών συντελεστών».....	104
Γράφημα 18. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Έλλειψη φορολογικής παιδείας».	105
Γράφημα 19. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Μεγάλος αριθμός πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων».....	106
Γράφημα 20. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Ανασφάλεια δικαίου».....	107
Γράφημα 21. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Έλλειψη εκπαίδευσης του προσωπικού φορολογικής διοίκησης».....	107
Γράφημα 22. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις πρωτογενούς τομέα».	108
Γράφημα 23. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις μεταποίησης και κατασκευών».	109
Γράφημα 24. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις χονδρικού εμπορίου».....	109
Γράφημα 25. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου».....	110
Γράφημα 26. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις εστίασης».....	111
Γράφημα 27. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις καταλυμάτων».....	111
Γράφημα 28. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Ελευθέρια επαγγέλματα».....	112
Γράφημα 29. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Λοιπές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών».....	113

Γράφημα 30. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες υγείας».	113
Γράφημα 31. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Μείωση φορολογικών συντελεστών».....	114
Γράφημα 32. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα».	115
Γράφημα 33. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων».	115
Γράφημα 34. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές».....	116
Γράφημα 35. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής».....	117
Γράφημα 36. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιβολή προστίμων στους παραβάτες».....	117
Γράφημα 37. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Μηχανογράφηση φορολογικών διαδικασιών».....	118

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η φοροδιαφυγή είναι ένα διαχρονικό φαινόμενο, που λόγω της συνεχούς της ανόδου, αποτελεί πολύ σοβαρό πρόβλημα των σύγχρονων εθνικών οικονομιών σε παγκόσμιο επίπεδο. Στις περισσότερες χώρες, θεωρείται ως μία πράξη παράνομη δεδομένου ότι τα φορολογούμενα φυσικά ή νομικά πρόσωπα δεν πληρώνουν στις κυβερνήσεις τους φόρους που τους αναλογούν. Η πιο συνηθισμένη μορφή φοροδιαφυγής στη χώρα μας είναι η απόκρυψη φορολογητέου εισοδήματος φυσικών προσώπων και, κατ' επέκταση, η μη καταβολή του απαιτούμενου ποσού φόρου που τους αναλογεί (Matsaganis & Flevotomou, 2010).

Η φοροδιαφυγή αποτελεί ζήτημα ζωτικής σημασίας το οποίο έχει απασχολήσει τις κυβερνήσεις όλων των χωρών από πολύ παλιά λόγω των επιπτώσεών της στην οικονομία. Το φαινόμενο που μελετάται προκαλεί απώλεια κρατικών εσόδων και μη είσπραξή τους, αναποτελεσματική ανακατανομή φόρων που αναλογούν στους πολίτες και ανεπαρκή χρηματοδότηση δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών. Εκτός από τις αρνητικές της επιπτώσεις στο δημόσιο χρέος, η φοροδιαφυγή οξύνει τις εισοδηματικές ανισότητες και επιτρέπει σε όσους δεν είναι δικαιούχοι επιδομάτων και κρατικών ενισχύσεων, τελικά να τα λαμβάνουν.

Στη χώρα μας, το συγκεκριμένο φαινόμενο έχει αρκετά μεγάλη ένταση και έκταση ώστε να θεωρείται από τους βασικότερους παράγοντες που πυροδότησαν την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση. Αν λάβουμε υπόψη την περίπτωση της Ελλάδας, τα φαινόμενα φοροδιαφυγής εμφανίζονται πολύ συχνά και, σύμφωνα με τον Vousinas (2017), τα ποσοστά φοροδιαφυγής ανέρχονται σε πολύ υψηλότερα επίπεδα συγκριτικά με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, το μέγεθος και η έντασή τους δεν είναι εύκολο να υπολογιστούν με ακρίβεια. Για αυτό το λόγο, οι κυβερνήσεις των χωρών διεξάγουν διάφορους ελέγχους προκειμένου να εκτιμηθεί, έστω και προσεγγιστικά, το μέγεθος της φοροδιαφυγής.

Ακόμα και αν είναι απαιτητικό να αντιμετωπιστεί πλήρως η φοροδιαφυγή, έχει καταστεί επιτακτική ανάγκη να αναζητηθούν τρόποι για τον περιορισμό της μιας και αποτελεί φαινόμενο το οποίο απασχολεί σε πολύ μεγάλο βαθμό τις κυβερνήσεις των χωρών, ιδιαίτερα μετά την τελευταία οικονομική κρίση. Εκτός από τις στρεβλώσεις στην οικονομία, οι δυσμενείς επιπτώσεις της φοροδιαφυγής περιλαμβάνουν απροθυμία των φορολογούμενων να εκπληρώσουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις, μειωμένες ιδιωτικές επενδύσεις καθώς και περιορισμό της ανταγωνιστικότητας μεταξύ

επιχειρήσεων. Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί πως όλο και λιγότερα περιστατικά φοροδιαφυγής θα οδηγήσουν σε αυξανόμενες επενδύσεις και θα δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας. Μακροπρόθεσμα, λοιπόν, η καταπολέμηση του φαινομένου θα οδηγήσει σε οικονομική μεγέθυνση και σε ένα πιο αποτελεσματικό και δίκαιο κράτος αφού θα κυριαρχεί η εμπιστοσύνη των πολιτών.

Ο βασικότερος σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η αναζήτηση, η παρουσίαση και η απαρίθμηση των αιτιών και των επιπτώσεων που προκαλούν τα φαινόμενα φοροδιαφυγής σε πολύ μικρές και μικρές ελληνικές επιχειρήσεις, όπως, επίσης και να παρατεθούν βέλτιστες πρακτικές για τον περιορισμό ή ακόμα και την εξάλειψη του εν λόγω φαινομένου. Άλλος ένας σκοπός της έρευνας αυτής είναι να εκτιμηθεί το μέγεθος της φοροδιαφυγής και να αναλυθούν οι διαφορές ανάμεσα στους διαφορετικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας. Ο περιορισμός της συγκεκριμένης μελέτης έγκειται στο ότι εστιάζει σε μία μόνο γεωγραφική περιοχή της Ελλάδας και δε λαμβάνει στοιχεία από διαφορετικές περιοχές της χώρας, καθιστώντας αδύνατη τη γενίκευση των αποτελεσμάτων σε εγχώριο επίπεδο.

Η βιβλιογραφική επισκόπηση της μελέτης περιέχει, αρχικά, ορισμούς για αποσαφήνιση της έννοιας του φόρου και της φοροδιαφυγής καθώς και τη διαφοροποίηση της δεύτερης από άλλες δύο παρόμοιες έννοιες, την παραοικονομία και τη φοροαποφυγή. Έπειτα, εστιάζει στις αιτίες που οδηγούν σε έξαρση των φαινομένων φοροδιαφυγής, αφού τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερα φορολογούμενα φυσικά ή νομικά πρόσωπα επιλέγουν να φοροδιαφύγουν, αλλά και στις συνέπειες που τα συγκεκριμένα φαινόμενα προκαλούν σε κάθε άτομο χωριστά καθώς και στην κοινωνία ως σύνολο. Τέλος, γίνεται περαιτέρω αναφορά σε τρόπους που ενδεχομένως να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση του προβλήματος της φοροδιαφυγής προκειμένου να σημειωθεί αύξηση στα έσοδα του κράτους και ισοκατανομή των φορολογικών βαρών μεταξύ των φορολογούμενων μερών.

Η δομή της εργασίας αναφέρεται συνοπτικά παρακάτω. Η διπλωματική εργασία χωρίζεται σε δυο μέρη, με το πρώτο να περιλαμβάνει το θεωρητικό πλαίσιο και το δεύτερο την εμπειρική έρευνα. Αρχικά, στην «Εισαγωγή» παρουσιάζεται ο σκοπός και η δομή της διπλωματικής εργασίας και, έπειτα, ακολουθεί το θεωρητικό πλαίσιο, δηλαδή γίνεται μια εκτενής αναφορά η οποία μελετάται μέσω ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας. Η βιβλιογραφία προέρχεται κυρίως από άρθρα επιστημονικών περιοδικών, άλλες διπλωματικές εργασίες δημοσιευμένες σε ιδρυματικά αποθετήρια

ελληνικών πανεπιστημίων καθώς και συγγράμματα, είτε ηλεκτρονικά είτε όχι, που αφορούν τη φοροδιαφυγή.

Το θεωρητικό μέρος απαρτίζεται από τρία κεφάλαια. Πιο αναλυτικά, στο κεφάλαιο 1 γίνεται αναφορά στους φόρους που υπάρχουν στην ελληνική οικονομία και στη φορολογία. Στο κεφάλαιο 2 γίνεται μια προσπάθεια αποσαφήνισης της έννοιας της φοροδιαφυγής και διάκρισή της από τα παρεμφερή φαινόμενα της φοροαποφυγής και της παραοικονομίας. Το κεφάλαιο 3 πραγματεύεται αποκλειστικά το βασικό ζητούμενο της διπλωματικής εργασίας, δηλαδή τη μελέτη του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Ειδικότερα, πρώτα γίνεται αναφορά στις μεθόδους με τις οποίες εκδηλώνεται η φοροδιαφυγή και στους πιο σημαντικούς και καθοριστικούς παράγοντες που ωθούν τους φορολογούμενους σε αυτή. Μετά, παρατίθενται οι συνέπειες που τα φαινόμενα φοροδιαφυγής προκαλούν τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Τέλος, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, απαριθμούνται και διάφοροι τρόποι περιστολής τόσο της έκτασης όσο και της έντασης της φοροδιαφυγής.

Στη συνέχεια της διπλωματικής εργασίας παρουσιάζεται η εμπειρική μελέτη. Το ερευνητικό μέρος αποτελείται και αυτό από τρία κεφάλαια. Ξεκινώντας από το κεφάλαιο 4, το συγκεκριμένο αφορά τη μεθοδολογία της έρευνας, δηλαδή το πώς σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε η εμπειρική έρευνα που πραγματοποιήθηκε σχετικά με τη φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. Σε αυτό το σημείο περιγράφονται τα δεδομένα που συλλέχθηκαν, η μέθοδος με την οποία συλλέχθηκαν καθώς και ο τρόπος ανάλυσής τους. Η συλλογή πρωτογενών δεδομένων επιτεύχθηκε με τη χρήση ενός ερωτηματολογίου που περιλάμβανε ερωτήσεις κλειστού τύπου, έτσι ώστε να αποτυπωθεί η κοινή γνώμη αναφορικά με το ζητούμενο. Συλλέχθηκαν συνολικά 139 ερωτηματολόγια ως δείγμα και η ανάλυση πραγματοποιήθηκε μέσω του προγράμματος στατιστικής ανάλυσης IBM SPSS v.26. Στο κεφάλαιο 5, παρουσιάζονται τα βασικά αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας, ύστερα από την επεξεργασία των ερωτηματολογίων που απαντήθηκαν. Το τελευταίο κεφάλαιο περιλαμβάνει συζήτηση σχετικά με τα ευρήματα της μελέτης, καταγράφονται οι περιορισμοί της παρούσας διπλωματικής εργασίας καθώς και γίνονται προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

Κεφάλαιο 1. Φόρος και φορολογία

1.1 Η έννοια του φόρου

Πρώτα από όλα, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε στην έννοια του φόρου, μία έννοια που έχει απασχολήσει διαχρονικά την ανθρωπότητα καθώς κάθε κράτος έχει ανάγκη είσπραξης φόρων οι οποίοι αναλογούν σε φορολογούμενα φυσικά πρόσωπα και νομικές οντότητες. Οι φόροι είναι πολύ σημαντικοί μιας και συμβάλλουν στη χρηματοδότηση πόρων που απαιτούνται ώστε να μπορεί το κράτος να διαθέτει δωρεάν προς την κοινωνία δημόσια αγαθά και να καλύπτει άλλες δαπάνες του.

Ο πιο ευρέως διαδεδομένος ορισμός της έννοιας του φόρου είναι αυτός του Gaston Jèze (1922), σύμφωνα με τον οποίο *«φόρος είναι η χρηματική παροχή που επιβάλλεται αναγκαστικά από το κράτος εις βάρος των πολιτών χωρίς αντιπαροχή προς τον σκοπό κάλυψης δημόσιων βαρών»*. Σύμφωνα με τους Μπάρμπας & Φινοκαλιώτης (2011), οι φόροι και η καταβολή τους αφορούν αφενός φυσικά πρόσωπα που ζουν και εργάζονται στην εκάστοτε χώρα και το εισόδημά τους προέρχεται από τη χώρα αυτή και αφετέρου νομικά πρόσωπα που εδρεύουν στη χώρα και φορολογούνται στην ίδια βάση ορισμένων κριτηρίων.

Βασική επιδίωξη των πληρωμών από φόρους είναι να ενισχύουν τους τομείς δημόσιας διοίκησης, εθνικής άμυνας, υγείας και εκπαίδευσης. Αξίζει να σημειωθεί πως οι φόροι αποτελούν ένα μέρος του εισοδήματος είτε των φυσικών είτε των νομικών προσώπων που παρέχεται άμεσα στο δημόσιο προκειμένου οι οικονομικοί πόροι που θα συγκεντρωθούν να μπορέσουν να καλύψουν τις δημόσιες δαπάνες καθώς και να εφοδιάσουν το κοινωνικό σύνολο με δημόσια αγαθά, όπως η δημόσια υγεία και η δωρεάν παιδεία (Musgrave R. & Musgrave P., 1989).

1.2 Βασικά λειτουργίες των φόρων

Οι φόροι έχουν κάποιες συγκεκριμένες λειτουργίες. Αρχικά, διακρίνουμε την ταμειυτική λειτουργία, τη σημαντικότερη λειτουργία των φόρων, σύμφωνα με την οποία οι φόροι είναι υπεύθυνοι να μεταθέτουν πόρους από τον ιδιωτικό στο δημόσιο τομέα έτσι ώστε να επιτευχθεί η παροχή υπηρεσιών δωρεάν προς την κοινωνία και να χρηματοδοτηθούν οι κρατικές δαπάνες. Δεύτερη λειτουργία των φόρων είναι η οικονομική λειτουργία, όπου οι φόροι αποτελούν βασικό εργαλείο άσκησης οικονομικής πολιτικής. Η συγκεκριμένη λειτουργία συμβάλει στην ορθή αναδιανομή πόρων και, παράλληλα, στη μείωση ή ακόμα και την εξάλειψη των φαινομένων ανεργίας και

πληθωρισμού. Έτσι, προωθείται σε εγγώριο επίπεδο η οικονομική ανάπτυξη. Τέλος, ως τρίτη παρουσιάζεται η κοινωνική λειτουργία των φόρων, η οποία συνεισφέρει στη βέλτιστη και δικαιότερη διανομή τόσο του εισοδήματος, όσο και του πλούτου. Για το λόγο αυτό, οι φόροι χρησιμοποιούνται ως εργαλεία άσκησης κοινωνικής πολιτικής. Συνεπώς, με την κοινωνική λειτουργία των φόρων, θα είναι εξίσου δίκαιη και η κατανομή οικονομικών αγαθών στα μέλη κάθε κοινωνίας (Βελλή, 2022).

1.3 Διάκριση των φόρων

Η ταξινόμηση των φόρων μπορεί να γίνει λαμβάνοντας υπόψη διάφορα κριτήρια. Το βασικότερο κριτήριο είναι η φορολογική βάση, δηλαδή το οικονομικό μέγεθος επί του οποίου θα υπολογιστεί ο φόρος βάσει του ισχύοντος συντελεστή φορολογίας. Η πιο γνωστή διάκριση των φόρων ανάλογα με τον τρόπο επιβολής τους και το εισόδημα των φορολογούμενων είναι σε άμεσους και έμμεσους.

1.3.1 Άμεσοι φόροι

Η άμεση φορολόγηση είναι η πιο δίκαιη και αξιοκρατική μέθοδος φορολόγησης επειδή οι φόροι επιβάλλονται στους φορολογούμενους σύμφωνα με τα εισοδήματα και τα τεκμήριά τους. Η ίδια υφίσταται όταν η καταβολή εισφορών γίνεται άμεσα από τους φορολογούμενους προς το κράτος (Τάτσος, 2012; Παπαηλίας, 2018). Όσο μεγαλύτερο είναι το δηλωθέν εισόδημα των φυσικών ή νομικών προσώπων, τόσο αυξάνεται και το ποσοστό φορολόγησής τους και οι συγκεκριμένοι φορολογούνται με πιο υψηλό συντελεστή. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην υφίστανται ανισότητες και να οδηγείται η χώρα σε οικονομική ανάπτυξη. Ένα ακόμη πλεονέκτημα των άμεσων φόρων είναι πως οι φορολογούμενοι είναι εκ των προτέρων ενήμεροι για τις φορολογικές τους υποχρεώσεις. Παραδείγματα άμεσων φόρων αποτελούν ο φόρος εισοδήματος, ο φόρος μεταβίβασης ακινήτων και γονικών παροχών και ο φόρος ακίνητης περιουσίας. Στους άμεσους φόρους ανήκουν δηλαδή οι ονομαστικοί φόροι που καταβάλλουν οι φορολογούμενοι σύμφωνα με την εισοδηματική κατηγορία στην οποία ανήκουν αλλά και την περιουσιακή τους κατάσταση.

Αρχικά, ο πιο γνωστός και σημαντικός άμεσος φόρος που απασχολεί την κοινή γνώμη είναι ο φόρος εισοδήματος. Ο φόρος αυτός βαραίνει τα εισοδήματα και τα έσοδα φυσικών και νομικών προσώπων σε ετήσια βάση, σύμφωνα με τις φορολογικές δηλώσεις εισοδήματος. Ο φόρος εισοδήματος είναι, επίσης, και προοδευτικός φόρος, δηλαδή σύμφωνα με την εισοδηματική κλίμακα, όσοι φορολογούμενοι έχουν περισσότερο εισόδημα, αναλογικά οφείλουν να πληρώνουν και υψηλότερο ποσό φόρου

(Φινοκαλιώτης, 2014). Ο συγκεκριμένος φόρος κατηγοριοποιείται σε φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων και φόρο επί των κερδών των νομικών προσώπων και χαρακτηρίζεται ως το ποσοστό του εισοδήματος φυσικών ή νομικών προσώπων που αποδίδεται στο κράτος. Στην πρώτη περίπτωση, το εισόδημα των φορολογούμενων μπορεί να προκύψει είτε από μισθωτή εργασία και συντάξεις, είτε από επιχειρηματική δραστηριότητα είτε από κεφάλαιο ή υπεραξία μεταβίβασης κεφαλαίου. Αντίθετα, ο φόρος εισοδήματος νομικών οντοτήτων είναι φόρος που επιβάλλεται λόγω φορολόγησης κάθε μορφής επιχείρησης ή εταιρείας με νομική προσωπικότητα.

Δεύτερη υποκατηγορία άμεσων φόρων είναι οι φόροι περιουσίας που επιβαρύνουν τα περιουσιακά στοιχεία των ιδιωτικών φορέων. Αυτοί υπολογίζονται επί της καθαρής αξίας περιουσίας κάθε φορολογούμενου είτε για την κατοχή είτε για τη μεταβίβασή της (Τάτσος, 2012) και χρησιμοποιούν ως φορολογική βάση το σύνολο ή κάποιο μέρος της αξίας των περιουσιακών στοιχείων. Οι φόροι περιουσίας αναφέρονται στην αξία γης και ακινήτων περιουσιακών στοιχείων και διακρίνονται σε φόρο που επιβάλλεται στην κατοχή περιουσίας, φόρους που επιβάλλονται κατά τη μεταβίβασή της (φόρος κληρονομιών, δωρεών και γονικών παροχών) καθώς και σε όσους επιβάλλονται κατά τη μεταβίβαση περιουσίας με διμερείς συναλλαγές (φόροι μεταβίβασης ακινήτων και φόροι επί χρηματιστηριακών συναλλαγών). Στην περίπτωση του φόρου ακίνητης περιουσίας ανήκει ο Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝΦΙΑ), τον οποίο υποχρεούται να καταβάλλει ετησίως για την ακίνητη περιουσία οποιοσδήποτε φορολογούμενος, είτε είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο.

1.3.2 Έμμεσοι φόροι

Η έμμεση φορολόγηση κυριαρχεί όταν φόροι και εισφορές καταβάλλονται με μη άμεσο τρόπο. Στην εξής κατηγορία, τα έσοδα που λαμβάνονται δε σχετίζονται με το ύψος του εισοδήματος των φορολογούμενων. Επίσης, δεν επηρεάζει σημαντικά το σε ποια εισοδηματική κλίμακα ανήκει κάθε φορολογούμενος ή νομική οντότητα αφού οι έμμεσοι φόροι είναι πραγματικοί φόροι που στηρίζονται στο ποσοστό του εισοδήματος που έχει δαπανηθεί, και όχι παραχθεί, από τον καθένα. Επίσης, αποβλέπουν στην κάλυψη δαπανών και βαραίνουν όλους τους φορολογούμενους μιας και είναι ενσωματωμένοι σε όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες. Οι φόροι αυτοί γίνονται εισπρακτέοι έπειτα από την πραγματοποίηση συναλλαγών και μετακυλίσονται στον τελικό καταναλωτή αγαθών και υπηρεσιών. Παραδείγματα έμμεσων φόρων αποτελούν ο φόρος προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ), ο φόρος μεταβίβασης ακινήτων (ΦΜΑ), οι δασμοί και τα τέλη χαρτοσήμου (Κεμαχλής, 2021).

Αρχικά, φόρο κατανάλωσης αποκαλούμε το ποσό που πληρώνει κάποιος όταν αγοράζει αγαθά ή υπηρεσίες. Εδώ, διακρίνουμε τις υποκατηγορίες των προσωπικών φόρων επί της δαπάνης, του φόρου που επιβάλλεται σε ένα στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας και αυτού που επιβάλλεται σε δύο ή περισσότερα στάδια αυτής. Πρώτον, ο προσωπικός φόρος επί της δαπάνης επιβάλλεται επί της συνολικής ετήσιας δαπάνης του φορολογούμενου σύμφωνα με τη μέθοδο του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων. Δεύτερον, οι φόροι που επιβάλλονται σε ένα μόνο στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας βαραίνουν τη συνολική αξία του προϊόντος στο στάδιο παραγωγής χονδρικού ή λιανικού εμπορίου. Τρίτον, οι φόροι που επιβάλλονται σε δύο ή περισσότερα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας πλήττουν είτε τη συνολική είτε την προστιθέμενη αξία σε όποιο στάδιο της παραγωγής έχει επιλεγεί να επιβληθεί ο φόρος.

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, είναι γεγονός ότι όσο περισσότερο καταναλώνει κάποιος, τόσο πιο υψηλό φόρο θα πρέπει να πληρώνει στο κράτος (Φινοκαλιώτης, 2014), ενώ αν δαπανά χαμηλότερο ποσό του εισοδήματός του σε αγορά καταναλωτικών αγαθών, τότε ένα πιο μικρό ποσό θα αποδοθεί στη φορολογική διοίκηση. Πολλοί θεωρούν πως ο φόρος προστιθέμενης αξίας είναι ο πιο δίκαιος έμμεσος φόρος, αφού αυξάνει την τιμή ενός προϊόντος, βαραίνει εφάπαξ μόνο καταναλωτικά αγαθά και η επιβάρυνση από αυτόν είναι άμεσα ευδιάκριτη (Παπαηλίας, 2018).

Παράλληλα, διακρίνουμε και έναν ακόμη έμμεσο φόρο, το φόρο δαπάνης. Ο συγκεκριμένος μπορεί να χαρακτηριστεί και ως δασμός και επιβάλλεται σε αγαθά και εισαγόμενα προϊόντα. Σε ορισμένα αγαθά είναι αρκετά αυξημένος και τον πληρώνουν οι καταναλωτές ως ένα επιπλέον ποσό στην αρχική τιμή των αγαθών που αγοράζουν.

1.3.3 Διαφορά μεταξύ άμεσης και έμμεσης φορολόγησης

Μία διαφορά μεταξύ άμεσης και έμμεσης φορολογίας έγκειται στο ότι στην πρώτη οι φόροι μειώνουν το χρηματικό εισόδημα ενώ στη δεύτερη αυτό που μειώνεται είναι το πραγματικό εισόδημα λόγω αύξησης της τελικής τιμής (Παπαηλίας, 2018). Οι άμεσοι φόροι είναι πιο δίκαιοι από τους έμμεσους και, άρα, είναι πιο βέβαιο πως θα εισπραχθούν επειδή οι φορολογούμενοι γνωρίζουν εκ των προτέρων το ύψος των φορολογικών τους υποχρεώσεων (Τάτσος, 2012). Αναφορικά με τους έμμεσους φόρους, αν και είναι πιο δύσκολο να εισπραχθούν σε σχέση με τους άμεσους, αυτοί τελικά θα εισπραχθούν μίας και βαρύνουν τον τελευταίο καταναλωτή και πληρώνονται από αυτόν τη στιγμή εξόφλησης συναλλαγών αγοράς αγαθών ή υπηρεσιών.

Άλλη μία διαφορά μεταξύ των δύο βασικών κατηγοριών φορολόγησης είναι το ότι άμεσοι καλούνται οι φόροι που οφειλέτης είναι αυτός που επωμίζεται το βάρος της

φορολογικής επιβάρυνσης ενώ η έμμεση φορολόγηση έγκειται στη διαφοροποίηση φορολογικού οφειλέτη από αυτόν που τελικά επιβαρύνεται με το φόρο (Καλυβιανάκης κ.ά., 1993).

Παράλληλα, με την άμεση φορολόγηση μπορεί να επιτευχθεί σημαντική συρρίκνωση στα επίπεδα πληθωρισμού και ανεργίας με παράλληλη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως επειδή φαινόμενα φοροδιαφυγής και απόκρυψης εισοδημάτων είναι πολύ συχνά στις μέρες μας, τα έσοδα από την άμεση φορολόγηση είναι λιγότερα.

1.4 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των φόρων

Από τη μία πλευρά, το βασικότερο πλεονέκτημα της φορολογίας είναι η συσσώρευση χρήματος. Αυτό σημαίνει ότι η ταμειευτική λειτουργία των φόρων συμβάλει στο να έρθουν εις πέρας οι οικονομικές πολιτικές της χώρας. Επομένως, η ύπαρξη, η πληρωμή αλλά και η είσπραξη φόρων συνεισφέρουν στο να ικανοποιούνται οι δημόσιες δαπάνες, όπως για παράδειγμα οι δαπάνες για δωρεάν περίθαλψη, υγεία και παιδεία.

Από την άλλη πλευρά, όμως, ως το πιο σημαντικό μειονέκτημα των φόρων θεωρείται η οικονομική εκμετάλλευση των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων. Αυτή υφίσταται καθώς αν κάποιος καλείται να πληρώσει ένα υπέρογκο ποσό φόρου, τότε ο ίδιος θα επιλέξει να φοροδιαφύγει. Γίνεται αντιληπτό πως δημιουργούνται αρνητικά αποτελέσματα σε επίπεδο κοινωνίας και οικονομίας καθώς η μη καταβολή των απαιτούμενων φόρων οδηγεί σε όξυνση φαινομένων κοινωνικής παθογένειας και εγκληματικότητας (Δήμου, 2023).

1.5 Η έννοια και ο σκοπός της φορολογίας

Η φορολογία φυσικών και νομικών προσώπων αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι για την οικονομική δραστηριότητα μίας χώρας καθώς μέσω των φόρων, που θεωρούνται η βασικότερη πηγή δημοσίων εσόδων, τα έσοδα του κράτους αυξάνονται.

Βασική στόχευση της φορολογίας χαρακτηρίζεται η χρηματοδότηση κρατικών δαπανών και η κάλυψη εξόδων κρατικών φορέων που βασίζονται σε εσωτερικούς πόρους και όχι στον εξωτερικό δανεισμό. Επίσης, τα πιο πολλά κράτη επιβάλλουν φόρους προκειμένου να αυξήσουν τόσο τα έσοδά τους, όσο και την ευημερία και την οικονομική τους ανάπτυξη (Mankiw & Taylor, 2018). Επιπρόσθετα, οι φόροι είναι χρήσιμοι για τους δημόσιους φορείς, όχι μόνο στο να παρέχουν δημόσια αγαθά και υπηρεσίες αλλά και στο να χρηματοδοτούν κοινωνικά προγράμματα και δημόσιες επενδύσεις (The World Bank

Group, 2019). Τέλος, με τη φορολογία διευκολύνεται και το πώς ο πλούτος της οικονομίας ανακατανέμεται προκειμένου να μην οξύνονται οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες. Επομένως, στόχος της ύπαρξης φόρων είναι να μεγιστοποιηθεί η κοινωνική ευημερία αλλά και να λειτουργεί ορθά η ταμειυτική λειτουργία του κράτους.

Ωστόσο, η επιβολή φόρων προκαλεί αντιδράσεις, όπως είναι η φοροδιαφυγή ή η φοροαποφυγή, από την πλευρά των φορολογούμενων που τους καταβάλουν προκειμένου να μειωθεί ή ακόμα και να εξαλειφθεί η φορολογική τους υποχρέωση. Βέβαια, αυτό δεν θα ίσχυε στην περίπτωση που οι φόροι κατανέμονταν δίκαια αφού τότε το σύνολο των φορολογούμενων θα καταλάμβανε το ποσό της εισφοράς του δίχως να υπάρχει κίνητρο για φοροδιαφυγή.

Κεφάλαιο 2. Φοροδιαφυγή, Παραοικονομία, Φοροαποφυγή

Τα τελευταία χρόνια, και ειδικότερα μετά την έξαρση της χρηματοπιστωτικής κρίσης, τα φαινόμενα φοροδιαφυγής, παραοικονομίας και φοροαποφυγής θεωρούνται από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι οικονομίες των χωρών και η φορολογική διοίκηση κάθε κράτους. Τα συγκεκριμένα φαινόμενα απασχολούν τόσο την κοινή γνώμη όσο και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης σε καθημερινή βάση. Παρόλο που οι τρεις αυτές έννοιες δεν είναι ταυτόσημες, αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της οικονομικής δραστηριότητας των κρατών παγκοσμίως, οπότε σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει μια προσπάθεια να αποσαφηνιστούν.

2.1 Φοροδιαφυγή

Είναι γεγονός ότι δεν υπάρχει κάποιος ακριβής και γενικά ή επιστημονικά αποδεκτός ορισμός του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον για τη μελέτη και την ανάλυση του φαινομένου αυτού ξεκίνησε να αναπτύσσεται πριν από 30 περίπου χρόνια, με πρώτους μελετητές τους Allingham και Sandmo, το 1972. Από τότε, πολλοί είναι οι ερευνητές που ασχολήθηκαν εντατικά με το ζήτημα και, πιο συγκεκριμένα, με την εύρεση τρόπων αντιμετώπισης των περιστατικών φοροδιαφυγής. Βέβαια, αν και καθίσταται αναγκαίο να ασχοληθεί κάποιος με τη μελέτη του συγκεκριμένου φαινομένου, καθώς οδηγεί σε αντικοινωνική συμπεριφορά και οικονομικές ανισότητες, η ακριβής μέτρηση του μεγέθους της φοροδιαφυγής είναι αρκετά δύσκολη.

Αρχικά, σύμφωνα με το Department of Treasury (1983), φοροδιαφυγή ονομάζεται *«το τμήμα εκείνο του φόρου εισοδήματος, το οποίο αντιστοιχεί σε εισόδημα που θα έπρεπε με βάση την ισχύουσα νομοθεσία να δηλώνεται οικειοθελώς από τους φορολογούμενους στις αρμόδιες φορολογικές αρχές, αλλά για οποιοδήποτε λόγο δεν δηλώνεται»*. Επιπλέον, η φοροδιαφυγή αποτελεί ποινικά κολάσιμη πράξη, αφορά έκδοση πλαστών ή εικονικών φορολογικών στοιχείων ή παράλειψη υποβολής φορολογικής δήλωσης (Ernst & Young, 2016) και αναφέρεται σε παράνομες συναλλαγές μη συνοδευόμενες από τις ανάλογες φορολογικές χρεώσεις τις οποίες σκόπιμα κάποιος αγνοεί. Η Βασαρδάνη (2011) ισχυρίζεται πως φοροδιαφυγή είναι *«η παράνομη ενέργεια της ηθελημένης απόκρυψης φορολογητέου εισοδήματος και άλλων φορολογικών αντικειμένων κατά τη δήλωση και τον υπολογισμό του οφειλόμενου φόρου, καθώς και η μη απόδοση του οφειλόμενου φόρου στις αρμόδιες κρατικές αρχές (πχ. ΦΠΑ, παρακρατούμενων φόρων και άλλων τελών και εισφορών)»*.

Σύμφωνα με τον Sandmo (2005), η φοροδιαφυγή χαρακτηρίζεται ως ένα φαινόμενο που επηρεάζει αρνητικά όχι μόνο τα έσοδα του κράτους αλλά και τις κοινωνικές παροχές του, προκαλώντας ανισοκατανομή των φορολογικών βαρών όλων των φορολογούμενων. Σε παρόμοιο συμπέρασμα καταλήγουν και οι Διακομιχάλης (2019) και Τάτσος (2001), υποστηρίζοντας πως οι επιχειρήσεις και οι οργανισμοί φοροδιαφεύγουν προκειμένου να μη δηλώνουν τα εισοδήματά τους επακριβώς, να πληρώνουν χαμηλότερα ποσά φόρων και να μειώνουν τη νόμιμη φορολογική τους υποχρέωση.

Το αδίκημα της φοροδιαφυγής διαπράττεται όταν οι φορολογούμενοι δεν καταβάλλουν τους οφειλόμενους φόρους, όπως για παράδειγμα τον ΕΝΦΙΑ ή τον ΦΠΑ, είτε αποκρύπτουν σκόπιμα φορολογητέα ύλη από τις αρμόδιες φορολογικές αρχές κατά την υποβολή των δηλώσεων φορολογίας εισοδήματος. Πολλοί είναι οι ερευνητές οι οποίοι έχουν υιοθετήσει έναν πιο ουδέτερο όρο αντί αυτού της φοροδιαφυγής, αυτόν της «μη φορολογικής συμμόρφωσης» (Drogalas et al., 2018b).

Η φοροδιαφυγή θεωρείται διεθνές φαινόμενο, το οποίο εμφανίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό σε χώρες που δεν είναι οικονομικά αναπτυγμένες. Επίσης, αποτελεί σοβαρό πρόβλημα πολλών χωρών καθώς προκαλεί σημαντική μείωση στα κρατικά έσοδα αφού οι φόροι που επιστρέφουν στα ταμεία τους κράτους είναι λιγότεροι από όσους είχαν αρχικώς προϋπολογισθεί (Salehi, Tarighi & Shahri, 2020). Συγκεκριμένα, στη χώρα μας η φοροδιαφυγή βρίσκεται σε αρκετά υψηλά επίπεδα. Επομένως, κρίνεται αναγκαίο να αντιμετωπιστούν τα περιστατικά φοροδιαφυγής προκειμένου να σημειωθεί άνοδος στα φορολογικά έσοδα του δημοσίου τομέα και, έτσι, το κράτος να μπορεί να καλύπτει τις δαπάνες του για υγεία, παιδεία, εθνική άμυνα και άλλα δημόσια αγαθά.

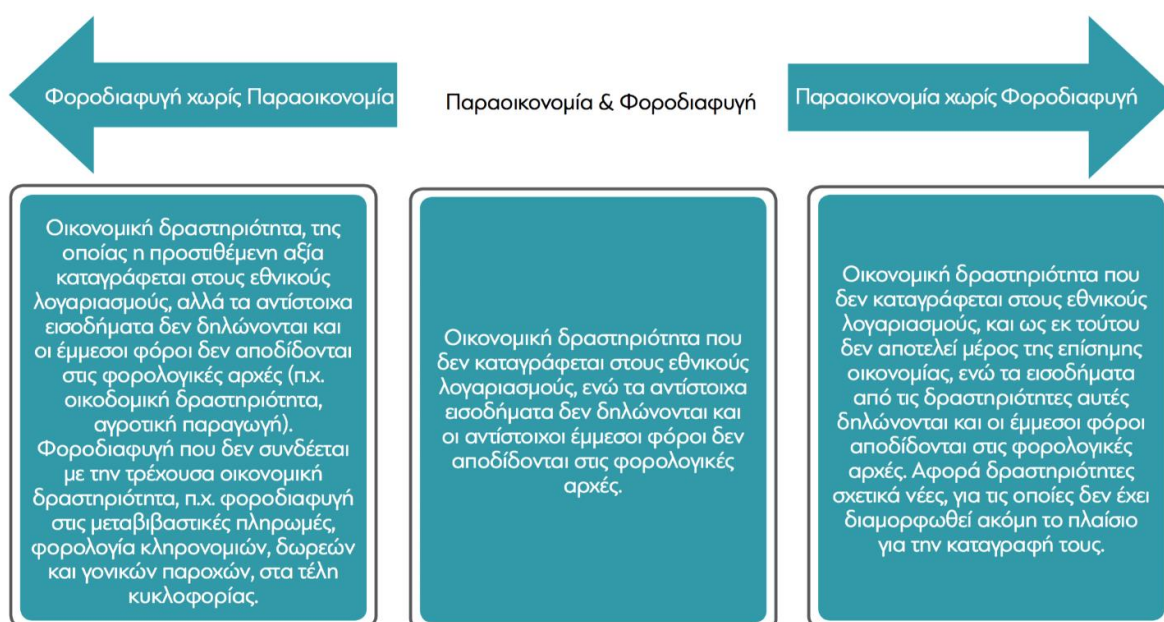
2.2 Παραοικονομία

Οι έννοιες φοροδιαφυγή και παραοικονομία είναι μεταξύ τους αλληλένδετες και αλληλοεξαρτώμενες. Ωστόσο, δεν πρέπει να συγχέονται, αλλά να διαχωρίζονται καθώς, παρά το γεγονός ότι η φοροδιαφυγή συνδέεται με την παραοικονομία και οι δύο έννοιες έχουν αρκετά κοινά σημεία, δεν αποτελούν ταυτόσημους όρους. Η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία χαρακτηρίζονται ως δύο έννοιες που η μια οδηγεί στην άλλη και αντιστρόφως.

Ένας γενικά αποδεκτός ορισμός της παραοικονομίας δεν υφίσταται. Σύμφωνα με τους Κανελλόπουλος, Κουσουλάκος & Ράπανος (1995) «ο επικρατέστερος ορισμός θεωρεί ως παραοικονομία το τμήμα εκείνο της οικονομικής δραστηριότητας που δεν καταγράφεται στους Εθνικούς Λογαριασμούς, ενώ κανονικά θα έπρεπε να καταγράφεται»

γιατί δημιουργεί και προστιθέμενη αξία (Τράπεζα της Ελλάδας, 2011). Ωστόσο, αυτό δεν συμβαίνει επειδή οι συμμετέχοντες στην πραγματοποίησή της προσπαθούν να την αποκρύψουν από τις δημόσιες αρχές (Βασαρδάνη, 2011).

Σύμφωνα με τους Schneider & Hofreither (1986), οι φορολογούμενοι καταφεύγουν στην παραοικονομία προκειμένου να μην πληρώνουν τους συνεχώς αυξανόμενους φόρους. Όσο πιο υψηλά βρίσκονται τα ποσοστά παραοικονομίας, τόσο πιο μεγάλη θα είναι και η απώλεια φορολογικών εσόδων, η οποία με τη σειρά της θα προκαλεί συνεχή αύξηση στους συντελεστές φορολόγησης και στο δημοσιονομικό έλλειμμα. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως τόσο φοροδιαφυγή υφίσταται και χωρίς παραοικονομία όσο και παραοικονομία υπάρχει δίχως φοροδιαφυγή.

Γράφημα 1. Παραοικονομία και φοροδιαφυγή. Πηγή: ΔιαΝΕΟσις (2016).

Η βασικότερη αιτία εμφάνισης φαινομένων παραοικονομίας σε μία χώρα είναι η ύπαρξη φοροδιαφυγής. Τα γεγονότα που οδηγούν σε όξυνση του φαινομένου της παραοικονομίας είναι, εκτός από τη φοροδιαφυγή, το λαθρεμπόριο, το εμπόριο ναρκωτικών και όπλων, η γραφειοκρατία, ο αυξημένος κρατικός παρεμβατισμός αλλά και η ύπαρξη βρώμικου χρήματος που ανακυκλώνεται συνεχώς. Την παραοικονομία, επίσης, πυροδοτούν και κοινωνικά ζητήματα, όπως η ανεργία και η αδήλωτη εργασία. Άλλες εξίσου σημαντικές αιτίες είναι ο υψηλός αριθμός αυτοαπασχολούμενων και μικρών επιχειρήσεων καθώς και οι αλλαγές στο νομοθετικό πλαίσιο.

Οι επιπτώσεις της παραοικονομίας στην εγχώρια οικονομία είναι κατά βάση αρνητικές. Η κυριότερη αρνητική συνέπιά της είναι ότι τα βασικά μακροοικονομικά

μεγέθη μίας οικονομίας δεν παρέχουν αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία. Επίσης, η δημοσιονομική πολιτική δε θεωρείται αρκετά αποτελεσματική εξαιτίας των μειωμένων φορολογικών εσόδων και των δημοσίων δαπανών. Άλλη μία αρνητική συνέπεια της παραοικονομίας αφορά την αναποτελεσματική νομισματική πολιτική, μέσω της οποίας ενθαρρύνεται η τοκογλυφία και η χρήση πλαστών νομισμάτων. Τέλος, η υποβολή αναξιόπιστων φορολογικών δηλώσεων ευνοεί φορολογούμενους οι οποίοι διαφορετικά δε θα ήταν δικαιούχοι επιδομάτων ή άλλων κρατικών ενισχύσεων, τελικά να τα λαμβάνουν.

Βέβαια, σύμφωνα με τους Κανελλόπουλος, Κουσουλάκος & Ράπανος (1995) και τον Τάτσο (2001), εκτός από τις αρνητικές, η παραοικονομία έχει και ορισμένες θετικές επιπτώσεις. Θετικές συνέπειες υπάρχουν μιας και τα εισοδήματα που προκύπτουν από την παραοικονομία, συχνά αφορούν αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται στη νόμιμη αγορά. Πρώτον, δημιουργείται πρόσθετη ευημερία αλλά και νέες θέσεις εργασίας. Δεύτερον, αναπτύσσεται συγκριτικό πλεονέκτημα στην ανταγωνιστικότητα που αναφέρεται συνήθως σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Τρίτον, η παραοικονομία συμβάλλει στην άνοδο της ανταγωνιστικότητας μεταξύ όσων επιχειρήσεων τη διαπράττουν και άλλων που δραστηριοποιούνται στη νόμιμη αγορά. Τέλος, επενδύεται κάποιο μέρος των εισοδημάτων προς τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις οι οποίες, σε κάθε άλλη περίπτωση, θα εργόταν αντιμετώπιες με θέματα επιβίωσης.

2.3 Φοροαποφυγή

Πολλοί πιστεύουν πως η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή αναφέρονται στο ίδιο φαινόμενο. Έτσι, οι δύο αυτές έννοιες συγχέονται αν και δεν θα έπρεπε καθώς η φοροαποφυγή αποτελεί μία νόμιμη πράξη η οποία δεν παραβιάζει τη νομοθεσία (Mankiw & Taylor, 2010) και για αυτό το λόγο πολλοί αναφέρονται σε αυτή ως το φαινόμενο της «νόμιμης φοροδιαφυγής» (Souillard, όπως αναφέρεται σε Κεμαχλής, 2021). Παρόλο που και στα δύο φαινόμενα ο τελικός σκοπός, δηλαδή η επιθυμία του φορολογουμένου για μερική ή ολική αποφυγή καταβολής του οφειλόμενου φόρου, είναι ίδιος, οι δύο έννοιες διαφέρουν μεταξύ τους (Βασαρδάνη, 2011).

Η φοροαποφυγή είναι μία διαδικασία αναζήτησης μεθόδων ολικής ή μερικής αποφυγής καταβολής χρηματικών ποσών για εκπλήρωση φορολογικής υποχρέωσης είτε φυσικών ή νομικών προσώπων. Ωστόσο, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για μείωση ή εξάλειψη φορολογικής υποχρέωσης διαφοροποιούνται αρκετά και, επίσης, αν και δεν είναι παράνομες, αντιτίθενται στο νόμο. Δύο από τα πιο

βασικά γνωρίσματα της φοροαποφυγής είναι να διακρίνονται και να αναγνωρίζονται οι περιπτώσεις πλαστών ή εικονικών φορολογικών στοιχείων καθώς και να υπάρχει εμπιστευτικότητα στις συναλλαγές. Τέλος, παραδείγματα φοροαποφυγής αποτελούν οι τριγωνικές συναλλαγές και οι υπεράκτιες εταιρείες (off shore) (Λιακατή, 2018).

Οι δύο αυτές έννοιες παρουσιάζουν αρκετά κοινά χαρακτηριστικά αλλά έχουν και ορισμένες διαφορές. Η βασική ομοιότητά τους έγκειται στο ότι και τα δύο φαινόμενα οδηγούν στη μη καταβολή ή τη μερική καταβολή φόρου. Επιπλέον, είτε διαπράττεται φοροδιαφυγή είτε φοροαποφυγή, το κράτος αντιμετωπίζει σημαντική συρρίκνωση εσόδων (Λιακατή, 2018). Αντίθετα, η διαφορά τους είναι ότι στη φοροαποφυγή οι φορολογούμενοι μειώνουν το ποσό των φόρων που πρέπει να καταβληθεί με νόμιμο τρόπο ενώ η φοροδιαφυγή αποτελεί παράνομη ενέργεια. Στην περίπτωση της φοροαποφυγής, η συγκεκριμένη διαπράττεται όταν οι υπαίτιοι εκμεταλλεύονται αδυναμίες του νομοθετικού πλαισίου, όπως ασάφειες στη διατύπωση νόμων.

Κεφάλαιο 3. Το φαινόμενο της φοροδιαφυγής

3.1 Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα

Η φοροδιαφυγή ως φαινόμενο αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής αλλά και της παγκόσμιας πραγματικότητας. Το φαινόμενο αυτό χαρακτηρίζεται ως ένα σοβαρό πρόβλημα το οποίο ξεκίνησε να απασχολεί πιο έντονα τη χώρα μας μετά το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008. Στην Ελλάδα, υπάρχουν αρκετά καταγεγραμμένα περιστατικά φοροδιαφυγής κυρίως ως προς το φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) και για το λόγο αυτό, η χώρα μας κατέχει μία από τις υψηλότερες θέσεις μεταξύ των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών. Αν και συμπεραίνεται πως τα ποσοστά φοροδιαφυγής στην Ελλάδα βρίσκονται πιο πάνω από τα μέσα επίπεδα, αυτά δεν είναι τόσο υψηλά ώστε να την κατατάσσουν στις χώρες με την υψηλότερη φοροδιαφυγή (Ernst & Young, 2016).

Το πρόβλημα της φοροδιαφυγής θεωρείται ένα από τα κυριότερα ζητήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η ελληνική οικονομία. Η φοροδιαφυγή είναι ένα αρκετά σύνθετο φαινόμενο και πιθανότατα εκδηλώνεται όταν οι επιχειρήσεις δε δηλώνουν το ακριβές εισόδημά τους από τις πωλήσεις που πραγματοποιούν ή εισάγουν και εξάγουν δίχως να διαθέτουν τα απαραίτητα παραστατικά στοιχεία (Αληφαντής, 2018). Επίσης, οι Drogalas et al. (2018a), υποστήριξαν πως δεν παίζουν ρόλο μόνο οικονομικοί παράγοντες για τη φορολογική συμμόρφωση αλλά και διάφοροι άλλοι παράγοντες. Σύμφωνα με τις ελεγκτικές υπηρεσίες της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, έχουν εντοπιστεί πολυάριθμες περιπτώσεις φοροδιαφυγής στη χώρα μας οι οποίες αφορούν είτε απάτες στον τομέα του ΦΠΑ είτε γενικότερη φοροδιαφυγή και απάτη.

Τα τελευταία χρόνια, η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα αυξάνεται διαρκώς λόγω των αρκετά υψηλών και συνεχώς αυξανόμενων φορολογικών συντελεστών καθώς και του ολοένα και μειούμενου εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων. Ωστόσο, η ακριβής μέτρηση της διάστασης του φαινομένου της φοροδιαφυγής τόσο σε εγχώριο όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο είναι μία πολύπλοκη διαδικασία (Ernst & Young, 2016). Συγκεκριμένα, λόγω έλλειψης ερευνών πάνω στο ζήτημα της φοροδιαφυγής στην ελληνική βιβλιογραφία, δεν είναι εύκολο να καταλήξουμε στο ακριβές μέγεθος του φαινομένου. Σε αντίθεση με την ελληνική βιβλιογραφία, η οποία είναι περιορισμένη, η διεθνής βιβλιογραφία έχει εξετάσει το θέμα της φοροδιαφυγής σε πολλαπλά επίπεδα. Έτσι, υποστηρίζεται πως η έκταση του φαινομένου στην Ελλάδα είναι αρκετά μεγαλύτερη συγκριτικά με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης γιατί είναι πιο πιθανό

να φοροδιαφύγουν ελληνικές επιχειρήσεις (Buehn & Schneider, 2012). Αυτό συμβαίνει και επειδή ενδέχεται να μην αντιληφθούν οι αρχές αν μία επιχείρηση ή μία νομική οντότητα φοροδιαφεύγει και, τελικά, να μην επιβληθεί σε αυτή πρόστιμο (Drogalas et al., 2018a).

Έρευνες της ΔιαΝΕΟσις (2018) καθώς και της Ernst & Young (2016), κατέδειξαν πως στον τομέα του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων παρουσιάζονται όλο και πιο μεγάλα ποσοστά φοροδιαφυγής (μεταξύ 1,96% και 4,85% του ΑΕΠ) και πολλοί μελετητές υποστηρίζουν πως πρόκειται για το φόρο με τις μεγαλύτερες απώλειες. Επίσης, όσον αφορά το φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων, εκτιμάται πως υπάρχει απώλεια εσόδων από φοροδιαφυγή ποσοστού από 0,06% έως 0,15% του ΑΕΠ. Επίσης, οι Artavanis, Morse & Tsourtoura (2015), σημειώνουν πως τα επαγγέλματα με την υψηλότερη φοροδιαφυγή στην Ελλάδα είναι οι γιατροί, οι μηχανικοί και όσοι ασχολούνται με την παροχή υπηρεσιών στην εκπαίδευση.

Σχετικά με το λαθρεμπόριο αλκοολούχων ποτών, μελέτη του IOBE (2013) υποστηρίζει πως το δημόσιο έχει απώλειες ειδικού φόρου κατανάλωσης οινοπνευματωδών ετησίως ύψους 0,05% του ΑΕΠ. Αναφορικά με τη λαθρεμπορία καπνοβιομηχανικών προϊόντων, σύμφωνα με έρευνα της KPMG (όπως αναφέρεται στον Gerodimos, 2018), οι απώλειες του δημοσίου προσδιορίστηκαν σε 0,3% του ΑΕΠ για το έτος 2014.

Τέλος, όσον αφορά τους απασχολούμενους σε πολύ μικρές επιχειρήσεις της Ελλάδας (με προσωπικό από 0 έως 9 άτομα), αυτοί ξεπερνούν το 50%. Αυτό συμβαίνει καθώς σε μικρές επιχειρήσεις μπορούν με σχετική ευκολία να εργάζονται άτομα τα οποία οι εργοδότες τους δε δηλώνουν, αποσκοπώντας στην αποφυγή πληρωμής φόρων και ασφαλιστικών εισφορών (Drogalas et al., 2018b).

3.2 Μέθοδοι φοροδιαφυγής

Στη χώρα μας, τα φαινόμενα φοροδιαφυγής παρουσιάζουν ολοένα και περισσότερο αυξητικές τάσεις τα τελευταία χρόνια. Η φοροδιαφυγή εκδηλώνεται με ποικίλες μορφές, σύμφωνα με τον Νασόπουλο (2016), μεταξύ των οποίων διακρίνουμε την απόκρυψη εισοδημάτων από διάφορες πηγές με σκοπό την πληρωμή χαμηλότερου ποσού φόρου, την εμφάνιση εικονικών δαπανών, τη μη υποβολή φορολογικών δηλώσεων καθώς και τη μη απόδοση φόρου προστιθέμενης αξίας (Φινοκαλιώτης 2014). Επίσης, το Υπουργείο Οικονομικών (2011) αναφέρει πως οι δύο πιο συνηθισμένες μορφές φοροδιαφυγής είναι η μη έκδοση αποδείξεων λιανικής πώλησης αλλά και η μη έκδοση απόδειξης ακόμη και

σε περιπτώσεις που ο πελάτης πληρώνει με πλαστικό χρήμα, κυρίως σε επιχειρήσεις στους τομείς εστίασης και ένδυσης.

Άλλος ένας τρόπος φοροδιαφυγής είναι η χρησιμοποίηση κάποιου POS το οποίο είναι συνδεδεμένο με τραπεζικό λογαριασμό του εξωτερικού. Παράλληλα, αρκετοί επιχειρηματίες διαθέτουν ειδικά λογισμικά, η χρήση των οποίων τους επιτρέπει να διαγράψουν μερικές ή ακόμη και όλες τις εκδοθείσες αποδείξεις της ημέρας, ενώ άλλοι επαγγελματίες δεν έχουν δηλώσει τις ταμειακές φορολογικές μηχανές τους στο Υπουργείο Οικονομικών. Τέλος, είναι σύνηθες να διακόπτεται η λειτουργία ορισμένων επιτηδευμάτων αλλά τα πρόσωπα αυτά να συνεχίζουν να εργάζονται εισπράττοντας αποκλειστικά μετρητά. Οι συγκεκριμένοι επαγγελματίες έχουν ως στόχο να ξεφύγουν από την καταβολή φόρων και άλλων εισφορών στο δημόσιο και είναι κυρίως κομμωτές, υδραυλικοί και άλλοι.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται αναλυτικότερα οι πιο σημαντικές μέθοδοι με τις οποίες εκδηλώνονται φαινόμενα φοροδιαφυγής, ξεκινώντας από τη φοροδιαφυγή στο φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων.

3.2.1 Φοροδιαφυγή στη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων

Η ανάλυση των μεθόδων φοροδιαφυγής αρχίζει με το φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων, μιας και σε αυτόν καταγράφονται τα περισσότερα περιστατικά φοροδιαφυγής, λόγω του άμεσου χαρακτήρα του και της δυσκολίας εντοπισμού της φορολογητέας ύλης (ΔιαΝΕΟσις, 2018). Ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων μπορεί εύκολα να γίνει αντιληπτός από τους φορολογούμενους αλλά και οι ίδιοι μπορούν να εκφράσουν τη δυσαρέσκειά τους αν κινείται σε υψηλά επίπεδα.

Αρχικά, διακρίνουμε την περίπτωση των μισθωτών και των συνταξιούχων, μία υποκατηγορία στην οποία ανήκουν όσοι διαθέτουν υψηλή φορολογική συμμόρφωση μιας και γίνεται παρακράτηση φόρου στην πηγή όταν καταβάλλεται ο μισθός ή η σύνταξη, αντίστοιχα (ΔιαΝΕΟσις, 2018). Σύμφωνα με μελέτη του Υπουργείου Οικονομικών (2011), η φοροδιαφυγή σε αυτή την κατηγορία εκδηλώνεται με τη μορφή αδήλωτης εργασίας και, συνεπώς, με τη μη καταβολή του απαιτούμενου φόρου εισοδήματος και ασφαλιστικών εισφορών από τους εργαζομένους. Για παράδειγμα, όσον αφορά εργαζομένους δημοσίου τομέα, αυτοί πολλές φορές επιλέγουν να εργάζονται, παράλληλα με τη νόμιμή τους απασχόληση, και σε κάποια άλλη εργασιακή θέση, δίχως, όμως, η δεύτερη να δηλώνεται και, κατά συνέπεια, να αποκρύπτεται ό,τι εισόδημα προέρχεται από αυτή. Παρομοίως, υπάρχουν και συνταξιούχοι που απασχολούνται για

μικρό χρονικό διάστημα σε κάποια θέση εργασίας χωρίς να πραγματοποιείται καμία δήλωση του πρόσθετου εισοδήματος που λαμβάνουν από αυτή. Τέλος, επικρατεί και η απόκρυψη εργασίας προκειμένου να μην πάψουν οι συγκεκριμένοι φορολογούμενοι να λαμβάνουν επίδομα ανεργίας. Η φοροδιαφυγή στους μισθωτούς δεν είναι δύσκολο να εντοπιστεί καθώς οι ίδιοι δεν μπορούν να δηλώνουν αναληθή εισοδήματα. Στην περίπτωση των μισθωτών, η εργασία τους δηλώνεται από τον εργοδότη και, συνεπώς, οι αναληθείς δηλώσεις εισοδημάτων εμφανίζονται σε ποσοστό 0,5%-1% (Ernst & Young, 2016).

Δεύτερη υποκατηγορία είναι η φοροδιαφυγή στους αυτοαπασχολούμενους. Στην οικονομία της Ελλάδας, σύμφωνα με έρευνες των Alstadsæter, Johannesen & Zucman (2019), διαπιστώθηκε πως τα ποσοστά φοροδιαφυγής είναι αρκετά υψηλά σε αυτοαπασχολούμενους και μικρές επιχειρήσεις επειδή δεν είναι εύκολο να γίνει άμεσα αντιληπτή. Πιο αναλυτικά, λόγω του ότι τα ποσοστά αυτοαπασχόλησης είναι κατά μέσο όρο διπλάσια στην ελληνική οικονομία συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Ernst & Young, 2016), οι αυτοαπασχολούμενοι είναι πιο πιθανό να καταφύγουν σε φαινόμενα φοροδιαφυγής (Matsaganis & Flevotomou, 2010). Επίσης, όσοι ασκούν ελευθέρια επαγγέλματα, αυτό που παρατηρείται σε εκτεταμένο βαθμό είναι το να μην εκδίδουν αποδείξεις ή τιμολόγια παροχής υπηρεσιών ή, αν εκδίδουν, αυτά να αναγράφουν ποσό υποπολλαπλάσιο της πραγματικής αμοιβής. Επομένως, η φοροδιαφυγή σε αυτοαπασχολούμενους σχετίζεται με τη χαμηλή πιθανότητα εντοπισμού και επιβολής τιμωρίας.

Όσον αφορά το εισόδημα των φυσικών προσώπων που δηλώνεται από ενοίκια, υπάρχει και εδώ δυνατότητα φοροδιαφυγής. Ειδικότερα, το αδίκημα της φοροδιαφυγής στα εισοδήματα από ενοίκια διαπράττεται μέσω της μη σύνταξης μισθωτηρίου συμβολαίου έτσι ώστε να μην αποκαλύπτεται το ποσό ενοικίασης του ακινήτου. Βέβαια, φοροδιαφυγή μπορεί να προκύψει και στην περίπτωση που δηλωθεί κάποιο ποσό ενοικίου το οποίο, όμως, θα είναι μικρότερο από αυτό που οι εκμισθωτές πραγματικά εισπράττουν. Αξίζει να σημειωθεί πως δεν είναι λίγες οι φορές που το δηλωθέν ποσό ενοικίου στο μισθωτήριο συμβόλαιο είναι πιο χαμηλό από το τελικά εισπραττόμενο. Τέλος, όσον αφορά επαγγελματικούς χώρους, οι συγκεκριμένοι δηλώνονται συχνά ως κενοί προκειμένου να μην υπάρξει, για τους ιδιοκτήτες, φορολόγηση με το τεκμαρτό εισόδημα ιδιόχρησης ή ιδιοκατοίκησης.

Αν αναλογιστούμε τον κλάδο των γεωργικών επιχειρήσεων, φοροδιαφυγή στο εισόδημα αυτών πραγματοποιείται με το να πωλούνται αγροτικά προϊόντα δίχως να εκδίδονται τα απαραίτητα φορολογικά παραστατικά. Επίσης, δεν είναι σπάνιο πολυάριθμα αγροτικά προϊόντα να διακινούνται με χρήση παραστατικών στοιχείων τα οποία, όμως, αναγράφουν ποσότητες μικρότερες από τις πραγματικές.

3.2.2 Φοροδιαφυγή στη φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων

Η δεύτερη μεγαλύτερη κατηγορία μεθόδων φοροδιαφυγής, η οποία έχει αρκετά κοινά σημεία με τη φοροδιαφυγή των φυσικών προσώπων, είναι η φοροδιαφυγή στο φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων. Εκτός από τα φυσικά πρόσωπα, λοιπόν, φοροδιαφυγή εντοπίζεται και στο φόρο εισοδήματος νομικών οντοτήτων κυρίως μέσω έκδοσης ή παραλαβής εικονικών τιμολογίων. Αυτή η μέθοδος στοχεύει τόσο στη μη καταβολή ή στον περιορισμό του ποσού του φόρου εισοδήματος που πρέπει να πληρωθεί όσο και στη μείωση του απαιτούμενου καταβληθέντος ποσού ΦΠΑ (Ernst & Young, 2016).

Μια από τις βασικότερες μεθόδους φοροδιαφυγής στη δεδομένη περίπτωση είναι η υπερτιμολόγηση εισαγωγών και η υποτιμολόγηση εξαγωγών μεταξύ συνδεδεμένων επιχειρήσεων κατά τη διενέργεια ενδοομιλικών συναλλαγών (Ρούμελης, 2019). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν θυγατρικές εταιρείες με έδρα την Ελλάδα οι οποίες υπερτιμολογούν αγορές και δαπάνες από τη μητρική εταιρεία που εδρεύει σε κάποια χώρα του εξωτερικού και υποτιμολογούν τις πωλήσεις τους, προκειμένου να αποφευχθεί η υψηλή τους φορολόγηση (Λιακατή, 2018). Επίσης, εκδίδονται φορολογικά στοιχεία τα οποία δεν αναφέρονται σε όλες τις συναλλαγές συνδεδεμένων επιχειρήσεων, αλλά σε μέρος αυτών. Παράλληλα, κυριαρχεί το λαθρεμπόριο καθώς και η έκδοση πλαστών ή εικονικών φορολογικών στοιχείων. Σημαντικό να αναφερθεί είναι πως όσες νομικές οντότητες, έπειτα από αγοραπωλησίες, προβαίνουν σε έκδοση ή παραλαβή των απαραίτητων παραστατικών στοιχείων και, έπειτα, σε λογιστική καταχώριση αυτών στα βιβλία τους, είναι λιγότερο πιθανό να φοροδιαφεύγουν (Ernst & Young, 2016).

Άλλες δύο μέθοδοι φοροδιαφυγής που παρατηρούνται στα νομικά πρόσωπα είναι οι παρακάτω. Αρχικά, η υποτίμηση των απογραφέντων αποθεμάτων λήξης προκειμένου να αυξηθεί το κόστος πωληθέντων και να μειωθούν τα κέρδη και, έπειτα, το γεγονός ότι συχνά η παραγωγή των αγαθών γίνεται με τη μέθοδο φασόν επειδή καθίσταται δύσκολος ο προσδιορισμός και ο εντοπισμός του όγκου παραγωγής και τους ύψους των πωλήσεων (Φαρλέκας, 2014; Αποστολάτος, 2020). Οι επιχειρήσεις που υιοθετούν τη μέθοδο φασόν

μπορούν να φοροδιαφύγουν, αλλά και να καταφύγουν σε παραοικονομία, με σχετική ευκολία (Λιακατή, 2018).

Τέλος, δεν είναι λίγες οι εταιρείες που επιθυμούν να αυξήσουν τα έξοδά τους μέσω καταχώρησης δαπανών φιλοξενίας, προβολής και διαφήμισης και με πλασματική καταστροφή των αποθεμάτων τους (Αποστολάτος, 2020).

3.2.3 Φοροδιαφυγή στο φόρο προστιθέμενης αξίας

Επιπρόσθετα, υπάρχει το ενδεχόμενο φοροδιαφυγής στο φόρο προστιθέμενης αξίας. Σε αυτόν τον τομέα δημιουργείται φοροδιαφυγή λόγω του ότι στη χώρα μας τα έσοδα από ΦΠΑ δεν είναι αρκετά υψηλά (Λιακατή, 2018). Οι πιο συνηθισμένες μέθοδοι φοροδιαφυγής στο φόρο προστιθέμενης αξίας αναφέρονται στη συνέχεια.

Πρώτον, διακινούνται εμπορεύματα από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με εικονικά ή πλαστά παραστατικά ή διενεργούνται πωλήσεις στο εσωτερικό της χώρας οι οποίες εμφανίζονται ψευδώς ως ενδοκοινοτικές παραδόσεις. Δεύτερον, δεν εκδίδονται ή εκδίδονται ανακριβώς παραστατικά στοιχεία αγορών τα οποία καταχωρούνται ηθελημένως λανθασμένα στα βιβλία επιχειρήσεων. Τρίτον, δεν είναι απίθανο να γίνονται και εγγραφές δίχως έκδοση των απαιτούμενων παραστατικών ή αν αυτά εκδίδονται, οι εκδότες τους να είναι άτομα που έχουν αποβιώσει ή και επιχειρήσεις οι οποίες έχουν προβεί σε παύση επιτηδεύματος. Συχνά παρατηρείται και η έκδοση τιμολογίων αγοράς τα οποία, παρόλο που είναι απαλλασσόμενα του ΦΠΑ, πάνω τους να αναγράφεται το ποσό του φόρου αυτού. Τέλος, αρκετές φορές συναντάται και η περίπτωση που εκπίπτει τελικά ο ΦΠΑ δαπανών για τις οποίες δεν αναγνωρίζεται το δικαίωμα έκπτωσης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτών των δαπανών είναι οι δαπάνες δεξιώσεων και φιλοξενίας (Φαρλέκας, 2014; Αποστολάτος, 2020; Αριτζή, 2023)

3.2.4 Φοροδιαφυγή στο φόρο μεταβίβασης ακινήτων

Άλλη μία περίπτωση είναι η φοροδιαφυγή στον τομέα ακινήτων και κατασκευών. Παρόλο που η φοροδιαφυγή στο συγκεκριμένο τομέα έχει περιοριστεί, ορισμένες φορές παρατηρούνται υψηλά ποσοστά επειδή προσδιορίζεται χαμηλότερη της αντικειμενικής αξίας ενός ακινήτου (Αποστολάτος, 2020). Αντίστοιχα, όσον αφορά τη μεταβίβαση ακινήτων, τότε δηλώνεται ως φορολογητέα αξία η αντικειμενική αξία του ακινήτου ενώ το πραγματικό τίμημα, που συνήθως είναι μεγαλύτερο, αποκρύπτεται (Κύρου, 2019). Άρα, υπάρχουν απώλειες στο φόρο μεταβίβασης ακινήτων (ΦΜΑ) που καταβάλει ο αγοραστής και στο φόρο εισοδήματος και των δύο μερών, καθώς έτσι ο μεν πωλητής

δηλώνει μικρότερα κέρδη και ο αγοραστής πρέπει να δικαιολογήσει πιο μικρή αξία στο πόθεν έσχες (Αποστολάτος, 2020).

3.2.5 Φοροδιαφυγή στους φόρους κληρονομιών, δωρεών και γονικών παροχών

Στους φόρους κληρονομιών, δωρεών και γονικών παροχών έχουμε δύο υποκατηγορίες. Αρχικά, διακρίνουμε την περίπτωση που η κληρονομιά, η δωρεά ή η γονική παροχή περιλαμβάνει ακίνητα και, έπειτα, την περίπτωση που σε αυτές εμπεριέχονται και τραπεζικές καταθέσεις.

Οι μέθοδοι φοροδιαφυγής στη φορολογία κληρονομιών, δωρεών και γονικών παροχών όταν κληρονομούνται ακίνητα είναι κοινές με αυτές που αναφέρθηκαν προηγουμένως για το φόρο μεταβίβασης ακινήτων. Μία περίπτωση είναι να προσδιορίζεται η αξία ενός ακινήτου, η οποία είναι πιο χαμηλή από την αντικειμενική του αξία. Μία άλλη περίπτωση αφορά τη μεταβίβαση ακινήτων. Όταν ένα ακίνητο μεταβιβάζεται, η αντικειμενική του αξία δηλώνεται ως φορολογητέα, ενώ στην πραγματικότητα αποτελεί μία πιο κοστοβόρα διαδικασία.

Αντίθετα, όταν αναφερόμαστε σε κινητά περιουσιακά στοιχεία ή χρηματικά ποσά, τότε παρατηρείται αυξημένη φοροδιαφυγή λόγω του ότι τα περιουσιακά αυτά στοιχεία γίνονται εύκολα μεταβιβάσιμα χωρίς να απαιτείται πάντοτε η τήρηση νομικών ή άλλων διαδικασιών. Άρα, φοροδιαφυγή επιτυγχάνεται με την εκ των προτέρων κατάθεση χρημάτων σε κοινό λογαριασμό, όπου συνδικαιούχοι είναι ο κληρονόμος και ο κληρονομούμενος. Αναφορικά με τις δωρεές χρηματικών ποσών, η φοροδιαφυγή σε αυτές επιτυγχάνεται και με τη μη υποβολή δήλωσης δωρεάς (Αποστολάτος, 2020).

3.2.6 Φοροδιαφυγή στο φόρο ακίνητης περιουσίας

Στην περίπτωση αυτή, η φοροδιαφυγή υφίσταται με τη μη υποβολή δήλωσης ή αν υποβληθεί δήλωση, αυτή να περιέχει μειωμένη αξία ακινήτων. Επιπλέον, στον Ενιαίο Φόρο Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝΦΙΑ) η φοροδιαφυγή επιτυγχάνεται, κατά κύριο λόγο, με τη μη δήλωση ακινήτου στη δήλωση στοιχείων ακινήτων Ε9. Βέβαια, δεν είναι απίθανο να πραγματοποιηθεί δήλωση η οποία να εμπεριέχει ακίνητα με μικρότερη επιφάνεια ή έκταση από την πραγματική καθώς, επίσης, και να αναφέρεται για το εκάστοτε ακίνητο ψευδώς μεγαλύτερη παλαιότητα (Αποστολάτος, 2020). Τέλος, πολλές φορές δηλώνονται περατωμένα ακίνητα ως ημιτελή, καλλιεργούμενα αγροτεμάχια δηλώνονται ως βοσκότοποι και άλλα.

3.2.7 Φοροδιαφυγή στους ειδικούς φόρους κατανάλωσης υγρών καυσίμων, οινοπνεύματος και καπνοβιομηχανικών προϊόντων

Φοροδιαφυγή παρατηρείται αρκετά συχνά και στους ειδικούς φόρους κατανάλωσης υγρών καυσίμων, οινοπνεύματος και αλκοολούχων ποτών αλλά και καπνοβιομηχανικών προϊόντων (Φαρλέκας, 2014). Η Ελλάδα είναι μία χώρα στην οποία το λαθρεμπόριο σε οινοπνευματώδη ποτά, καπνικά προϊόντα και καύσιμα αποτελεί πολύ συχνό πρόβλημα, δίχως η εμφάνιση του φαινομένου να περιορίζεται. Σε αυτόν τον τομέα υπάρχουν υψηλά ποσοστά φοροδιαφυγής με τις πιο συχνές μεθόδους να είναι αυτές της νοθείας με άλλα προϊόντα χαμηλότερης αξίας και της λαθρεμπορίας (Αποστολάτος, 2020).

Πρώτον, στην κατηγορία εμπορίου πετρελαιοειδών και υγρών καυσίμων, τα μεγαλύτερα ποσοστά φοροδιαφυγής σημειώνονται στο πετρέλαιο θέρμανσης αφού το συγκεκριμένο αποτελεί καύσιμο το οποίο χρησιμοποιείται για κίνηση αντί για θέρμανση και, έπειτα, ακολουθούν το υγραέριο κίνησης και τα ναυτιλιακά καύσιμα (Αποστολάτος, 2020). Ειδικότερα, φοροδιαφυγή διαπράττεται επειδή η φορολόγηση του πετρελαίου θέρμανσης είναι χαμηλότερη από αυτή του πετρελαίου κίνησης. Όσον αφορά υγρά καύσιμα, αυτά εισάγονται και διακινούνται είτε με τρόπο παράνομο είτε είναι νοθευμένα. Σημαντικό να αναφερθεί είναι πως ακόμη και αν υπάρχει φοροδιαφυγή, στη συγκεκριμένη κατηγορία, τα ποσοστά είναι πιο χαμηλά από ότι στις άλλες δύο κατηγορίες που ακολουθούν (Λιακατή, 2018).

Δεύτερον, όσον αφορά τα οινοπνευματώδη και αλκοολούχα ποτά, η παρασκευή τους πραγματοποιείται σε εργοστάσια και εργαστήρια που δεν είναι νόμιμα (Αποστολάτος, 2020) και συχνά τα παραγόμενα εμπορεύματα αποτελούν απομιμήσεις άλλων ποτών που βρίσκονται ήδη σε κυκλοφορία. Οι επιχειρήσεις που διαθέτουν στο καταναλωτικό κοινό αλκοολούχα ποτά φοροδιαφεύγουν μέσω της διάθεσης λαθραίων ή νοθευμένων ποτών. Επίσης, ποτά πωλούνται και χωρίς έκδοση παραστατικών στοιχείων με τρόπο λαθραίο και υποστηρίζοντας πως είναι γνήσια και δεν αποτελούν απομίμηση άλλων (Λιακατή, 2018). Συνεπώς, αν εισάγονται οινοπνευματώδη ποτά με παράνομο τρόπο, τότε το κράτος αντιμετωπίζει σημαντικές ζημιές καθώς δεν πληρώνεται ούτε ο ειδικός φόρος κατανάλωσης ούτε ο φόρος πολυτελείας και, κατά συνέπεια, αυξάνεται το κίνητρο για φοροδιαφυγή (Φαρλέκας, 2014).

Η τρίτη κατηγορία αφορά τη φοροδιαφυγή σε προϊόντα καπνού. Οι καπνοβιομηχανίες είναι αρκετά επιρρεπείς σε φαινόμενα φοροδιαφυγής. Αρχικά, οι επιχειρήσεις διάθεσης προϊόντων καπνού και οι καπνοβιομηχανίες κάνουν εισαγωγές και

διαθέτουν τα προϊόντα τους παράνομα. Άρα, φοροδιαφεύγουν μέσω λαθραίας εισαγωγής καπνικών ειδών και διάθεσής τους στο καταναλωτικό κοινό πραγματοποιώντας αγοραπωλησίες χωρίς να εκδίδονται τα επίσημα φορολογικά στοιχεία (Ρούμελης, 2019). Άλλη μία μέθοδο φοροδιαφυγής αποτελεί η συχνή πώληση δύο ίδιων ποσοτήτων ενός αγαθού ενώ στα βιβλία των εταιρειών καταχωρείται μόνο η μία ποσότητα (Φαρλέκας, 2014). Τέλος, η εισαγωγή και διάθεση λαθραίων καπνικών ειδών προκαλεί υπέρογκα έξοδα στα ταμεία του δημοσίου και δεν πραγματοποιείται είσπραξη εσόδων από τον ειδικό φόρο κατανάλωσης και το φόρο πολυτελείας (Λιακατή, 2018).

3.2.8 Φοροδιαφυγή σε νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα

Επιπλέον, διακρίνουμε την κατηγορία φοροδιαφυγής σε νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, παραδείγματα των οποίων είναι διάφορα σωματεία και σύλλογοι. Όσον αφορά τα σωματεία, αυτά αποτελούν μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, τα μέλη των οποίων προσφέρουν εθελοντικά υπηρεσίες στην κοινωνία. Ωστόσο, ορισμένες φορές ο μη κερδοσκοπικός σκοπός τους αλλοιώνεται και τα νομικά αυτά πρόσωπα τείνουν να αναζητούν την ικανοποίηση οικονομικών συμφερόντων για προσωπικό τους όφελος. Στη μετατροπή νομικών προσώπων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα σε μέσα φοροδιαφυγής συμβάλλει η ευκολία σύστασής τους (Αποστολάτος, 2020).

Φοροδιαφυγή, λοιπόν, μπορεί να επιτευχθεί αν αθλητικά σωματεία αποτελούν κερδοσκοπικές επιχειρήσεις αντί να έχουν ως στόχο την ανάπτυξη ενός αθλήματος καθώς και αν σύλλογοι παραδοσιακών χορών αντί να ενδυναμώνουν τον πολιτισμό και την παράδοση, αποσκοπούν στο κέρδος. Επιπλέον, φοροδιαφυγή διαπράττεται και στην περίπτωση που σωματεία με φιλοσοφικό ή θρησκευτικό αντικείμενο αποβλέπουν στην επίτευξη κέρδους από την πώληση βιβλίων (Αποστολάτος, 2020). Τέλος, ένδειξη φοροδιαφυγής αποτελεί και η πραγματοποίηση εικονικών ή μη εικονικών συναλλαγών μεταξύ σωματείων και επιχειρήσεως, η οποία ανήκει σε κάποιο μέλος του Δ.Σ. του σωματείου, με σκοπό να καλυφθεί η φορολογική επιβάρυνση της επιχείρησης (Λιακατή, 2018).

3.2.9 Φοροδιαφυγή σε διάφορους τομείς

3.2.9.1 Τομέας αυτοκινήτων

Η φορολόγηση οχημάτων θεωρείται πολύ σημαντική πηγή εσόδων για την οικονομία της Ελλάδας. Ωστόσο, ο κλάδος των αυτοκινήτων είναι από τους κλάδους που χαρακτηρίζονται από αρκετά υψηλή φοροδιαφυγή. Η κυριότερη μέθοδος φοροδιαφυγής

εστιάζεται στις επισκευές και συντηρήσεις οχημάτων χωρίς να εκδοθούν τα απαραίτητα παραστατικά στοιχεία ή αν αυτά εκδοθούν να αναγράφουν χαμηλότερη αξία (Φαρλέκας, 2014). Βέβαια, υπάρχει και ένας άλλος τρόπος φοροδιαφυγής, η εισαγωγή μεταχειρισμένων αυτοκινήτων από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι εισαγωγές αυτές πραγματοποιούνται με εικονική πώληση και ενδοκοινοτική παράδοση σε άλλες χώρες (Κεμαγλής, 2021).

Επιπλέον, φοροδιαφυγή υπάρχει και όταν, κατά την εισαγωγή μεταχειρισμένων οχημάτων, εμφανίζεται ότι αυτά έχουν διανύσει μεγαλύτερη, από την πραγματικά διανυθείσα, χιλιομετρική απόσταση, με σκοπό να υποτιμηθεί η δασμολογική τους αξία και να πληρωθούν χαμηλότεροι δασμοί εισαγωγής. Επίσης, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις αγοράς οχήματος ως επαγγελματικό, ενώ στην πραγματικότητα χρησιμοποιείται για κάλυψη προσωπικών αναγκών αυτών που προβήκανε στην αγορά του. Τέλος, στη χώρα μας κυριαρχεί η ενοικίαση διαφόρων οχημάτων κατά τη θερινή περίοδο από πολυάριθμους τουρίστες. Οι επιχειρήσεις ενοικίασης αυτοκινήτων ή μοτοσυκλετών εμφανίζουν είτε μικρότερο διάστημα ενοικίασης είτε χαμηλότερο ημερήσιο μίσθωμα από το πραγματικό (Αποστολάτος, 2020).

3.2.9.2 Κλάδος υγείας

Η Ελλάδα είναι μία χώρα της οποίας ο υγειονομικός κλάδος είναι αρκετά επιρρεπής στη φοροδιαφυγή. Στο χώρο της υγείας, τα φαινόμενα φοροδιαφυγής έχουν υψηλό κίνητρο να αναπτυχθούν επειδή υπάρχει η δυνατότητα απόκρυψης μεγάλων ποσών εισοδημάτων από ιδιώτες γιατρούς αλλά και από όσους εργάζονται σε νοσοκομεία.

Ένας παράγοντας που διαμορφώνει την πολύ υψηλή ιδιωτική δαπάνη είναι τα «φακελάκια», δηλαδή ποσά που λαμβάνουν κατά καιρούς είτε γιατροί είτε νοσοκόμοι για τις υπηρεσίες που παρέχουν στους ασθενείς, τα οποία δεν καταγράφονται κάπου και, επομένως, δε φορολογούνται, δημιουργούν μεγάλη απώλεια φορολογικών κρατικών εσόδων και θεωρούνται παράνομες πληρωμές (Αποστολάτος, 2020; Κεμαγλής, 2021). Επιπλέον, φοροδιαφυγή εκδηλώνεται και όταν ιδιώτες γιατροί δεν εκδίδουν απόδειξη παροχής υπηρεσιών στους ασθενείς τους ή εκδίδουν αλλά με χαμηλότερο ποσό από το τελικά εισπραττόμενο. Εξίσου σύνηθες είναι να εκδίδονται μη ονομαστικές αποδείξεις προκειμένου αν ένας πελάτης δε ζητήσει από τον επαγγελματία την απόδειξη, ο δεύτερος να την παραδώσει στον επόμενο πελάτη που θα τη ζητήσει αργότερα (Λιακατή, 2018). Έτσι, η φοροδιαφυγή αυξάνεται καθώς η μη έκδοση απόδειξης λιανικής είναι δύσκολο να αποκαλυφθεί λόγω του ιατρικού απορρήτου.

3.2.9.3 Κλάδος εστίασης

Σύμφωνα με την Ernst & Young (2016), χαρακτηριστικό παράδειγμα φοροδιαφυγής στο συγκεκριμένο κλάδο αποτελεί η μη έκδοση αποδείξεων εισόδου από την ταμειακή μηχανή. Φοροδιαφυγή διαπράττεται, επίσης, αν επικρατεί η μη καταχώρηση αποδείξεων στα έσοδα των επιχειρήσεων του επισιτιστικού κλάδου, ακόμα και αν οι αποδείξεις αυτές έχουν εκδοθεί.

3.2.9.4 Κατασκευαστικός κλάδος

Ο κατασκευαστικός κλάδος χαρακτηρίζεται ως ένας από τους κλάδους με την πιο υψηλή τάση φοροδιαφυγής. Αρχικά, οι τεχνικές, κατασκευαστικές και οικοδομικές εταιρείες δηλώνουν εικονικές ώρες εργασίας, χωρίς αυτές οι συνεργασίες να διεκπεραιώνονται πραγματικά. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Ρούμελη (2019), επιχειρήσεις ανέγερσης και πώλησης διαμερισμάτων αποκρύπτουν την πραγματική αξία των ακινήτων, δηλώνοντας την αντικειμενική προκειμένου να μη φορολογηθούν υψηλά οι οικοδομικές επιχειρήσεις. Επιπρόσθετα, όσον αφορά τις αμοιβές αυτών που ασχολούνται με οικοδομικές εργασίες, αυτές είναι πιο μικρές από τις τελικά εισπραττόμενες. Αντίστοιχα, οι μηχανικοί φοροδιαφεύγουν δηλώνοντας το ελάχιστο κόστος ως κόστος εργασίας, ενώ η πραγματική τους αμοιβή είναι αρκετά υψηλότερη (Αποστολάτος, 2020). Κάτι τελευταίο που συμβαίνει αρκετά συχνά, σύμφωνα με τον Φαρλέκα (2014), είναι να δηλώνουν εισοδήματα που αφορούν ακίνητα δίχως να απαιτείται να εκδοθεί για τα συγκεκριμένα κάποια άδεια.

3.2.9.5 Τουριστικός κλάδος

Τελευταίος κλάδος που επηρεάζεται από τα φαινόμενα φοροδιαφυγής στη χώρα μας είναι ο τουριστικός κλάδος. Ο συγκεκριμένος συγκαταλέγεται στους σημαντικότερους κλάδους για την ελληνική οικονομία καθώς αποτελεί πηγή άντλησης πολύ υψηλών εσόδων ετησίως (Φινωκαλιώτης, 2014). Φοροδιαφυγή στον τομέα των τουριστικών επαγγελματιών παρατηρείται μέσω μη έκδοσης αποδείξεων καθώς και μέσω μη πληρωμής του φόρου διαμονής σε ξενοδοχειακά καταλύματα ή ενοικιαζόμενα δωμάτια. Σύμφωνα με τον Guttentag (2013), όσοι διαμένουν σε αυτά για σύντομο χρονικό διάστημα δεν είναι δύσκολο να αποφύγουν την πληρωμή αυτού του φόρου. Επιπρόσθετα, ο Ρούμελης (2019) υποστηρίζει πως οι τουριστικές επιχειρήσεις επιθυμούν να παρουσιάζουν έσοδα χαμηλότερα από τις υπηρεσίες που παρέχουν και, παράλληλα, να μην εκδίδουν ή να εκδίδουν λανθασμένα και αναληθή φορολογικά στοιχεία για πρόσθετες υπηρεσίες, όπως η χρήση θαλάσσιων μέσων ψυχαγωγίας και ομπρελών καθώς και η ύπαρξη πισίνας και άλλων ανέσεων.

3.3 Αιτίες φοροδιαφυγής

Η φοροδιαφυγή αποτελεί ένα πρόβλημα που υφίσταται παγκόσμια σε όλες τις χώρες (Andreoni, Erard & Feinstein, 1998). Ωστόσο, η έκταση του φαινομένου ποικίλει από χώρα σε χώρα και το επηρεάζουν πολυάριθμοι παράγοντες οι οποίοι αποτελούν αντικείμενο μελέτης. Με βάση τη βιβλιογραφία, οι κυριότεροι λόγοι που οδηγούν σε άνοδο της φοροδιαφυγής είναι η πολυνομία, η έλλειψη φορολογικής συνείδησης, το ύψος των συνεχώς αυξανόμενων φορολογικών συντελεστών καθώς και οι πολυάριθμες πολύ μικρές ή μικρές επιχειρήσεις που συγκροτούν την ελληνική οικονομία (Κανελλόπουλος, Κουσουλάκος & Ράπανος, 1995). Άλλες αιτίες είναι η διαφθορά στο δημόσιο τομέα, η πιθανότητα εντοπισμού και τιμωρίας αυτών που επιλέγουν να φοροδιαφύγουν αλλά και τα πρόστιμα που επιβάλλονται στους φορολογούμενους σε περίπτωση απροθυμίας αποπληρωμής των φόρων που τους αναλογούν (Friedman et al., 2000; Goerke, 2008). Επίσης, έρευνα των Bitzenis, Vlachos & Schneider (2016), κατέδειξε πως η συμπεριφορά των καταναλωτών είναι μία βασική αιτία που οξύνει τη φοροδιαφυγή.

Οι αιτίες που οδηγούν σε άνοδο των φαινομένων φοροδιαφυγής διακρίνονται σε 5 κατηγορίες ως εξής: νομοθετικές και πολιτικές αιτίες, γραφειοκρατικές και οργανωτικές αιτίες, τεχνολογικές αιτίες, διαρθρωτικές αιτίες και πολιτισμικές αιτίες.

3.3.1 Νομοθετικές και πολιτικές αιτίες

Αρχικά, στις νομοθετικές και πολιτικές αιτίες ανήκουν η πολυνομία ή η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, η ανασφάλεια δικαίου στους φορολογούμενους και στους υπαλλήλους της φορολογικής διοίκησης, η ολοένα και μεγαλύτερη άνοδος των φορολογικών επιβαρύνσεων καθώς και οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές.

Όσον αφορά την πρώτη, σύμφωνα με τον OECD (2013), η φοροδιαφυγή αυξάνεται λόγω ύπαρξης πληθώρας φορολογικών νόμων και διατάξεων καθώς και επειδή αυτοί τροποποιούνται πολύ συχνά δημιουργώντας σύγχυση και παρερμηνείες στη φορολογική νομοθεσία. Σύμφωνα με μελέτη της Ernst & Young (2016), ένας από τους βασικότερους παράγοντες που συντελεί στην εμφάνιση και την εξέλιξη φοροδιαφυγής είναι η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος. Η συγκεκριμένη δεν είναι αρκετά αποτελεσματική και οδηγεί σε αυξημένο διοικητικό κόστος και κόστος συμμόρφωσης και, άρα, ενδυναμώνει το κίνητρο για φοροδιαφυγή.

Η πολυπλοκότητα του συστήματος φορολογίας είναι, επίσης, υπεύθυνη και για την εκδήλωση ανασφάλειας δικαίου (Ernst & Young, 2016). Αυτό συμβαίνει επειδή τα

φορολογούμενα φυσικά ή νομικά πρόσωπα δεν είναι σε θέση να γνωρίζουν και να εφαρμόζουν το φορολογικό νόμο ο οποίος συνεχώς υφίσταται τροποποιήσεις. Επιπλέον, ιδιώτες και επιχειρήσεις δε λαμβάνουν πάντοτε σωστές αποφάσεις όσον αφορά τις επενδυτικές δαπάνες (Katsios, 2006). Οι συνεχείς μεταβολές και τροποποιήσεις στους νόμους σε συνδυασμό με τη γραφειοκρατία, τροφοδοτούν σε μεγάλο βαθμό τη φοροδιαφυγή (Διακομιχάλης, 2019). Επομένως, άλλη μία αιτία που οδηγεί σε άνοδο φοροδιαφυγής είναι το γεγονός ότι επικρατεί ανασφάλεια δικαίου τόσο στους φορολογουμένους όσο και στους υπαλλήλους της φορολογικής διοίκησης (ΔιαΝΕΟσις, 2018).

Έπειτα, αναφέρεται άλλος ένας παράγοντας που απωθεί τους φορολογούμενους από την καταβολή των απαιτούμενων φόρων, το ύψος της φορολογικής επιβάρυνσης. Η συνεχής άνοδος τόσο της φορολογικής επιβάρυνσης όσο και των φορολογικών υποχρεώσεων των φορολογούμενων φυσικών και νομικών προσώπων, ειδικότερα τα τελευταία χρόνια, αυξάνουν ολοένα και περισσότερο την τάση για φοροδιαφυγή, κυρίως σε αυτοαπασχολούμενους, (Ernst & Young, 2016) λόγω μη συμμόρφωσης με τις φορολογικές τους υποχρεώσεις καθώς και επειδή ωφελούνται αρκετά από την απόκρυψη εισοδημάτων. Επιπλέον, λόγω συνεχών αυξήσεων στις φορολογικές επιβαρύνσεις, τα πιο αδύναμα φυσικά πρόσωπα καθώς και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις δυσκολεύονται να ανταπεξέλθουν στις αποπληρωμές των φόρων που τους αναλογούν. Κατά συνέπεια, το κίνητρο για φοροδιαφυγή είναι πιο ισχυρό και πολλές επιχειρήσεις επιλέγουν να εγκατασταθούν σε άλλη χώρα στην οποία το φορολογικό καθεστώς θα τις ευνοεί λόγω χαμηλότερων φορολογικών συντελεστών (Αποστολάτος, 2020). Τέλος, σύμφωνα με έρευνα των Ράπανος και Καπλάνογλου (2014), μία από τις πιο σημαντικές αιτίες φοροδιαφυγής είναι οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές που, κατ' επέκταση, αυξάνουν το ποσό της φορολογικής επιβάρυνσης στα εισοδήματα των φορολογούμενων.

3.3.2 Γραφειοκρατικές και οργανωτικές αιτίες

Στις γραφειοκρατικές και οργανωτικές αιτίες συγκαταλέγονται η γραφειοκρατία και η μη ορθή οργάνωση του δημοσίου τομέα. Όσον αφορά την πρώτη, η συγκεκριμένη οξύνει την εκδήλωση φαινομένων φοροδιαφυγής καθώς οι φορολογούμενοι, προκειμένου να διεκπεραιώσουν κάποιο αίτημά τους σε μία δημόσια υπηρεσία, οφείλουν να προσκομίσουν αρκετά δικαιολογητικά καθώς και να περιμένουν αρκετή ώρα μέχρι να εξυπηρετηθούν (Λιακατή, 2018). Επίσης, σύμφωνα με μελέτη του OECD (2013), παρατηρείται ανεπαρκής οργάνωση στο ανθρώπινο δυναμικό της φορολογικής διοίκησης καθώς οι υπάλληλοί της δε διαθέτουν τις απαραίτητες τεχνικές ικανότητες καθώς και

διάφορα άλλα προσόντα. Παράλληλα, δεν υπάρχει ισοκατανομή των αρμοδιοτήτων του προσωπικού της φορολογικής διοίκησης.

3.3.3 Τεχνολογικές αιτίες

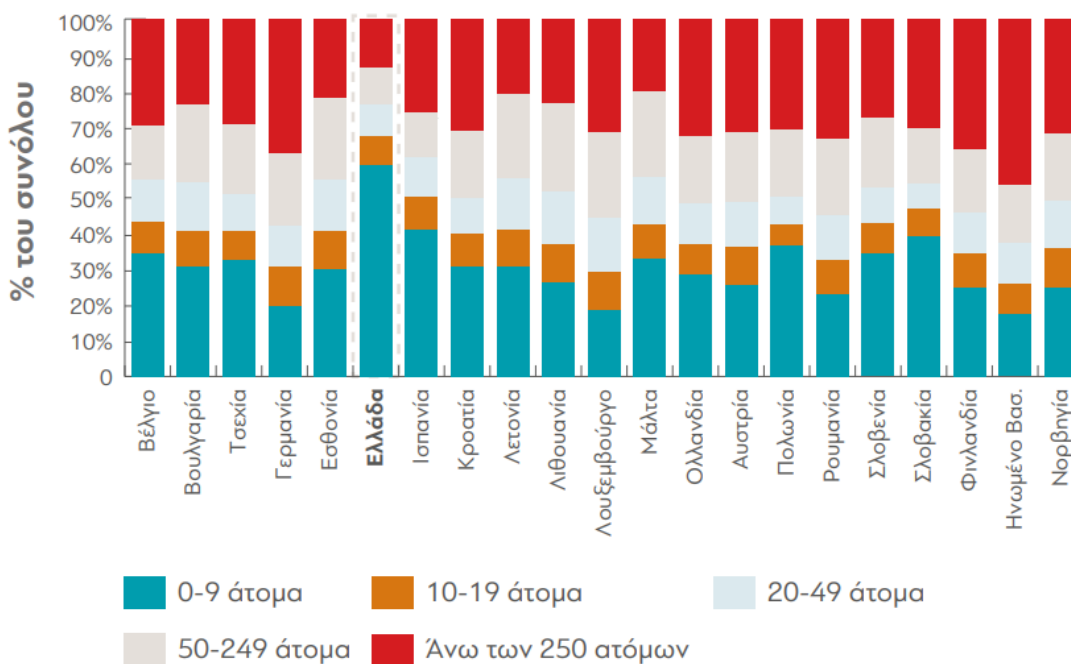
Στην κατηγορία των τεχνολογικών αιτιών, ως βασικότερη παρουσιάζεται η έλλειψη τεχνολογικών υποδομών στη φορολογική διοίκηση. Επίσης, σπανίως τηρούνται αρχεία και στοιχεία από τη φορολογική διοίκηση της χώρας μας και δεν έχουν περάσει αρκετά χρόνια από τότε που ξεκίνησε να εφαρμόζεται η ηλεκτρονική της μηχανογράφηση, με αποτέλεσμα να αυξάνεται η γραφειοκρατία και, κατ' επέκταση, η φοροδιαφυγή (Λιακατή, 2018). Επιπρόσθετα, λόγω του ότι το 2013 ήταν η πρώτη χρονιά που πραγματοποιήθηκε ηλεκτρονική υποβολή φορολογικών δηλώσεων νομικών προσώπων, άλλη μία αιτία έξαρσης του φαινομένου φοροδιαφυγής μπορεί να χαρακτηριστεί η έλλειψη τεχνολογικού εκσυγχρονισμού (Βελλή, 2022). Τέλος, οι τεχνολογικές υποδομές για πραγματοποίηση ελέγχων είναι ελλιπείς. Αυτός, λοιπόν, είναι άλλος ένας παράγοντας που οδηγεί σε έξαρση των φαινομένων φοροδιαφυγής στην Ελλάδα (OECD, 2013).

3.3.4 Διαρθρωτικές αιτίες

Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι διαρθρωτικές αιτίες. Οι συγκεκριμένες αφορούν την ύπαρξη πολυάριθμων πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων καθώς και το πολύ υψηλό ποσοστό αυτοαπασχολούμενων σε αυτές (Κεμαχλής, 2021). Άρα, ως διαρθρωτική αιτία που οδηγεί σε έξαρση των φαινομένων φοροδιαφυγής θεωρείται ο βαθμός οργάνωσης της αγοράς. Η Ελλάδα αποτελεί μία χώρα στην οποία ο τομέας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων είναι πολύ περισσότερο σημαντικός συγκριτικά με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ernst & Young, 2016). Η διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας είναι τέτοια, ώστε να ενθαρρύνει την ύπαρξη φαινομένων φοροδιαφυγής. Αυτό συμβαίνει καθώς οι πολυάριθμες μικρομεσαίες επιχειρήσεις, στις οποίες εργάζονται λιγότερα από 49 άτομα, αποτελούν τον πυλώνα της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας μας. Οι επιχειρήσεις αυτές σε συνδυασμό με τον αρκετά υψηλό αριθμό αυτοαπασχολούμενων στις ίδιες, χαρακτηρίζονται ως ισχυρά κίνητρα για εκδήλωση φαινομένων φοροδιαφυγής στα εισοδήματα.

Μελέτη των Kaplanoglou, Rapanos & Daskalakis (2016) καταδεικνύει πως σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις απασχολείται περίπου το 86% του συνολικού αριθμού εργαζομένων της επικράτειας, παράγοντας το 72% της συνολικής προστιθέμενης αξίας. Επίσης, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει και ο αριθμός των αυτοαπασχολούμενων. Η Ελλάδα είναι μία χώρα στην οποία περίπου το 55% των απασχολούμενων εργάζεται σε

πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις και οι ίδιοι παράγουν προσεγγιστικά το 33% της προστιθέμενης αξίας. Κάτι τέτοιο έχει ως απόρροια να δυσχεραίνεται η διαδικασία διεξαγωγής φορολογικών ελέγχων και να ευνοείται η απόκρυψη εισοδημάτων από αυτοαπασχολούμενους. Συνεπώς, όταν η αγορά απαρτίζεται στο μεγαλύτερο μέρος της από μικρομεσαίες επιχειρήσεις, τότε το κίνητρο για φοροδιαφυγή είναι αυξημένο λόγω του ότι είναι πιο εύκολο να επιβληθεί έλεγχος σε μεγάλες επιχειρήσεις παρά σε αυτές (Ράπανος & Καπλάνογλου, 2014).

Γράφημα 2. Ποσοστό απασχόλησης σε επιχειρήσεις ανά αριθμό εργαζομένων, 2012. Πηγή: ΔιαΝΕΟσις (2017).

Στον παρακάτω πίνακα απεικονίζονται τα βασικά στοιχεία της μελέτης των Karlanoglou, Rapanos & Daskalakis (2016). Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται, ανά κατηγορία οντότητας, στατιστικά στοιχεία που αφορούν τη διάρθρωση των επιχειρήσεων της ελληνικής οικονομίας, όπως ο αριθμός επιχειρήσεων και απασχολούμενων σε αυτές καθώς και τα ποσοστά αυτών. Οι εκτιμήσεις αφορούν τα έτη 2008 - 2011 και αναφέρονται σε έρευνα που εκπονήθηκε από την Eurostat το 2013.

Αρχικά, αξίζει να σημειωθεί πως οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις είναι σε μέγεθος πολύ μικρές καταλαμβάνοντας 96,2% του συνόλου όλων των επιχειρήσεων. Επίσης, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις καλύπτουν το μεγαλύτερο ποσοστό στη χώρα μας ενώ οι μεγάλες επιχειρήσεις αντιπροσωπεύουν μόλις το 0,1% του συνόλου των ελληνικών επιχειρήσεων. Τέλος, όσον αφορά τους εργαζόμενους, οι περισσότεροι

απασχολούνται σε πολύ μικρές επιχειρήσεις (ποσοστό 55,25) ενώ οι πιο λίγοι εργάζονται σε μεσαίου μεγέθους οντότητες (ποσοστό 11,1%).

Πίνακας 1. Οι ΜΜΕ στην Ελλάδα—Βασικά στοιχεία. Πηγή: European Commission (2014).

	Επιχειρήσεις		Απασχολούμενοι σε αυτές	
	Αριθμός επιχειρήσεων	Ποσοστό	Αριθμός εργαζομένων	Ποσοστό
Πολύ μικρές	629.811	96,2%	1.130.794	55,2%
Μικρές	21.669	3,3%	398.503	19,5%
Μεσαίες	2.464	0,4%	227.832	11,1%
Μικρομεσαίες	653.944	99,9%	5.343.629	85,8%
Μεγάλες	423	0,1%	290.547	14,2%
Σύνολο	654.367	100%	5.634.176	100%

3.3.5 Πολιτισμικές αιτίες

Άλλος ένας λόγος ανόδου της φοροδιαφυγής είναι, σύμφωνα με τη μελέτη της Ernst & Young (2016), το πως αντιμετωπίζουν οι πολίτες το κράτος αλλά και ποια είναι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις τους προς αυτό. Επιπλέον, απαραίτητα για την άνοδο της φοροδιαφυγής είναι η αδήλωτη εργασία, τα χαμηλά ποσά επιδομάτων που δίνονται από το κράτος και τα υψηλά ποσοστά φόρων και ασφαλιστικών εισφορών. Έτσι, λοιπόν, η φοροδιαφυγή αυξάνεται καθώς οι φορολογούμενοι επιβαρύνονται όλο και περισσότερο με φόρους και ασφαλιστικές εισφορές αλλά και επειδή οι νόμοι αυστηροποιούνται. Τέλος, αν δεν υπάρχει διαφάνεια στο σύστημα φορολόγησης, τότε και πάλι σημειώνεται άνοδος των επιπέδων φοροδιαφυγής.

3.3.6 Άλλες αιτίες άνησης της φοροδιαφυγής

Αποδεικνύεται από πολλές έρευνες πως η ηλικία και το φύλο αποτελούν δύο παράγοντες που οδηγούν σε αύξηση της φοροδιαφυγής. Ειδικότερα, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία φορολογούμενοι είναι πιο συμμορφωμένοι και πληρώνουν τους φόρους τους όταν κρίνεται απαραίτητο (Witte & Woodbury, 1985; Feinstein, 1991). Επιπλέον, ο Vogel (1974) και οι Mason & Calvin (1978) υποστηρίζουν ότι οι γυναίκες φορολογούμενοι είναι πιο συμμορφωμένες από τους άνδρες. Όσον αφορά το εισόδημα, οι φορολογούμενοι που ανήκουν στη μεσαία τάξη εισοδήματος είναι λιγότερο επιρρεπείς στη φοροδιαφυγή

από αυτούς που κατέχουν είτε χαμηλά είτε υψηλά εισοδήματα (Jackson & Milliron, 1986).

Άλλοι παράγοντες άνθισης φοροδιαφυγής είναι η έλλειψη παιδείας και το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης και πολιτισμού των φορολογούμενων. Παρόλο που θα έπρεπε να έχει ενσωματωθεί στη σχολική εκπαίδευση η φορολογική παιδεία, αυτό δεν έχει επιτευχθεί στη χώρα μας (Βελλή, 2022). Επομένως, αν μία χώρα έχει χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό, τότε οι βασικές κοινωνικές ανάγκες δεν καλύπτονται, οι φορολογούμενοι δεν είναι σε θέση να αντιληφθούν ότι πρέπει να καταβάλλουν τους φόρους που τους αναλογούν και είναι πιο πιθανό για κάποιον να διαπράξει το αδίκημα της φοροδιαφυγής (Διακομιχάλης, 2019).

Πέρα, όμως, από το μορφωτικό επίπεδο των φορολογούμενων πολιτών, σημαντικό ρόλο στη διεύρυνση του φαινομένου της φοροδιαφυγής διαδραματίζει και το επίπεδο μόρφωσης των υπαλλήλων της φορολογικής διοίκησης (Λιακατή, 2018). Αν τα μέλη αυτής δεν κατέχουν αλλά και ούτε λαμβάνουν την απαραίτητη μόρφωση, τότε και πάλι η φοροδιαφυγή θα σημειώνει ανοδική πορεία. Σύμφωνα με τον Φαρλέκα (2014), αν τα στελέχη των φοροτεχνικών υπηρεσιών δεν είναι επαρκώς μορφωμένα, τότε και οι υπηρεσίες που εργάζονται δεν θα είναι άρτια οργανωμένες και θα εμφανίζονται αρκετά συχνότερα φαινόμενα φοροδιαφυγής.

Δύο ακόμη παράγοντες που οδηγούν σε άνοδο των επιπέδων φοροδιαφυγής στη χώρα μας είναι η έλλειψη φορολογικής συνείδησης και η μη επιβολή των ορθών κυρώσεων στους παραβάτες. Όσον αφορά τον πρώτο παράγοντα, οι Έλληνες πολίτες δεν αντιλαμβάνονται ότι το να μην πληρώνουν τους φόρους που τους αναλογούν έχει μόνο προσωρινά οικονομικό όφελος για αυτούς, προκαλώντας μακροπρόθεσμη έλλειψη κρατικών εσόδων. Επίσης, αν οι παραβάτες δεν τιμωρούνται όπως θα έπρεπε καθώς οι κυρώσεις που τους επιβάλλονται είναι τις περισσότερες φορές ελαφριές, τότε και πάλι εκδηλώνονται φαινόμενα φοροδιαφυγής (Διακομιχάλης, 2019).

3.4 Συνέπειες φοροδιαφυγής

Η φοροδιαφυγή, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, είναι ένα από τα πιο σημαντικά και πολύπλοκα φαινόμενα που αντιμετωπίζει κάθε κοινωνία και οικονομία. Για αυτό το λόγο κρίνεται σκόπιμο να αναζητηθούν οι πολυάριθμες κυρίως αρνητικές επιπτώσεις της, σε εγχώριο επίπεδο, για κάθε άτομο μεμονωμένα αλλά και για την κοινωνία ως σύνολο. Οι συνέπειες της φοροδιαφυγής δημιουργούν στρεβλώσεις στην αγορά και κοινωνικές ανισότητες αφού οι φορολογούμενοι αποφεύγουν να πληρώνουν

τους φόρους που τους αναλογούν (Șuvelea, 2014). Οι αρνητικές αυτές συνέπειες αναφέρονται στη μη είσπραξη φορών, περιορίζοντας τα έσοδα από τον κρατικό προϋπολογισμό, και στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας (Drogalas et al., 2018b). Σύμφωνα με τους Διακομιχάλη (2019) και Τάτσο (2001), το βασικότερο αρνητικό αποτέλεσμα του φαινομένου που συζητάμε αφορά στην απώλεια μεγάλου ποσού εσόδων που διατίθεται για κάλυψη δημοσίων δαπανών αλλά και για καταναλωτικούς και επενδυτικούς σκοπούς.

Σε κοινωνικό επίπεδο, η φοροδιαφυγή έχει ως απόρροια την άνιση κατανομή φορολογικών επιβαρύνσεων μεταξύ φορολογούμενων και την όξυνση εισοδηματικών ανισοτήτων λόγω μη δίκαιης κατανομής φόρων σε όλα τα φορολογούμενα φυσικά και νομικά πρόσωπα. Παράλληλα, η αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης εξαιτίας μη συμμόρφωσης των πολιτών, έχει ως αποτέλεσμα φορολογούμενοι με την ίδια φοροδοτική ικανότητα να έχουν διαφορετική φορολογική επιβάρυνση (Șuvelea, 2014). Άρα, οι πολίτες που είναι τυπικοί στις πληρωμές φόρων, τελικά καταλήγουν να πληρώνουν κάποιο ποσό υψηλότερο από εκείνους που συστηματικά επιλέγουν να φοροδιαφεύγουν.

Η φοροδιαφυγή συνεπάγεται αρνητικές επιπτώσεις και σε οικονομικές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα στις επενδύσεις, την ανάπτυξη, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και άλλες. Ένα από τα ζωτικής σημασίας προβλήματα που αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία από την περίοδο της κρίσης και έπειτα είναι η έλλειψη επενδύσεων από τον ιδιωτικό τομέα, καθώς οι κρατικές δαπάνες δε χρηματοδοτούνται και δε δημιουργούνται επενδύσεις από εσωτερικές πηγές (Λιακατή, 2018). Κατά συνέπεια, κυριαρχεί η ανάγκη για εξωτερικό δανεισμό και το δημόσιο χρέος (Γαβαλάς, 2022). Επίσης, αν υπάρχει φοροδιαφυγή, τότε μία χώρα όπως η Ελλάδα, της οποίας βασικότερη πηγή εσόδων είναι ο τουρισμός, δεν θα καταφέρει να συγκεντρώσει το απαραίτητο ποσό χρημάτων λόγω μη προσέλκυσης ιδιωτικών επενδύσεων. Αυτός είναι ένας από τους λόγους που η Ελλάδα δεν μπορεί με ευκολία να προσελκύσει ξένους επενδυτές (Λιακατή, 2018).

Σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα, η φοροδιαφυγή προκαλεί και αρνητικές δημοσιονομικές συνέπειες, οδηγώντας στη μη κάλυψη δημοσίων ελλειμμάτων και σε μειωμένη ποιότητα παρεχόμενων υπηρεσιών. Πιο συγκεκριμένα, αποτελεί ένα φαινόμενο το οποίο είναι υπεύθυνο για τη διαρκή διόγκωση δημοσίων ελλειμμάτων και, επίσης, ωθεί τα επιτόκια δανεισμού σε υψηλά επίπεδα (Κύρου, 2019). Τέλος, οι

φορολογούμενοι δεν εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους απέναντι στη φορολογική αρχή (Drogalas et al., 2018b).

Επιπρόσθετα, η φοροδιαφυγή διαταράσσει τους όρους ανταγωνισμού και επηρεάζει αρνητικά τη φορολογική συνείδηση των φορολογούμενων (Τάτσος, 2001). Η άνθιση φαινομένων φοροδιαφυγής δεν αφήνει τους όρους ανταγωνισμού μεταξύ επιχειρήσεων σταθερούς και ανεπηρέαστους. Αν αναλογιστούμε τις επιπτώσεις της σε επίπεδο ανταγωνισμού επιχειρήσεων, δεν είναι λίγες οι μικρές επιχειρήσεις οι οποίες προτιμούν να φοροδιαφύγουν έτσι ώστε να επιτύχουν το χαμηλότερο δυνατό κόστος (Αποστολάτος, 2020). Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι οι μικρές επιχειρήσεις καταφεύγουν σε φοροδιαφυγή πιο συχνά από τις μεγαλύτερες, μιας και δεν μπορούν εύκολα να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές τους υποχρεώσεις, δίχως την αρωγή των φορέων του κράτους και χωρίς να τους παρέχονται κρατικές επιδοτήσεις. Επομένως, συνέπεια της φοροδιαφυγής θεωρείται η μείωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και της εγχώριας οικονομίας (Drogalas et al., 2018b).

Άλλη μία συνέπεια της φοροδιαφυγής αποτελεί ο μη ορθός καταμερισμός των παραγωγικών πόρων που διαθέτει η οικονομία. Η διανομή αυτών δεν πραγματοποιείται πάντοτε με σωστό και δίκαιο τρόπο καθώς, εν τέλει, επιλέγονται δραστηριότητες που δεν είναι παραγωγικές. Οι οικονομικές μονάδες καταφεύγουν πολλές φορές σε μη παραγωγικές δραστηριότητες έτσι ώστε να μπορούν ευκολότερα να φοροδιαφύγουν (Ernst & Young, 2016). Τέλος, το φαινόμενο της φοροδιαφυγής επηρεάζει με αρνητικό τρόπο και άλλα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Φαρλέκα (2014), η διάπραξη φοροδιαφυγής οδηγεί σε άνοδο του πληθωρισμού και της ανεργίας.

3.5 Τρόποι αντιμετώπισης φοροδιαφυγής

Τα τελευταία χρόνια η φοροδιαφυγή σημειώνει συνεχώς ανοδική πορεία λόγω των πολυάριθμων και κυρίως αρνητικών κοινωνικοοικονομικών της επιπτώσεων. Η έξαρση φαινομένων φοροδιαφυγής αποτελεί σοβαρό ζήτημα που πλέον πλήττει κάθε κοινωνία και οικονομία, τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο, και, παράλληλα, απασχολεί πολύ συχνά την κοινή γνώμη (Drogalas et al., 2018b). Όλοι οι φορολογούμενοι, είτε είναι φυσικά είτε νομικά πρόσωπα, οφείλουν να αντιληφθούν πως η φοροδιαφυγή δεν είναι ηθική πράξη και κρίνεται σκόπιμο να περιοριστεί. Παρά το γεγονός ότι είναι πρακτικά αδύνατο να αντιμετωπιστούν πλήρως τα φαινόμενα φοροδιαφυγής, υπάρχουν διάφοροι τρόποι που συμβάλλουν στη σημαντική μείωση της έκτασης αλλά και της έντασης αυτών.

Η φοροδιαφυγή θα συρρικνωθεί σε μεγάλο βαθμό αν το οργανωτικό πλαίσιο είναι σαφώς καθορισμένο, αν οι αρμοδιότητες του καθενός οργανώνονται και καθορίζονται από τη φορολογική διοίκηση αλλά και εφόσον υπάρχει τεχνολογικός εκσυγχρονισμός στις φορολογικές αρχές. Συνεπώς, για την αντιμετώπιση περιστατικών φοροδιαφυγής απαιτείται σχεδιασμός, ύπαρξη παραγωγικών πόρων και συνεχής προσπάθεια από την πολιτεία, τις κρατικές αρχές και τα φυσικά και νομικά πρόσωπα της χώρας (Drogalas et al., 2018b; Γαλέας, 2018).

3.5.1 Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής και πλαστικού χρήματος

Σύμφωνα με μελέτη της Ernst & Young (2016), ως βασικότερη μέθοδος περιορισμού της φοροδιαφυγής θεωρείται η διενέργεια συναλλαγών μέσω χρήσης ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής. Παρά το γεγονός, όμως, ότι η χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής βοηθάει σημαντικά στο να μειωθεί η φοροδιαφυγή και να αυξηθούν τα κρατικά φορολογικά έσοδα, οι Έλληνες καταναλωτές δεν θεωρούν αρκετά ασφαλές το να πραγματοποιούν ηλεκτρονικές πληρωμές.

Εξίσου βοηθητικό θα ήταν να ενισχυθεί η χρήση πλαστικού χρήματος και να παρέχεται η δυνατότητα εξόφλησης όλων των συναλλαγών μέσω POS από επιχειρήσεις λιανικής πώλησης αγαθών και παροχής υπηρεσιών. Άρα, η φοροδιαφυγή μπορεί να σημειώσει καθοδική πορεία στην περίπτωση που χρησιμοποιείται ευρέως από τα φορολογούμενα φυσικά ή νομικά πρόσωπα το πλαστικό χρήμα. Έτσι, αν καθιερωθεί η χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για πραγματοποίηση συναλλαγών, θα περιοριστεί η χρήση μετρητών και θα σημειωθεί συρρίκνωση στη φοροδιαφυγή. Άρα, θα καταστεί εφικτό να αποτραπούν καθυστερήσεις πληρωμών (Νικολαΐδης, 2016), να γίνεται ευκολότερα η είσπραξη των φόρων (Λιακατή, 2018) και, επιπρόσθετα, οι φορολογικές αρχές θα μπορούν να αντιληφθούν όσους επιλέγουν να φοροδιαφεύγουν.

3.5.2 Διεξαγωγή τακτικών και αυστηρότερων φορολογικών ελέγχων

Άλλος ένας παράγοντας που οδηγεί στη μείωση της φοροδιαφυγής είναι οι συχνές επιθεωρήσεις και η διενέργεια τακτικών ελέγχων τόσο σε μικρές όσο και σε μεγαλύτερες επιχειρήσεις. Αυτές οι πρακτικές, αν εφαρμόζονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα, θα έχουν ως αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις να είναι πιο συμμορφωμένες ως προς τους νόμους της φορολογίας, γνωρίζοντας πως αν δε συμμορφωθούν θα πρέπει να πληρώσουν πρόστιμα (Lahiri & Ali, 2022). Αρκετά αποτελεσματική πολιτική θεωρείται και η διεξαγωγή ελέγχων σε περιοχές και περιόδους με αυξημένη οικονομική δραστηριότητα. Ειδικότερα, αναπτυγμένη οικονομική δραστηριότητα στον ελλαδικό χώρο σημειώνεται

σε όλους τους τουριστικούς προορισμούς κατά τους καλοκαιρινούς μήνες (Αποστολάτος, 2020).

Επίσης, αν εντατικοποιηθούν οι φορολογικοί έλεγχοι σε φυσικά και νομικά πρόσωπα, τότε μέσο-μακροπρόθεσμα θα σημειωθεί άνοδος στο ύψος των κρατικών εσόδων και περιπτώσεις μη υποβολής δηλώσεων φορολογίας εισοδήματος ή περιοδικών δηλώσεων ΦΠΑ θα μπορούν να γίνουν αντιληπτές. Παράλληλα, οι φορολογικοί έλεγχοι μπορούν να εντοπίσουν μη υποβληθείσες δηλώσεις βεβαιώσεων αποδοχών και φόρων μισθωτών υπηρεσιών, φυσικά πρόσωπα που νοικιάζουν σπίτια δίχως να τα δηλώσουν καθώς και όσους δεν πληρώνουν τέλη κυκλοφορίας. Συνεπώς, αν οι φορολογικοί έλεγχοι εντατικοποιηθούν και γίνουν πιο αυστηροί, τότε θα είναι πιο δύσκολο να σημειωθεί άνοδος στα ποσοστά φοροδιαφυγής.

Τέλος, σύμφωνα με τον Νέζη (1994), ένας τρόπος για τον περιορισμό της φοροδιαφυγής είναι να πραγματοποιούνται τουλάχιστον δύο φορολογικοί έλεγχοι ανά πενταετία σε μικρές επιχειρήσεις και ετήσιοι φορολογικοί έλεγχοι σε ανώνυμες εταιρείες. Επιπλέον, όσον αφορά φυσικά πρόσωπα, όταν αναφερόμαστε σε μισθωτούς, αυτοί θα πρέπει να ελέγχονται τουλάχιστον μία φορά ανά 5 έτη, ενώ στις αγροτικές επιχειρήσεις καλό θα ήταν να διενεργείται ετησίως έλεγχος.

3.5.3 Μείωση φορολογικών συντελεστών

Σύμφωνα με το Θεματικό Ενημερωτικό Δελτίο Ευρωπαϊκού Εξαμήνου «Καταπολέμηση της Διαφθοράς» (2017), βασικός τρόπος για τον περιορισμό της φοροδιαφυγής είναι να μειωθούν σημαντικά οι συντελεστές φορολογίας, καθώς οι συγκεκριμένοι στον ελλαδικό χώρο βρίσκονται σε αρκετά υψηλά επίπεδα. Αν μειωθούν, λοιπόν, οι φορολογικοί συντελεστές, αυτό θα έχει ως απόρροια τον περιορισμό της φοροδιαφυγής, την αύξηση στα έσοδα του κράτους και το να μη δηλώνονται αναληθώς τα εισοδήματα των φορολογούμενων ώστε να λαμβάνουν χαμηλότερη φορολογική επιβάρυνση. Προκειμένου, λοιπόν, να μη σημειωθεί αύξηση στη φοροδιαφυγή, οι φορολογικοί συντελεστές πρέπει να διατηρηθούν σε όσο το δυνατόν χαμηλότερα επίπεδα.

Παράλληλα, σε έρευνα της Ernst & Young (2016), σημειώθηκε πως αν στη χώρα μας μειωθούν οι αρκετά υψηλοί φορολογικοί συντελεστές, οι φορολογούμενοι δεν θα αποφεύγουν να πληρώνουν τους φόρους που τους αναλογούν. Επιπρόσθετα, ο Katsios (2006) αναφέρει πως μία μεγάλη μείωση των συντελεστών φορολογίας θα οδηγήσει σε ταυτόχρονη μείωση τόσο της παραοικονομίας όσο και της φοροδιαφυγής.

3.5.4 Απλοποίηση φορολογικού συστήματος

Επιπρόσθετα, για να περιοριστεί και να αντιμετωπιστεί σε κάποιο βαθμό το ζήτημα της φοροδιαφυγής, το φορολογικό σύστημα δεν θα πρέπει να μεταβάλλεται συνεχώς αλλά να είναι σταθερό και απλοποιημένο. Θεωρείται πολύ σημαντικό να αναπτυχθεί στη χώρα μας ένα πιο αποτελεσματικό φορολογικό σύστημα το οποίο θα κυριαρχείται από σταθερότητα, δε θα προκαλεί στρεβλώσεις στην αγορά εργασίας αλλά θα συμβάλλει στην προσέλκυση επενδύσεων. Επιπλέον, αν το φορολογικό σύστημα παραμένει σταθερό, ολοένα και περισσότερες νέες καθώς και καινοτόμες επιχειρήσεις θα δραστηριοποιούνται στην αγορά εργασίας (Katsios, 2006).

Σύμφωνα με τους Drogalas et al. (2018a), αν η φορολογική νομοθεσία απλοποιηθεί, όπως, επίσης, και αν δεν πραγματοποιούνται συνεχώς τροποποιήσεις νόμων και διατάξεων, τότε θα σημειωθεί μεγάλη μείωση των επιπέδων φοροδιαφυγής. Για να απλοποιηθεί και, συνεπώς, να εκσυγχρονιστεί το φορολογικό σύστημα, κρίνεται σκόπιμο να καθιερωθεί και να εφαρμόζεται το πόθεν έσχες (Φαρλέκας, 2014) προκειμένου όλοι οι φορολογούμενοι να δηλώνουν τα εισοδήματά τους και να τιμωρούνται οι παραβάτες.

3.5.5 Ενημέρωση και επιμόρφωση μαθητών και υπαλλήλων φορολογικής διοίκησης

Τέλος, στην αντιμετώπιση των περιστατικών φοροδιαφυγής συνεισφέρει σε μεγάλο βαθμό η επιμόρφωση όχι μόνο των μαθητών αλλά, επίσης, και των υπαλλήλων της φορολογικής διοίκησης.

Ειδικότερα, όσον αφορά τους μαθητές των σχολικών μονάδων, κρίνεται σκόπιμο να παρέχεται σε αυτούς ενημέρωση, από την πρωτοβάθμια κιόλας εκπαίδευση, προκειμένου να καλλιεργηθεί η φορολογική τους συνείδηση (Βελλή, 2022). Με αυτόν τον τρόπο, θα αντιληφθούν από μικρή ηλικία τα παιδιά πως η φοροδιαφυγή είναι ένα φαινόμενο ευρέως διαδεδομένο στη χώρα μας, το οποίο έχει πολυάριθμες αρνητικές συνέπειες.

Παράλληλα, εκτός από τους μαθητές, το άτομα που απαρτίζουν το εργατικό δυναμικό της φορολογικής διοίκησης, πρέπει να είναι και αυτά ενήμερα για τη φοροδιαφυγή. Έτσι, λοιπόν, ύψιστης σημασίας θεωρείται και η επιμόρφωση του προσωπικού της φορολογικής διοίκησης (Αποστολάτος, 2020) προκειμένου να κατέχει την επαρκή κατάρτιση και να αναπτύξει δεξιότητες ώστε να είναι περισσότερο αποδοτική η φορολογική διοίκηση. Η κατάρτιση και η επιμόρφωση του εργατικού δυναμικού των εφοριών θα οδηγήσει, επίσης, στην αποτελεσματικότερη και ορθότερη διεξαγωγή φορολογικών ελέγχων. Τέλος, σύμφωνα με τους Αριτζή (2023), Γαβαλά (2022) και

Κεμαχλή (2021), αν οι υπάλληλοι της φορολογικής διοίκησης παρακολουθούν σεμινάρια και ημερίδες, θα εκπαιδεύονται και θα λαμβάνουν γνώσεις πάνω σε θέματα φορολογίας, ελέγχων και βέλτιστης κατανομής οικονομικών πόρων.

Κεφάλαιο 4. Μεθοδολογία της έρευνας

4.1 Σκοπός της έρευνας και επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα

Η φοροδιαφυγή αποτελεί καίριο ζήτημα για την οικονομία κάθε χώρας. Συγκεκριμένα, μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα για την Ελλάδα, αφού η ίδια είναι μία χώρα που βρίσκεται σε ύφεση. Επομένως, η παρούσα διπλωματική εργασία στοχεύει στην ανάλυση του φαινομένου της φοροδιαφυγής στη χώρα μας και στην εξέταση των αντιλήψεων των Ελλήνων φορολογουμένων σχετικά με αυτή. Ειδικότερα, βασικός στόχος της ανάλυσης είναι να αναζητηθούν οι αιτίες εκδήλωσης και ανόδου των φαινομένων φοροδιαφυγής, ο βαθμός στον οποίο διαπράττουν φοροδιαφυγή οι πολύ μικρές και μικρές ελληνικές επιχειρήσεις καθώς και οι τρόποι αντιμετώπισης του εν λόγω φαινομένου.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται είναι τα εξής:

- Ποιοι είναι οι λόγοι για τους οποίους εκδηλώνεται φοροδιαφυγή στη χώρα μας;
- Ποιοι είναι οι τομείς επιχειρήσεων στους οποίους σημειώνονται τα υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής σε πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις της ελληνικής οικονομίας;
- Ποια είναι τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν ώστε να μειωθεί η ένταση και η έκταση των φαινομένων φοροδιαφυγής;

4.2 Ερευνητικό εργαλείο

Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας ήταν ένα ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις κλειστού τύπου προκειμένου να διερευνηθούν οι αντικειμενικές απόψεις των συμμετεχόντων σχετικά με τη φοροδιαφυγή στη χώρα μας. Άλλος ένας λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε η συγκεκριμένη μέθοδος είναι ότι παρέχει τη δυνατότητα συλλογής ικανοποιητικού αριθμού απαντήσεων σε αρκετά μικρό χρονικό διάστημα. Το ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε μέσω Google Forms και διανεμήθηκε στους συμμετέχοντες μέσω διευθύνσεων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Στο συγκεκριμένο ερευνητικό εργαλείο, τηρήθηκε η ανωνυμία και οι απαντήσεις που λήφθηκαν χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς.

Αρχικά, σκόπιμο να αναφερθεί είναι πως πριν τη διανομή του ερωτηματολογίου στους συμμετέχοντες, πραγματοποιήθηκε μία αρχική πιλοτική έρευνα μεταξύ λίγων ατόμων οι οποίοι στη συνέχεια εξαιρέθηκαν από την έρευνα. Αυτή η διαδικασία

συνέβαλλε στην αξιολόγηση της αξιοπιστίας και της σαφούς διατύπωσης των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου όπως, επίσης, και στο να ληφθεί ανατροφοδότηση για το πόσο χρόνος απαιτείται για τη συμπλήρωσή του.

Έπειτα, οι συμμετέχοντες στην έρευνα κλήθηκαν να συμπληρώσουν ένα διαδικτυακό ερωτηματολόγιο, το οποίο αποτελούνταν από 5 ενότητες, με την πρώτη να εστιάζει στα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης, επάγγελμα ή ειδικότητα και εργασιακή εμπειρία). Όλες οι υπόλοιπες ενότητες του ερωτηματολογίου περιείχαν ερωτήσεις εκφρασμένες σε κλίμακα Likert 5 βαθμών, με τον αριθμό 1 να αναφέρεται στο «Καθόλου» και το 5 να αντιπροσωπεύει το «Πάρα πολύ». Αναφορικά με τη διάρθρωση αυτών των ενοτήτων, η δεύτερη περιλάμβανε γενικές ερωτήσεις σχετικά με τη φοροδιαφυγή ενώ η τρίτη αφορούσε τους λόγους για τους οποίους παρατηρείται άνοδος στη φοροδιαφυγή. Επιπλέον, η τέταρτη ενότητα περιείχε ερωτήσεις σχετικά με το ποιες είναι οι επιχειρήσεις στις οποίες σημειώνονται τα υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής και, τέλος, στην πέμπτη ενότητα παρουσιάστηκαν τρόποι αντιμετώπισης των φαινομένων φοροδιαφυγής στη χώρα μας.

4.3 Δείγμα της έρευνας

Όσον αφορά το δείγμα της έρευνας, το ερωτηματολόγιο απευθύνθηκε σε άτομα που είτε εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες ή μισθωτοί ιδιωτικού ή δημοσίου τομέα, είτε είναι άνεργοι, είτε, τέλος, έχουν συνταξιοδοτηθεί. Συνολικά, διανεμήθηκαν 150 ερωτηματολόγια από τα οποία επιστράφηκαν απαντημένα τα 139. Το ποσοστό ανταπόκρισης ήταν 92,67%. Συνεπώς, από τα ανωτέρω προκύπτει πως το δείγμα αποτελείται από 139 συμμετέχοντες, μεταξύ των οποίων 76 ήταν γυναίκες και 63 άνδρες.

4.4 Ανάλυση των δεδομένων

Μετά τη συλλογή των δεδομένων, ακολούθησε η ανάλυσή τους, η οποία στη συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια του προγράμματος στατιστικής ανάλυσης IBM SPSS v.26. Λόγω του ότι τα φαινόμενα φοροδιαφυγής αποτελούν σοβαρό πρόβλημα που αντιμετωπίζει κάθε οικονομία, σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να αναζητηθούν οι κλάδοι με την υψηλότερη τάση για φοροδιαφυγή καθώς και οι βασικότεροι τρόποι περιορισμού της έντασης και της έκτασης των συγκεκριμένων φαινομένων.

Αφού τα δεδομένα του ερωτηματολογίου κωδικοποιήθηκαν με τον κατάλληλο τρόπο, μετά την επεξεργασία τους, ακολούθησε η διαδικασία της ανάλυσής τους

προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα. Το πρώτο στάδιο της ανάλυσης των δεδομένων ήταν η περιγραφική στατιστική, δηλαδή η παρουσίαση περιγραφικών στατιστικών των μεταβλητών με χρήση πινάκων συχνοτήτων και γραφημάτων. Το δεύτερο στάδιο της ανάλυσης αφορούσε την επαγωγική στατιστική, η οποία πραγματοποιήθηκε με παρουσίαση πινάκων και διεξαγωγή ελέγχων υποθέσεων. Αναλυτικότερα, διενεργήθηκαν οι εξής έλεγχοι: έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 Chi-square, μη παραμετρικοί έλεγχοι Mann-Whitney U και Kruskal-Wallis H. Επίσης, παρατέθηκαν πίνακες συνάφειας ή διπλής εισόδου και πίνακας με συντελεστές συσχέτισης του Spearman. Τέλος, διενεργήθηκε έλεγχος αξιοπιστίας κλίμακας με τη χρήση του συντελεστή alpha του Cronbach.

Κεφάλαιο 5. Ερευνητικά αποτελέσματα και ανάλυση

5.1 Περιγραφική στατιστική

Πρώτα απ' όλα, παρουσιάζονται τα ευρήματα των απαντήσεων του ερωτηματολογίου με τη βοήθεια περιγραφικής στατιστικής. Η περιγραφική στατιστική, η οποία στοχεύει στη συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας, πραγματοποιήθηκε με τη χρήση πινάκων συχνότητας και γραφημάτων. Έτσι, λοιπόν, για το σύνολο των μεταβλητών του δείγματος εξάχθηκαν πίνακες συχνότητας συνοδευόμενοι από ραβδογράμματα ή κυκλικά διαγράμματα (βλ. Παράρτημα Β), με σκοπό να δοθεί μία συνοπτική εικόνα για τις απόψεις των ερωτηθέντων απέναντι στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής. Παρακάτω παρατίθενται συγκεντρωτικοί πίνακες συχνότητας για τις μεταβλητές του δείγματος.

Στον πίνακα 2 απεικονίζονται συγκεντρωτικά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα. Ανάμεσα στους συμμετέχοντες υπήρχαν 63 άνδρες και 76 γυναίκες, με ποσοστά 45,3% και 54,7%, αντίστοιχα. Όσον αφορά την ηλικία, οι περισσότεροι δήλωσαν πως ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία από 36 έως 55 ετών με ποσοστό 46,8% ενώ οι λιγότεροι ερωτηθέντες απάντησαν πως έχουν ηλικία από 18 μέχρι 25 ετών (ποσοστό 10,1%). Στην ερώτηση (3), που αφορούσε το επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων στην έρευνα, η πλειοψηφία δήλωσε πως κατέχει πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ποσοστό 46,8%) ενώ η μειοψηφία διδακτορικό δίπλωμα (ποσοστό 2,9%). Επιπλέον, στην ερώτηση (4), οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν ποιο είναι το επάγγελμα που ασκούν ή η ειδικότητά τους. Από το συνολικό αριθμό ερωτηθέντων, 42 δήλωσαν πως είναι ελεύθεροι επαγγελματίες και 41 ότι εργάζονται στο δημόσιο τομέα, κατέχοντας μαζί ποσοστό περίπου 60% του συνόλου. Τέλος, αναφορικά με τα έτη εργασιακής εμπειρίας, πάνω από το 50% των συμμετεχόντων έχουν εργαστεί 16 ή και περισσότερα έτη και, κατόπιν, ακολουθούν όσοι δεν έχουν καθόλου εργασιακή εμπειρία ή έχουν εργαστεί έως 5 έτη (25,2%).

Πίνακας 2. Πίνακας συχνότητας για τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συχνότητα	Ποσοστό %
<i>Φύλο</i>		
<i>Άνδρας</i>	63	45,3
<i>Γυναίκα</i>	76	54,7

Ηλικία		
18-25	14	10,1
26-35	32	23,0
36-55	65	46,8
Άνω των 55	28	20,1
Επίπεδο εκπαίδευσης		
Απολυτήριο Λυκείου	43	30,9
Απόφοιτος ΤΕΙ-ΑΕΙ	65	46,8
Μεταπτυχιακό	27	19,4
Διδακτορικό	4	2,9
Επάγγελμα – Ειδικότητα		
Υπάλληλος ιδιωτικού τομέα	25	18,0
Υπάλληλος δημοσίου τομέα	41	29,5
Ελεύθερος επαγγελματίας	42	30,2
Άνεργος	20	14,4
Συνταξιούχος	11	7,9
Εργασιακή εμπειρία		
0-5 έτη	35	25,2
6-10 έτη	15	10,8
11-15 έτη	17	12,2
16 και περισσότερα έτη	72	51,8

Μετά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήσεις εκφρασμένες σε κλίμακα Likert 5 βαθμών σχετικά με το φαινόμενο της φοροδιαφυγής.

Οι ερωτήσεις (6) έως (9) αποτελούσαν γενικές ερωτήσεις για τη φοροδιαφυγή. Στην ερώτηση (6) έγινε προσπάθεια εξέτασης του αν η φοροδιαφυγή αποτελεί σοβαρό πρόβλημα για την ελληνική οικονομία. Από το σύνολο των συμμετεχόντων, 121 απάντησαν πως θεωρείται πολύ και πάρα πολύ σοβαρό πρόβλημα της εγχώριας

οικονομίας, συγκεντρώνοντας το 87% των συνολικών απαντήσεων. Η ερώτηση (7) αφορούσε το αν η φοροδιαφυγή προκαλεί ανισότητες μεταξύ των φορολογούμενων. Περίπου το 62% των ερωτηθέντων δήλωσαν πως η φοροδιαφυγή δημιουργεί πάρα πολύ μεγάλες ανισότητες. Επίσης, στην ερώτηση σχετικά με το αν τα φορολογικά βάρη κατανέμονται στους φορολογούμενους με δίκαιο τρόπο, οι απαντήσεις που κυριάρχησαν ήταν το «Καθόλου» και το «Λίγο», με ποσοστά 46,8% και 28,1%, αντίστοιχα. Τέλος, στην ερώτηση (9), η οποία αφορούσε στο αν θα σημειωνόταν κάποια μείωση στα επίπεδα φοροδιαφυγής στην περίπτωση που το κράτος προσέφερε πιο πολλά κίνητρα και παροχές στα φορολογούμενα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, μόλις το 42,4% απάντησε πως κάτι τέτοιο θα βοηθούσε πάρα πολύ στο να μειωθεί η φοροδιαφυγή και περίπου το 32% του συνόλου υποστήριξε πως αυτή η πρακτική θα περιόριζε πολύ τη φοροδιαφυγή.

Πίνακας 3. Πίνακας συχνότητων γενικών ερωτήσεων για τη φοροδιαφυγή.

<i>Γενικές ερωτήσεις για τη φοροδιαφυγή</i>	<i>Συχνότητα</i>	<i>Ποσοστό %</i>
<i>Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή αποτελεί σοβαρό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας;</i>		
<i>Καθόλου</i>	1	0,7
<i>Λίγο</i>	5	3,6
<i>Αρκετά</i>	12	8,6
<i>Πολύ</i>	43	30,9
<i>Πάρα πολύ</i>	78	56,1
<i>Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητες μεταξύ των φορολογούμενων;</i>		
<i>Καθόλου</i>	1	0,7
<i>Λίγο</i>	5	3,6
<i>Αρκετά</i>	11	7,9
<i>Πολύ</i>	36	25,9
<i>Πάρα πολύ</i>	86	61,9
<i>Θεωρείτε πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο;</i>		

<i>Καθόλου</i>	65	46,8
<i>Λίγο</i>	39	28,1
<i>Αρκετά</i>	21	15,1
<i>Πολύ</i>	7	5,0
<i>Πάρα πολύ</i>	7	5,0
Θεωρείτε πως αν το κράτος προσέφερε περισσότερα κίνητρα και παροχές στους φορολογούμενους, θα μειωνόταν η φοροδιαφυγή;		
<i>Καθόλου</i>	2	1,4
<i>Λίγο</i>	3	2,2
<i>Αρκετά</i>	31	22,3
<i>Πολύ</i>	44	31,7
<i>Πάρα πολύ</i>	59	42,4

Η επόμενη κατηγορία ερωτήσεων αναφέρεται στους λόγους για τους οποίους σημειώνεται άνοδος στη φοροδιαφυγή και απαρτίζεται από 10 υποερωτήσεις. Αρχικά, παρατηρούμε ότι μία άνοδος στη φορολογική επιβάρυνση, σύμφωνα με το 79% του συνόλου των ερωτηθέντων, θεωρείται τόσο πολύ όσο και πάρα πολύ σημαντική για την αύξηση της φοροδιαφυγής. Στη δεύτερη υποερώτηση, 50 συμμετέχοντες απάντησαν πως η γραφειοκρατία συμβάλλει αρκετά στην εκδήλωση φαινομένων φοροδιαφυγής ενώ άλλοι 39 πιστεύουν πως η ίδια είναι πολύ σημαντικός παράγοντας ανόδου φοροδιαφυγής. Τρίτον, η πολυπλοκότητα στο φορολογικό σύστημα της χώρας αποτελεί σύμφωνα με το 33,3% του συνόλου αρκετά σημαντικό παράγοντα επιρροής της φοροδιαφυγής. Επίσης, 49% των ερωτηθέντων τη χαρακτηρίζει ως αιτία που οδηγεί πολύ καθώς και πάρα πολύ συχνά σε άνοδο φοροδιαφυγής. Επιπλέον, τα ανεπαρκή πληροφοριακά συστήματα, κατά τη γνώμη 42 συμμετεχόντων συνεισφέρουν πολύ στην άνοδο της φοροδιαφυγής ενώ 42 ακόμη υποστήριξαν πως, σε αρκετές περιπτώσεις, χαρακτηρίζονται ως παράγοντας συχνότερης εμφάνισης φαινομένων φοροδιαφυγής. Στην ερώτηση (10.5), τα ποσοστά επιλογής των απαντήσεων «Πολύ» και «Πάρα πολύ» βρίσκονται αρκετά κοντά. Ειδικότερα, 32,4% του συνόλου απάντησε ότι η έλλειψη φορολογικής συνείδησης και ηθικής συμβάλλει πάρα πολύ στην άνοδο της φοροδιαφυγής και 30,2% υποστήριξε πως συνεισφέρει πολύ. Αν αυξηθούν οι φορολογικοί συντελεστές, 62 από τους 139 συμμετέχοντες σημείωσαν πως θα επηρεαστεί πάρα πολύ η φοροδιαφυγή και άλλοι 48

πως τα επίπεδα αυτής θα αυξηθούν πολύ. Ως άλλη μια αιτία ανόδου φοροδιαφυγής παρουσιάζεται η έλλειψη φορολογικής παιδείας. Τα ποσοστά εμφάνισης των απαντήσεων «Αρκετά» και «Πάρα πολύ» δε διαφέρουν σημαντικά (23,7% και 25,9%, αντίστοιχα). Επίσης, σε αυτή την ερώτηση, η επικρατέστερη απάντηση ήταν το «Πολύ» με ποσοστό 34,5%. Η ερώτηση (10.8) αφορούσε το κατά πόσο η ύπαρξη πολυάριθμων πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων θα επηρεάσει τα επίπεδα φοροδιαφυγής της χώρας μας. Σε αυτή την ερώτηση, το 30,2% των ερωτηθέντων απάντησε πως οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις δεν επηρεάζουν καθόλου τη φοροδιαφυγή ενώ το 24,5% του συνόλου πως η φοροδιαφυγή αυξάνεται λίγο λόγω ύπαρξης πολυάριθμων πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων. Στην προτελευταία υποερώτηση, παρουσιάζεται η ανασφάλεια δικαίου ως παράγοντας που συμβάλλει αρκετά και πολύ στην άνοδο της φοροδιαφυγής, καλύπτοντας μαζί το 64,1%. Τέλος, στην ερώτηση (10.10), οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να επιλέξουν κατά πόσο επηρεάζονται τα επίπεδα φοροδιαφυγής αν το προσωπικό της φορολογικής διοίκησης δεν είναι επαρκώς εκπαιδευμένο. Εδώ, 51 εκ των συμμετεχόντων δήλωσαν πως αποτελεί αρκετά σημαντική αιτία ενώ 37 από τους 139 θεώρησαν πως ο συγκεκριμένος παράγοντας επηρεάζει σε μικρό βαθμό τα επίπεδα φοροδιαφυγής.

Πίνακας 4. Πίνακας συχνοτήτων σχετικά με τις αιτίες ανόδου φοροδιαφυγής.

<i>Η άνοδος της φοροδιαφυγής οφείλεται σε:</i>	<i>Συχνότητα</i>	<i>Ποσοστό %</i>
<i>Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης</i>		
<i>Καθόλου</i>	1	0,7
<i>Λίγο</i>	5	3,6
<i>Αρκετά</i>	23	16,5
<i>Πολύ</i>	44	31,7
<i>Πάρα πολύ</i>	66	47,5
<i>Ύπαρξη γραφειοκρατίας</i>		
<i>Καθόλου</i>	10	7,2
<i>Λίγο</i>	24	17,3
<i>Αρκετά</i>	50	36,0
<i>Πολύ</i>	39	28,1

<i>Πάρα πολύ</i>	16	11,5
<i>Πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος</i>		
<i>Καθόλου</i>	3	2,2
<i>Λίγο</i>	14	10,1
<i>Αρκετά</i>	35	25,2
<i>Πολύ</i>	42	30,2
<i>Πάρα πολύ</i>	45	32,4
<i>Ανεπαρκή πληροφοριακά συστήματα</i>		
<i>Καθόλου</i>	11	7,9
<i>Λίγο</i>	20	14,4
<i>Αρκετά</i>	42	30,2
<i>Πολύ</i>	42	30,2
<i>Πάρα πολύ</i>	24	17,3
<i>Έλλειψη φορολογικής συνείδησης και ηθικής</i>		
<i>Καθόλου</i>	3	2,2
<i>Λίγο</i>	14	10,1
<i>Αρκετά</i>	35	25,2
<i>Πολύ</i>	42	30,2
<i>Πάρα πολύ</i>	45	32,4
<i>Ανοδος των φορολογικών συντελεστών</i>		
<i>Καθόλου</i>	2	1,4
<i>Λίγο</i>	4	2,9
<i>Αρκετά</i>	23	16,5
<i>Πολύ</i>	47	33,8
<i>Πάρα πολύ</i>	63	45,3
<i>Έλλειψη φορολογικής παιδείας</i>		

<i>Καθόλου</i>	6	4,3
<i>Λίγο</i>	16	11,5
<i>Αρκετά</i>	33	23,7
<i>Πολύ</i>	48	34,5
<i>Πάρα πολύ</i>	36	25,9
<i>Μεγάλος αριθμός πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων</i>		
<i>Καθόλου</i>	42	30,2
<i>Λίγο</i>	34	24,5
<i>Αρκετά</i>	29	20,9
<i>Πολύ</i>	23	16,5
<i>Πάρα πολύ</i>	11	7,9
<i>Ανασφάλεια δικαίου</i>		
<i>Καθόλου</i>	2	1,4
<i>Λίγο</i>	12	8,6
<i>Αρκετά</i>	45	32,4
<i>Πολύ</i>	44	31,7
<i>Πάρα πολύ</i>	36	25,9
<i>Έλλειψη εκπαίδευσης του προσωπικού φορολογικής διοίκησης</i>		
<i>Καθόλου</i>	18	12,9
<i>Λίγο</i>	37	26,6
<i>Αρκετά</i>	51	36,7
<i>Πολύ</i>	21	15,1
<i>Πάρα πολύ</i>	12	8,6

Η τέταρτη κατηγορία ερωτήσεων, αποτελούμενη από 9 επιμέρους ερωτήσεις, αφορούσε το σε ποιο βαθμό ο κάθε κλάδος επιχειρήσεων φοροδιαφεύγει. Πρώτα απ' όλα, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσε πως οι επιχειρήσεις πρωτογενούς τομέα φοροδιαφεύγουν είτε αρκετά είτε πολύ, με τα ποσοστά αυτών να βρίσκονται στο 31,7%

και 35,3%, αντίστοιχα. Όσον αφορά τις επιχειρήσεις μεταποίησης και κατασκευών, το 38,8% του συνόλου υποστήριξε πως φοροδιαφεύγουν αρκετά ενώ 45 συμμετέχοντες δήλωσαν ότι φοροδιαφεύγουν πολύ. Τρίτον, έγινε αναφορά στις επιχειρήσεις χονδρικού αλλά και λιανικού εμπορίου. Όσον αφορά τις πρώτες, φαίνεται να φοροδιαφεύγουν είτε αρκετά είτε πολύ με ποσοστό εμφάνισης αυτών των επιλογών ίσο με 33,8%. Στην κατηγορία των επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου η επικρατέστερη απάντηση ήταν το «Πολύ» (ποσοστό 38,1%). Αναφορικά με τις επιχειρήσεις που ασχολούνται με την εστίαση, παρατηρείται πως φοροδιαφεύγουν πάρα πολύ (ποσοστό 33,8%) και ακολουθεί η επιλογή «Πολύ» με ποσοστό περίπου 32%, ενώ οι επιχειρήσεις καταλυμάτων φαίνεται να φοροδιαφεύγουν είτε πολύ είτε αρκετά, με τα ποσοστά των 2 επιλογών να μη διαφέρουν σημαντικά. Αξίζει να σημειωθεί πως, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στην έρευνα, στους ελεύθερους επαγγελματίες σημειώνονται τα υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής. Το 42,4% του συνόλου επέλεξε πως υπάρχει παρά πολλή φοροδιαφυγή σε αυτή την κατηγορία ενώ το 30,9% δήλωσε ότι οι ελεύθεροι επαγγελματίες επιλέγουν να φοροδιαφεύγουν πολύ. Στην προτελευταία κατηγορία επιχειρήσεων, όπου συγκαταλέγονται μεσιτικά γραφεία, φροντιστήρια, κομμωτήρια και άλλα, περίπου το 40% των συμμετεχόντων απάντησε ότι οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις φοροδιαφεύγουν πολύ ενώ περίπου 33% δήλωσε πως αυτός ο κλάδος χαρακτηρίζεται από πάρα πολύ υψηλή φοροδιαφυγή. Τέλος, όσον αφορά τις επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών υγείας, και αυτές, όπως και τα ελευθέρια επαγγέλματα, φαίνεται να φοροδιαφεύγουν πολύ και πάρα πολύ, με το ποσοστό των δύο αυτών επιλογών να αγγίζει το 72% του συνόλου των ερωτηθέντων.

Πίνακας 5. Πίνακας συχνότητων σχετικά με το βαθμό φοροδιαφυγής διαφόρων επιχειρήσεων.

<i>Σε ποιο βαθμό φοροδιαφεύγουν οι παρακάτω επιχειρήσεις;</i>	<i>Συχνότητα</i>	<i>Ποσοστό %</i>
<i>Επιχειρήσεις πρωτογενούς τομέα</i>		
<i>Καθόλου</i>	3	2,2
<i>Λίγο</i>	17	12,2
<i>Αρκετά</i>	44	31,7
<i>Πολύ</i>	49	35,3
<i>Πάρα πολύ</i>	26	18,7

Επιχειρήσεις μεταποίησης και κατασκευών

<i>Καθόλου</i>	4	2,9
<i>Λίγο</i>	14	10,1
<i>Αρκετά</i>	54	38,8
<i>Πολύ</i>	45	22,4
<i>Πάρα πολύ</i>	22	15,8

Επιχειρήσεις χονδρικού εμπορίου

<i>Καθόλου</i>	6	4,3
<i>Λίγο</i>	21	15,1
<i>Αρκετά</i>	47	33,8
<i>Πολύ</i>	47	33,8
<i>Πάρα πολύ</i>	18	12,9

Επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου

<i>Καθόλου</i>	4	2,9
<i>Λίγο</i>	11	7,9
<i>Αρκετά</i>	44	31,7
<i>Πολύ</i>	53	38,1
<i>Πάρα πολύ</i>	27	19,4

Επιχειρήσεις εστίασης

<i>Καθόλου</i>	1	0,7
<i>Λίγο</i>	11	7,9
<i>Αρκετά</i>	36	25,9
<i>Πολύ</i>	44	31,7
<i>Πάρα πολύ</i>	47	33,8

Επιχειρήσεις καταλυμάτων

<i>Καθόλου</i>	4	2,9
----------------	---	-----

<i>Λίγο</i>	13	9,4
<i>Αρκετά</i>	47	33,8
<i>Πολύ</i>	50	36,0
<i>Πάρα πολύ</i>	25	18,0
<i>Ελευθέρια επαγγέλματα</i>		
<i>Λίγο</i>	11	7,9
<i>Αρκετά</i>	26	18,7
<i>Πολύ</i>	43	30,9
<i>Πάρα πολύ</i>	59	42,4
<i>Λοιπές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών</i>		
<i>Λίγο</i>	5	3,6
<i>Αρκετά</i>	33	23,7
<i>Πολύ</i>	55	39,6
<i>Πάρα πολύ</i>	46	33,1
<i>Επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες υγείας</i>		
<i>Καθόλου</i>	1	0,7
<i>Λίγο</i>	12	8,6
<i>Αρκετά</i>	26	18,7
<i>Πολύ</i>	47	33,8
<i>Πάρα πολύ</i>	53	38,1

Η τελευταία κατηγορία ερωτήσεων απαρτίζεται από 7 υποερωτήσεις οι οποίες περιέχουν ενδεικτικούς τρόπους περιορισμού της έντασης και της έκτασης των φαινομένων φοροδιαφυγής. Πρώτον, η φοροδιαφυγή θα μειωθεί πολύ και πάρα πολύ είτε σημειωθεί μείωση στους φορολογικούς συντελεστές (ποσοστά 33,8% και 38,1%, αντίστοιχα) ή αν το φορολογικό σύστημα της χώρας μας δεν υφίσταται συνεχείς τροποποιήσεις αλλά παραμένει σταθερό και απλοποιημένο (ποσοστά 34,5% και 41,7%). Εξίσου σημαντικό για τον περιορισμό της φοροδιαφυγής είναι να διενεργούνται φορολογικοί έλεγχοι σε επιχειρήσεις ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Περίπου το 40%

των συμμετεχόντων δήλωσε πως οι φορολογικοί έλεγχοι θα μειώσουν σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό τη φοροδιαφυγή, ενώ περίπου το 30% απάντησε ότι η φοροδιαφυγή θα περιοριστεί πολύ. Επιπρόσθετα, αν στις μέρες μας χρησιμοποιείται τόσο πλαστικό χρήμα και όχι μετρητά για τη διεκπεραίωση συναλλαγών όσο και ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής, η φοροδιαφυγή θα συρρικνωθεί πάρα πολύ (ποσοστά 36% και 38,1%, αντίστοιχα). Άλλος ένας τρόπος μείωσης στα επίπεδα φοροδιαφυγής είναι η επιβολή προστίμων στους παραβάτες. Στη συγκεκριμένη υποερώτηση, από τους 139 ερωτηθέντες, 37 επέλεξαν πως αν επιβληθούν πρόστιμα η φοροδιαφυγή θα μειωθεί αρκετά, άλλοι 37 πως θα μειωθεί πολύ ενώ 42 ερωτώμενοι απάντησαν ότι τα επιβαλλόμενα πρόστιμα θα βοηθήσουν πάρα πολύ στον περιορισμό εμφάνισης περιστατικών φοροδιαφυγής. Τέλος, είναι φανερό πως η μηχανογράφηση των φορολογικών διαδικασιών χαρακτηρίζεται ως μία πρακτική που θα μειώσει πολύ τα ποσοστά φοροδιαφυγής στη χώρα μας (ποσοστό 36%).

Πίνακας 6. Πίνακας συχνοτήτων σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης των φαινομένων φοροδιαφυγής.

<i>Τρόποι αντιμετώπισης φαινομένων φοροδιαφυγής</i>	<i>Συχνότητα</i>	<i>Ποσοστό %</i>
<i>Μείωση φορολογικών συντελεστών</i>		
<i>Λίγο</i>	5	3,6
<i>Αρκετά</i>	34	24,5
<i>Πολύ</i>	47	33,8
<i>Πάρα πολύ</i>	53	38,1
<i>Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα</i>		
<i>Καθόλου</i>	1	0,7
<i>Λίγο</i>	9	6,5
<i>Αρκετά</i>	23	16,5
<i>Πολύ</i>	48	34,5
<i>Πάρα πολύ</i>	58	41,7
<i>Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων</i>		
<i>Καθόλου</i>	6	4,3
<i>Λίγο</i>	8	5,8

<i>Αρκετά</i>	29	20,9
<i>Πολύ</i>	41	29,5
<i>Πάρα πολύ</i>	55	39,6
<i>Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές</i>		
<i>Καθόλου</i>	13	9,4
<i>Λίγο</i>	9	6,5
<i>Αρκετά</i>	30	21,6
<i>Πολύ</i>	37	26,6
<i>Πάρα πολύ</i>	50	36,0
<i>Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής</i>		
<i>Καθόλου</i>	8	5,8
<i>Λίγο</i>	13	9,4
<i>Αρκετά</i>	29	20,9
<i>Πολύ</i>	36	25,9
<i>Πάρα πολύ</i>	53	38,1
<i>Επιβολή προστίμων στους παραβάτες</i>		
<i>Καθόλου</i>	4	2,9
<i>Λίγο</i>	19	13,7
<i>Αρκετά</i>	37	26,6
<i>Πολύ</i>	37	26,6
<i>Πάρα πολύ</i>	42	30,2
<i>Μηχανογράφηση φορολογικών διαδικασιών</i>		
<i>Καθόλου</i>	3	2,2
<i>Λίγο</i>	17	12,2
<i>Αρκετά</i>	38	27,3
<i>Πολύ</i>	50	36,0

Περαιτέρω ανάλυση πραγματοποιήθηκε χρησιμοποιώντας τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από τις ερωτήσεις σχετικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων καθώς και από τις ερωτήσεις 10, 11 και 12 του ερωτηματολογίου.

Από τους παρακάτω πίνακες διακρίνουμε τις κυριότερες αιτίες ανόδου φοροδιαφυγής, τους πιο επιρρεπείς σε φοροδιαφυγή τομείς επιχειρήσεων καθώς και τους βασικότερους τρόπους αντιμετώπισης των φαινομένων φοροδιαφυγής. Λαμβάνοντας υπόψη τους υψηλότερους μέσους όρους, καταλήγουμε στο να συνεχίσουμε την ανάλυσή μας επικεντρωμένοι στην αιτία ανόδου φοροδιαφυγής «Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης», στον κλάδο των ελευθέρων επαγγελματιών και στους πέντε πιο σημαντικούς τρόπους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής (απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα, μείωση φορολογικών συντελεστών, πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων, χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής και χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές).

Πίνακας 7. Μέσος όρος και τυπική απόκλιση των αιτιών ανόδου φοροδιαφυγής.

	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση
Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης	4,22	,899
Υπαρξη γραφειοκρατίας	3,19	1,083
Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος	3,50	1,151
Ανεπαρκή πληροφοριακά συστήματα	3,35	1,159
Έλλειψη φορολογικής συνείδησης και ηθικής	3,81	1,069
Άνοδος φορολογικών συντελεστών	4,19	,913
Έλλειψη φορολογικής παιδείας	3,66	1,114
Μεγάλος αριθμός πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων	2,47	1,293
Ανασφάλεια δικαίου	3,72	,993
Έλλειψη εκπαίδευσης του προσωπικού φορολογικής διοίκησης	2,80	1,118

Πίνακας 8. Μέσος όρος και τυπική απόκλιση των κλάδων επιχειρηματικής δραστηριότητας.

	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση
Επιχειρήσεις πρωτογενούς τομέα	3,56	1,001
Επιχειρήσεις μεταποίησης και κατασκευών	3,48	,973
Επιχειρήσεις χονδρικού εμπορίου	3,36	1,029
Επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου	3,63	,979
Επιχειρήσεις εστίασης	3,90	,988
Επιχειρήσεις καταλυμάτων	3,57	,986
Ελευθέρια επαγγέλματα	4,08	,964
Λοιπές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών	4,02	,847
Επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες υγείας	4,00	,993

Πίνακας 9. Μέσος όρος και τυπική απόκλιση των τρόπων αντιμετώπισης φοροδιαφυγής.

	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση
Μείωση φορολογικών συντελεστών	4,06	,878
Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα	4,10	,950
Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων	3,94	1,108
Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές	3,73	1,272
Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής	3,81	1,207
Επιβολή προστίμων στους παραβάτες	3,68	1,131
Μηχανογράφηση φορολογικών διαδικασιών	3,64	1,029

5.2 Επαγωγική στατιστική

Η επαγωγική στατιστική αποτελεί το δεύτερο μέρος της στατιστικής ανάλυσης και ασχολείται με την ανάλυση δεδομένων του δείγματος. Επιπλέον, στοχεύει στο να εξαχθούν συμπεράσματα για συγκεκριμένες παραμέτρους του πληθυσμού. Η ανάλυση ξεκινά με την παρουσίαση πινάκων συνάφειας και τη διενέργεια ελέγχου ανεξαρτησίας χ^2 Chi-square. Έπειτα, ακολουθεί ο μη παραμετρικός έλεγχος Mann-Whitney U καθώς

και η ανάλυση συσχέτισης με τη χρήση του συντελεστή συσχέτισης του Spearman. Αμέσως μετά, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του μη παραμετρικού ελέγχου Kruskal-Wallis H και, τέλος, η ανάλυση ολοκληρώνεται με τη διεξαγωγή ελέγχου αξιοπιστίας σε μία κλίμακα του ερωτηματολογίου.

Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων βασίζεται στην αποδοχή ή μη αποδοχή της μηδενικής υπόθεσης H_0 που διατυπώνεται στο αρχικό στάδιο κάθε ελέγχου υποθέσεων. Προκειμένου να καταλήξουμε σε κάποιο συμπέρασμα περί αποδοχής ή μη αποδοχής της μηδενικής υπόθεσης, γίνεται χρήση της τιμής του p-value. Κάθε φορά που διενεργείται ένας έλεγχος η τιμή αυτή συγκρίνεται με το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας α το οποίο λαμβάνει, κατά κύριο λόγο, τις τιμές 1%, 5% και 10%. Στην παρούσα διπλωματική εργασία, το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας που χρησιμοποιείται είναι το 5%.

Αν $p\text{-value} \leq \alpha$, απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση H_0 .

Αν $p\text{-value} > \alpha$, δεν μπορεί να απορριφθεί η μηδενική υπόθεση H_0 .

5.2.1 Πίνακες συνάφειας ή διπλής εισόδου

Αρκετές φορές παρουσιάζεται η ανάγκη ελέγχου της σχέσης ή της συνάφειας μεταξύ δυο κατηγορικών μεταβλητών. Για το λόγο αυτό δημιουργούνται διδιάστατοι πίνακες συνάφειας μεταξύ ποιοτικών κατηγορικών μεταβλητών οι οποίοι είναι χρήσιμοι προκειμένου να ελεγχθεί αν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ ενός δημογραφικού στοιχείου και μίας ερώτησης του ερωτηματολογίου εκφρασμένη στην κλίμακα Likert. Ως αποτέλεσμα, η χρήση πινάκων συνάφειας αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν καθώς επιτρέπει τη σύγκρισή τους και την εξαγωγή συμπερασμάτων με σχετική ευκολία.

Πρώτον, παρουσιάζεται ο πίνακας συνάφειας ανάμεσα στο φύλο των ερωτώμενων και τη σημαντικότερη αιτία ανόδου φοροδιαφυγής η οποία, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στην έρευνα, είναι η αύξηση στη φορολογική επιβάρυνση. Τα υψηλότερα ποσοστά, ανεξαρτήτως φύλου, εμφανίζονται στις επιλογές «Πολύ» και «Πάρα πολύ» (31,7% και 47,5%, αντίστοιχα). Από τον πίνακα 10, γίνεται αντιληπτό πως οι άνδρες επέλεξαν κατά 11,5% ότι η φοροδιαφυγή θα αυξηθεί πολύ και κατά 23% πως θα ακολουθήσει πάρα πολύ ανοδική πορεία, αν σημειωθεί αύξηση στη φορολογική επιβάρυνση. Όσον αφορά τις γυναίκες, τα ποσοστά αυτών κινήθηκαν σε παρόμοια επίπεδα. Το 20,1% του συνόλου των γυναικών επέλεξε την απάντηση «Πολύ» ενώ το

24,5% αυτών απάντησε πως η φοροδιαφυγή θα αυξηθεί πάρα πολύ στην περίπτωση ανόδου της φορολογικής επιβάρυνσης.

Ο δεύτερος πίνακας συνάφειας δημιουργήθηκε ανάμεσα στην παράμετρο του φύλου και στον κλάδο επιχειρήσεων που φοροδιαφεύγει στο μεγαλύτερο βαθμό. Τα ελευθέρια επαγγέλματα είναι ο κλάδος επιχειρήσεων που, ανεξαρτήτως φύλου, επιλέχθηκε πως φοροδιαφεύγει πολύ και πάρα πολύ αθροιστικά κατά 73,3%. Το 12,2% των ανδρών δήλωσε πως πρόκειται για έναν κλάδο ο οποίος χαρακτηρίζεται από πολύ υψηλή φοροδιαφυγή και το 20,1% αυτών θεώρησε ότι οι επιχειρήσεις αυτές φοροδιαφεύγουν πάρα πολύ. Τα ποσοστά των γυναικών στις δύο αυτές απαντήσεις ήταν 18,7% για την επιλογή «Πολύ» και 22,3% για την επιλογή «Πάρα πολύ».

Ο τελευταίος πίνακας συνάφειας αφορά το φύλο των συμμετεχόντων και τον επικρατέστερο τρόπο αντιμετώπισης των φαινομένων φοροδιαφυγής. Συνολικά, η φοροδιαφυγή θα μειωθεί είτε πολύ είτε πάρα πολύ αν το φορολογικό σύστημα της χώρας είναι απλοποιημένο και σταθερό (ποσοστά 34,5% και 41,7%, αντίστοιχα). Ξεκινώντας από τις γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα, το ποσοστό των δύο απαντήσεων είναι κοινό και ίσο με 20,1%. Συνεπώς, το 20,1% του συνόλου των γυναικών θεωρεί πως ένα απλοποιημένο φορολογικό σύστημα θα μειώσει τόσο πολύ όσο και πάρα πολύ τα επίπεδα φοροδιαφυγής στην Ελλάδα. Αντίθετα, οι άνδρες δήλωσαν σε ποσοστό 14,4% ότι η φοροδιαφυγή θα μειωθεί πολύ και σε ποσοστό 21,6% πως θα περιοριστεί πάρα πολύ αν δεν υπάρχουν συνεχείς τροποποιήσεις στο φορολογικό σύστημα που επικρατεί στη χώρα μας.

Πίνακας 10. Πίνακας συνάφειας μεταξύ των μεταβλητών «Φύλο» και «Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης».

Φύλο * Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης Crosstabulation

Φύλο	Ανδρας	Count	Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης					Total
			Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πέρα πολύ	
		Count	0	4	11	16	32	63
		Expected Count	,5	2,3	10,4	19,9	29,9	63,0
		% within Φύλο	0,0%	6,3%	17,5%	25,4%	50,8%	100,0%
		% within Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης	0,0%	80,0%	47,8%	36,4%	48,5%	45,3%
		% of Total	0,0%	2,9%	7,9%	11,5%	23,0%	45,3%
	Γυναίκα	Count	1	1	12	28	34	76
		Expected Count	,5	2,7	12,6	24,1	36,1	76,0
		% within Φύλο	1,3%	1,3%	15,8%	36,8%	44,7%	100,0%
		% within Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης	100,0%	20,0%	52,2%	63,6%	51,5%	54,7%
		% of Total	0,7%	0,7%	8,6%	20,1%	24,5%	54,7%
Total		Count	1	5	23	44	66	139
		Expected Count	1,0	5,0	23,0	44,0	66,0	139,0
		% within Φύλο	0,7%	3,6%	16,5%	31,7%	47,5%	100,0%
		% within Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	0,7%	3,6%	16,5%	31,7%	47,5%	100,0%

Πίνακας 11. Πίνακας συνάφειας μεταξύ των μεταβλητών «Φύλο» και «Ελευθέρια επαγγέλματα».

Φύλο * Ελευθέρια επαγγέλματα Crosstabulation

		Ελευθέρια επαγγέλματα					
		Δίγιο	Αρκετά	Πολύ	Πόρα πολύ	Total	
Φύλο	Ανδρας	Count	4	14	17	28	63
		Expected Count	5,0	11,8	19,5	26,7	63,0
		% within Φύλο	6,3%	22,2%	27,0%	44,4%	100,0%
		% within Ελευθέρια επαγγέλματα	36,4%	53,8%	39,5%	47,5%	45,3%
	% of Total	2,9%	10,1%	12,2%	20,1%	45,3%	
Γυναίκα	Γυναίκα	Count	7	12	26	31	76
		Expected Count	6,0	14,2	23,5	32,3	76,0
		% within Φύλο	9,2%	15,8%	34,2%	40,8%	100,0%
		% within Ελευθέρια επαγγέλματα	63,6%	46,2%	60,5%	52,5%	54,7%
	% of Total	5,0%	8,6%	18,7%	22,3%	54,7%	
Total	Total	Count	11	26	43	59	139
		Expected Count	11,0	26,0	43,0	59,0	139,0
		% within Φύλο	7,9%	18,7%	30,9%	42,4%	100,0%
		% within Ελευθέρια επαγγέλματα	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	7,9%	18,7%	30,9%	42,4%	100,0%	

Πίνακας 12. Πίνακας συνάφειας μεταξύ των μεταβλητών «Φύλο» και «Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα».

Φύλο	Ανδρας	Count	Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα					Total
			Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	
		Count	0	2	11	20	30	63
		Expected Count	,5	4,1	10,4	21,8	26,3	63,0
		% within Φύλο	0,0%	3,2%	17,5%	31,7%	47,6%	100,0%
		% within Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα	0,0%	22,2%	47,8%	41,7%	51,7%	45,3%
		% of Total	0,0%	1,4%	7,9%	14,4%	21,6%	45,3%
	Γυναίκα	Count	1	7	12	28	28	76
		Expected Count	,5	4,9	12,6	26,2	31,7	76,0
		% within Φύλο	1,3%	9,2%	15,8%	36,8%	36,8%	100,0%
		% within Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα	100,0%	77,8%	52,2%	58,3%	48,3%	54,7%
		% of Total	0,7%	5,0%	8,6%	20,1%	20,1%	54,7%
Total		Count	1	9	23	48	58	139
		Expected Count	1,0	9,0	23,0	48,0	58,0	139,0
		% within Φύλο	0,7%	6,5%	16,5%	34,5%	41,7%	100,0%
		% within Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	0,7%	6,5%	16,5%	34,5%	41,7%	100,0%

5.2.2 Έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 Chi-square

Εκτός από τους πίνακες συνάφειας, διενεργήθηκε παράλληλα και έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 Chi-square. Ο συγκεκριμένος έλεγχος αποτελεί μια στατιστική διαδικασία για τον προσδιορισμό ύπαρξης διαφοράς μεταξύ παρατηρούμενων και αναμενόμενων τιμών των αποτελεσμάτων. Εξετάζει, δηλαδή, αν μία διαφορά μεταξύ πραγματικών και προβλεπόμενων τιμών οφείλεται στην τύχη ή υπάρχει εξάρτηση μεταξύ των δύο υπό εξέταση κατηγορικών μεταβλητών.

Στην περίπτωση που οι δύο μεταβλητές είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους, τότε δεν θα υπάρχει στατιστική σημαντικότητα στο αποτέλεσμα του ελέγχου ενώ θα υπάρχει στατιστική σημαντικότητα, αν οι προς έλεγχο μεταβλητές σχετίζονται μεταξύ τους.

H_0 : Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά και εξάρτηση μεταξύ των μεταβλητών.

H_1 : Υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά και εξάρτηση μεταξύ των μεταβλητών.

Ο έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ της παραμέτρου του φύλου και της ανοδικής πορείας της φοροδιαφυγής λόγω αύξησης στη φορολογική επιβάρυνση, κατέδειξε πως δεν μπορεί να απορριφθεί η μηδενική υπόθεση αφού το p-value ισούται με 0,287 και είναι αρκετά μεγαλύτερο του επιπέδου στατιστικής σημαντικότητας $\alpha = 0,05$. Άρα, αυτό σημαίνει πως δεν υπάρχει εξάρτηση μεταξύ των δύο μεταβλητών που χρησιμοποιήθηκαν στον έλεγχο.

Πίνακας 13. Έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 Chi-square ανάμεσα στις μεταβλητές «Φύλο» και «Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης».

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,005 ^a	4	,287
Likelihood Ratio	5,515	4	,238
Linear-by-Linear Association	,013	1	,910
N of Valid Cases	139		

a. 4 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,45.

Στο ίδιο συμπέρασμα οδηγούμαστε και αν κοιτάξουμε τον πίνακα 14. Όσον αφορά τον έλεγχο ανεξαρτησίας μεταξύ του φύλου και του κλάδου των ελευθέρων επαγγελματιών, ο οποίος σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στην έρευνα έχει επιλέγει ως

αυτός που φοροδιαφεύγει στο μεγαλύτερο βαθμό, γίνεται αντιληπτό ότι, εφόσον το p-value ξεπερνά το 5% επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας, δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά και εξάρτηση μεταξύ των δύο μεταβλητών.

Πίνακας 14. Έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 Chi-square ανάμεσα στις μεταβλητές «Φύλο» και «Ελευθέρια επαγγέλματα».

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,808 ^a	3	,613
Likelihood Ratio	1,815	3	,612
Linear-by-Linear Association	,032	1	,858
N of Valid Cases	139		

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,99.

Τέλος, ανάμεσα στις μεταβλητές «Φύλο» και «Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα», διακρίνουμε ένα p-value το οποίο ισούται με 0,4. Συνεπώς, αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση της ανεξαρτησίας των δύο μεταβλητών σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5%.

Πίνακας 15. Έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 Chi-square ανάμεσα στις μεταβλητές «Φύλο» και «Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα».

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,043 ^a	4	,400
Likelihood Ratio	4,563	4	,335
Linear-by-Linear Association	2,409	1	,121
N of Valid Cases	139		

a. 4 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,45.

5.2.3 Έλεγχος Mann-Whitney U

Η ανάλυση συνεχίστηκε με τον μη παραμετρικό έλεγχο Mann-Whitney U ο οποίος χρησιμοποιήθηκε, εφόσον δεν ικανοποιείται η υπόθεση της κανονικότητας, για να εξεταστεί εάν δύο μέσοι όροι δειγμάτων είναι ίσοι ή όχι. Μία επιπλέον προϋπόθεση του συγκεκριμένου ελέγχου είναι η εξαρτημένη μεταβλητή να αποτελεί μία κατηγορική μεταβλητή και η ανεξάρτητη να απαρτίζεται από 2 κατηγορίες.

Ο έλεγχος Mann-Whitney U διεξάχθηκε προκειμένου να ελεγχθεί αν οι μικρότεροι σε ηλικία συμμετέχοντες στην έρευνα (18 - 25 ετών) έχουν κοινές απόψεις με όσους είναι άνω των 55 ετών σχετικά με τους τρόπους περιορισμού της φοροδιαφυγής, καθώς, επίσης, και για το τι ισχύει στην περίπτωση που ληφθεί υπόψη το επίπεδο εκπαίδευσης των ερωτηθέντων. Συγκεκριμένα, ο δεύτερος έλεγχος επικεντρώθηκε στους απόφοιτους ΤΕΙ ή ΑΕΙ και σε κατόχους μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών.

H₀: Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των 2 ομάδων.

H₁: Υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των 2 ομάδων.

Από τον πίνακα 16, που απεικονίζεται αμέσως μετά, φαίνεται πως σε όλες τις περιπτώσεις το p-value αποτελεί ένα αρκετά υψηλό νούμερο, το οποίο ξεπερνάει κατά πολύ το 5% επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας. Έτσι, δεν μπορούμε να απορρίψουμε τη μηδενική υπόθεση και, άρα, συμπεραίνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στους τρόπους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής για άτομα ηλικίας 18 έως 25 ετών και μεγαλύτερων των 55 ετών.

Πίνακας 16. Έλεγχος Mann-Whitney U για συμμετέχοντες 18-25 ετών και άνω των 55 ετών σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής.

Test Statistics^a

	Μείωση φορολογικών συντελεστών	Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα	Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων	Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές	Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής
Mann-Whitney U	185,500	175,000	177,000	151,000	173,000
Wilcoxon W	290,500	280,000	583,000	256,000	278,000
Z	-,295	-,591	-,547	-1,266	-,662
Asymp. Sig. (2-tailed)	,768	,555	,584	,206	,508
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	,782 ^b	,589 ^b	,626 ^b	,238 ^b	,553 ^b

a. Grouping Variable: Ηλικία

b. Not corrected for ties.

Ο δεύτερος έλεγχος αφορούσε όσους είναι απόφοιτοι ΤΕΙ ή ΑΕΙ και αυτούς που έχουν ολοκληρώσει τις μεταπτυχιακές τους σπουδές. Γίνεται αντιληπτό πως, εφόσον και πάλι τα p-values είναι μεγαλύτερα από το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha = 5\%$, η μηδενική υπόθεση γίνεται αποδεκτή. Συνεπώς, δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στους τρόπους μείωσης της έντασης και της έκτασης των φαινομένων

φοροδιαφυγής για όσους είναι απόφοιτοι ΤΕΙ ή ΑΕΙ και για αυτούς που κατέχουν μεταπτυχιακό δίπλωμα σπουδών.

Πίνακας 17. Έλεγχος Mann-Whitney U για συμμετέχοντες που είναι απόφοιτοι ΤΕΙ - ΑΕΙ και όσους κατέχουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής.

Test Statistics ^a					
	Μείωση φορολογικών συντελεστών	Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα	Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων	Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές	Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής
Mann-Whitney U	760,000	811,500	805,000	727,000	731,000
Wilcoxon W	2905,000	2956,500	2950,000	2872,000	2876,000
Z	-1,068	-,599	-,655	-1,350	-1,318
Asymp. Sig. (2-tailed)	,285	,549	,513	,177	,188

a. Grouping Variable: Επίπεδο εκπαίδευσης

5.2.4 Ανάλυση συσχέτισης

Σε αυτό το μέρος, παρατίθεται η ανάλυση συσχέτισης μεταξύ του κλάδου επιχειρηματικής δραστηριότητας που παρουσιάζει, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στην έρευνα, τα υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής και των 5 επικρατέστερων τρόπων μείωσης της έντασης και έκτασης του εν λόγω φαινομένου. Στη συγκεκριμένη ανάλυση, έγινε χρήση του συντελεστή συσχέτισης του Spearman, ενός μη παραμετρικού συντελεστή συσχέτισης, αφού τα δεδομένα δεν ακολουθούν την κανονική κατανομή και οι βασικές παραδοχές της γραμμικότητας δεν ικανοποιούνται. Εξίσου σημαντικό είναι πως ο έλεγχος του συντελεστή συσχέτισης του Spearman είναι εύχρηστος για ανάλυση ερωτήσεων εκφρασμένων σε κλίμακα Likert αφού εξετάζει αν δύο μεταβλητές σχετίζονται μεταξύ τους ή όχι, μετρώντας, παράλληλα, τόσο την ισχύ όσο και την κατεύθυνση της μονοτονικής σχέσης μεταξύ αυτών.

Αναφορικά με τις τιμές που λαμβάνει ο συντελεστής συσχέτισης του Spearman, αν αυτός βρίσκεται μεταξύ 0 και $\pm 0,3$, υποδεικνύει μια θετική ή αρνητική ασθενή μονοτονική σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών. Η δεύτερη περίπτωση είναι να κυμαίνεται μεταξύ $\pm 0,4$ και $\pm 0,6$. Τότε, διακρίνεται μια μέτριας έντασης μονοτονική σχέση ανάμεσα στις μεταβλητές. Τέλος, στην περίπτωση που αποτελεί ένα νούμερο μεταξύ $\pm 0,7$ και ± 1 , γίνεται λόγος για θετική ή αρνητική ισχυρή μονοτονική σχέση μεταξύ των μεταβλητών.

Πίνακας 18. Πίνακας συντελεστών συσχέτισης του Spearman.

Correlations

	Ελευθέρια επαγγέλματα	Μείωση φορολογικών συντελεστών	Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα	Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων	Χρήση πλαστικού χρήματος εναντί μετρητών για συναλλαγές	Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής
Spearman's rho	1,000	,152	,062	,168*	,127	,227**
Correlation Coefficient						
Sig. (2-tailed)		,074	,466	,049	,137	,007
N	139	139	139	139	139	139
Μείωση φορολογικών συντελεστών	,152	1,000	,575**	-,021	-,114	,004
Correlation Coefficient						
Sig. (2-tailed)	,074		,000	,802	,182	,959
N	139	139	139	139	139	139
Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα	,062	,575**	1,000	,126	-,130	-,120
Correlation Coefficient						
Sig. (2-tailed)	,466	,000		,140	,126	,160
N	139	139	139	139	139	139
Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων	,168*	-,021	,126	1,000	,367**	,345**
Correlation Coefficient						
Sig. (2-tailed)	,049	,802	,140		,000	,000
N	139	139	139	139	139	139
Χρήση πλαστικού χρήματος εναντί μετρητών για συναλλαγές	,127	-,114	-,130	,367**	1,000	,841**
Correlation Coefficient						
Sig. (2-tailed)	,137	,182	,126	,000		,000
N	139	139	139	139	139	139
Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής	,227**	,004	-,120	,345**	,841**	1,000
Correlation Coefficient						
Sig. (2-tailed)	,007	,959	,160	,000	,000	
N	139	139	139	139	139	139

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Ο πίνακας 18 απεικονίζει τους συντελεστές συσχέτισης μεταξύ του κλάδου των ελευθέρων επαγγελμάτων και των επικρατέστερων τρόπων περιορισμού της φοροδιαφυγής. Είναι εμφανές πως στατιστικά σημαντική και θετική ασθενής μονοτονική σχέση διακρίνεται μεταξύ της μεταβλητής «Ελευθέρια επαγγέλματα» και των μεταβλητών «Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων» και «Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής». Επιπρόσθετα, όλοι οι υπόλοιποι συντελεστές συσχέτισης της μεταβλητής «Ελευθέρια επαγγέλματα» με τις λοιπές μεταβλητές που εκφράζουν τρόπους αντιμετώπισης των περιστατικών φοροδιαφυγής είναι θετικοί, αν και όχι στατιστικά σημαντικοί.

5.2.5 Έλεγχος Kruskal-Wallis H

Ο έλεγχος Kruskal-Wallis H είναι ένας μη παραμετρικός έλεγχος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως επέκταση του ελέγχου Mann-Whitney U έτσι ώστε να καθοριστεί αν όλες οι ομάδες έχουν κοινή διάμεσο καθώς και για να εξετάσει την ύπαρξη στατιστικά σημαντικών διαφορών μεταξύ περισσότερων από δύο ομάδων μίας ανεξάρτητης και μίας εξαρτημένης μεταβλητής. Ο συγκεκριμένος έλεγχος χρησιμοποιείται ως εναλλακτική του παραμετρικού ελέγχου One-way ANOVA, εφόσον η υπόθεση της κανονικότητας των δεδομένων δεν ικανοποιείται και προϋποθέτει η εξαρτημένη μεταβλητή να είναι εκφρασμένη σε κλίμακα Likert και η ανεξάρτητη να έχει περισσότερα από δύο επίπεδα. Σημαντικό να αναφερθεί είναι ότι ο έλεγχος Kruskal-Wallis H δεν παρέχει πληροφόρηση σχετικά με το ποιες συγκεκριμένες ομάδες της ανεξάρτητης μεταβλητής διαφέρουν μεταξύ τους, παρά μόνο αναφέρει ότι τουλάχιστον δύο από αυτές είναι διαφορετικές.

H_0 : Οι διάμεσοι του πληθυσμού είναι ίσοι σε όλες τις ομάδες.

H_1 : Σε τουλάχιστον μία από τις ομάδες οι διάμεσοι του πληθυσμού δεν είναι ίσοι.

Προηγουμένως, στον έλεγχο Mann-Whitney U εξετάστηκε αν οι συμμετέχοντες στην έρευνα με ηλικίες μεταξύ 18 και 25 και άνω των 55 ετών έχουν κοινές απόψεις σχετικά με τους ενδεχόμενους τρόπους περιορισμού των φαινομένων φοροδιαφυγής. Επιπλέον, διενεργήθηκε και ένας έλεγχος για τις ομάδες συμμετεχόντων που κατέχουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών και όσους είναι απόφοιτοι κάποιου ΤΕΙ ή ΑΕΙ.

Όσον αφορά τους ελέγχους Kruskal-Wallis H, και οι δύο διενεργήθηκαν χρησιμοποιώντας τους 5 επικρατέστερους τρόπους μείωσης της φοροδιαφυγής. Η

διαφορά εδώ, όμως, έγκειται στο ότι πλέον λαμβάνονται υπόψη όλες οι ηλικιακές ομάδες καθώς και όλα τα πιθανά επίπεδα εκπαίδευσης των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Πρώτον, ο πίνακας 19 καταδεικνύει πως σε όλες τις περιπτώσεις το p-value αποτελεί ένα νούμερο το οποίο ξεπερνά το 5% επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας. Έτσι, δεν μπορούμε να απορρίψουμε τη μηδενική υπόθεση και, άρα, συμπεραίνουμε ότι οι διάμεσοι του πληθυσμού είναι ίσοι σε όλες τις ομάδες.

Πίνακας 19. Έλεγχος Kruskal-Wallis H για όλες τις ηλικιακές ομάδες σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής.

Test Statistics^{a,b}					
	Μείωση φορολογικών συντελεστών	Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα	Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων	Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές	Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής
Kruskal-Wallis H	3,284	6,787	2,275	4,075	4,353
df	3	3	3	3	3
Asymp. Sig.	,350	,079	,517	,253	,226

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Ηλικία

Δεύτερον, από τον παρακάτω πίνακα είναι προφανές πως για όλους τους τρόπους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής το p-value είναι υψηλότερο από το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha = 5\%$. Συνεπώς, η μηδενική υπόθεση γίνεται αποδεκτή και οι διάμεσοι είναι ίσοι σε όλες τις ομάδες του πληθυσμού.

Πίνακας 20. Έλεγχος Kruskal-Wallis H για όλες τις ομάδες επιπέδων εκπαίδευσης σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής.

Test Statistics^{a,b}					
	Μείωση φορολογικών συντελεστών	Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα	Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων	Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές	Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής
Kruskal-Wallis H	6,613	6,056	,797	3,763	2,799
df	3	3	3	3	3
Asymp. Sig.	,085	,109	,850	,288	,424

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Επίπεδο εκπαίδευσης

5.2.6 Έλεγχος αξιοπιστίας κλίμακας

Τελευταίο μέρος της στατιστικής ανάλυσης των δεδομένων που συλλέχθηκαν αποτελεί ο έλεγχος αξιοπιστίας κλίμακας. Ο δείκτης αξιοπιστίας για τα ερωτήματα κλίμακας με περισσότερες από δύο βαθμίδες προκύπτει από το συντελεστή alpha του Cronbach, ο οποίος είναι ευρέως γνωστός και χρησιμοποιείται συχνά σε έρευνες. Στην παρούσα ανάλυση εξετάστηκε, με τη χρήση του εν λόγω συντελεστή, αν μία κλίμακα θεωρείται αξιόπιστη ή όχι. Σημαντικό να αναφερθεί είναι πως όσο πιο υψηλός ο συντελεστής alpha του Cronbach, ο οποίος κυμαίνεται από 0 έως 1, τόσο πιο ισχυρές θα είναι και οι σχέσεις των δεδομένων της κλίμακας. Συνήθως, αξιοπιστία επικρατεί όταν ο συντελεστής Cronbach's alpha της υπό εξέταση κλίμακας έχει τιμή πάνω από 0,7.

Ο έλεγχος αξιοπιστίας με τη χρήση του συντελεστή alpha του Cronbach πραγματοποιήθηκε στην κλίμακα των τρόπων αντιμετώπισης φαινομένων φοροδιαφυγής (ερώτηση 12 του ερωτηματολογίου). Στον πίνακα 21 εμφανίζεται η τιμή του συντελεστή alpha για τις προτάσεις αυτής της κλίμακας. Η τιμή που προέκυψε δε δείχνει ικανοποιητική αξιοπιστία σε αυτή την κλίμακα καθώς ισούται με 0,548.

Πίνακας 21. Συντελεστής αξιοπιστίας Cronbach's alpha για την κλίμακα των τρόπων αντιμετώπισης φοροδιαφυγής.

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,548	,517	5

Ωστόσο, δε χρησιμοποιήθηκαν τελικά όλες οι μεταβλητές των τρόπων αντιμετώπισης καθώς η εξαίρεση ορισμένων οδήγησε σε βελτίωση του συνολικού συντελεστή, όπως φαίνεται παρακάτω. Η απόφαση για το ποιες από τις μεταβλητές πρέπει να εξαιρεθούν προέκυψε από την τελευταία στήλη του επόμενου πίνακα. Οι προτάσεις «Μείωση φορολογικών συντελεστών» και «Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα» είχαν τιμές του Cronbach's alpha που υπερέβαιναν την τιμή του συνολικού συντελεστή. Συνεπώς, αυτές εξαιρέθηκαν για να προκύψει βελτίωση στο συνολικό συντελεστή.

Πίνακας 22. Πίνακας Item-Total Statistics.

Item-Total Statistics					
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Μείωση φορολογικών συντελεστών	15,59	9,374	,093	,348	,593
Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα	15,55	9,176	,099	,334	,596
Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων	15,71	7,482	,320	,152	,487
Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές	15,92	6,015	,483	,786	,367
Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής	15,84	5,873	,567	,791	,307

Είναι εμφανές πως η αφαίρεση των δύο αυτών μεταβλητών από τον έλεγχο αξιοπιστίας κλίμακας οδήγησε σε ένα συντελεστή alpha του Cronbach ο οποίος είναι αρκετά υψηλότερος από τον προηγούμενο. Ειδικότερα, η διενέργεια του ελέγχου δίχως αυτές τις μεταβλητές είχε ως απόρροια ο συντελεστής να ισούται με 0,767, ένα νούμερο που αποκαλύπτει ικανοποιητική αξιοπιστία κλίμακας.

Πίνακας 23. Συντελεστής αξιοπιστίας Cronbach's alpha μετά την αφαίρεση 2 προτάσεων της κλίμακας των τρόπων αντιμετώπισης φοροδιαφυγής.

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,767	,759	3

Παρόλα αυτά, πάλι εξαιρέθηκε από την ανάλυση μία παράμετρος των τρόπων αντιμετώπισης και συγκεκριμένα η μεταβλητή «Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων». Όπως φαίνεται στον πίνακα 24, η αφαίρεση της μεταβλητής αυτής συντελεί σε ένα πολύ υψηλό συντελεστή alpha του Cronbach.

Πίνακας 24. Πίνακας Item-Total Statistics μετά την αφαίρεση 2 προτάσεων.

Item-Total Statistics					
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων	7,55	5,771	,338	,116	,935
Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές	7,76	3,592	,746	,772	,504
Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής	7,68	3,742	,771	,775	,479

Έτσι, προέκυψε το τελικό αποτέλεσμα. Η διενέργεια του ελέγχου δίχως τις τρεις αυτές προτάσεις της κλίμακας των τρόπων αντιμετώπισης φαινομένων φοροδιαφυγής οδήγησε σε ένα συνολικό συντελεστή alpha του Cronbach ο οποίος ήταν ίσος με 0,935, ένα ποσό που αποκαλύπτει ισχυρή αξιοπιστία στη συγκεκριμένη κλίμακα αφού βρίσκεται κοντά στην τιμή 1.

Πίνακας 25. Συντελεστής αξιοπιστίας Cronbach's alpha για την κλίμακα των τρόπων αντιμετώπισης φοροδιαφυγής (τελικό ποσό).

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,935	,935	2

Κεφάλαιο 6. Συμπεράσματα και προτάσεις

Είναι γεγονός ότι η φοροδιαφυγή, ένα από τα πιο σοβαρά διαχρονικά προβλήματα κάθε κράτους, εξαπλώνεται διαρκώς και προκαλεί πολυάριθμες και παγκόσμιες επιπτώσεις, σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, οι οποίες είναι κυρίως αρνητικές και μακροχρόνιες. Τα φαινόμενα φοροδιαφυγής αποτελούν μεγάλη απειλή, ιδιαίτερα έπειτα από το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, καθώς διαταράσσουν την αναπτυξιακή πορεία της οικονομίας κάθε χώρας. Τα φαινόμενα φοροδιαφυγής είναι υπεύθυνα για τη στέρηση εσόδων από τον κρατικό προϋπολογισμό και δε συμβάλλουν στη μεγέθυνση επιχειρήσεων. Συνεπώς, προκειμένου να σημειωθούν χαμηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής, καθίσταται αναγκαίο να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα. Τα φαινόμενα φοροδιαφυγής θα εξασθενήσουν αν υπάρχει εμπιστοσύνη από τους πολίτες προς το κράτος και, επίσης, αν οι φορολογούμενοι δεν ενδιαφέρονται μόνο για το βραχυπρόθεσμο αντίκτυπό τους αλλά και για τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις που αυτά θα επιφέρουν σε μελλοντικές γενιές.

Η παρούσα διπλωματική εργασία είχε ως στόχο την εξέταση του φαινομένου της φοροδιαφυγής καθώς και τους παράγοντες που θα οδηγήσουν σε μείωσή της στις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις της χώρας μας, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε ερευνητικό επίπεδο. Τα ευρήματα της έρευνας συνάδουν με τη βιβλιογραφική επισκόπηση, καθώς η πλειοψηφία των συμμετεχόντων συμφωνεί στα παρακάτω.

Από την εμπειρική έρευνα που διεξάχθηκε, προέκυψε πως οι περισσότεροι συμμετέχοντες είναι σύμφωνοι στο ότι η φοροδιαφυγή αποτελεί πολύ σοβαρό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας και, επίσης, πως δημιουργεί σημαντικές ανισότητες ανάμεσα στους φορολογούμενους. Επιπλέον, οι πιο πολλοί δήλωσαν ότι τα φορολογικά βάρη δεν κατανέμονται με δίκαιο τρόπο και πως η φοροδιαφυγή θα περιοριζόταν σε μεγάλο βαθμό στην περίπτωση που το κράτος προσέφερε περισσότερα κίνητρα στους φορολογούμενους πολίτες του.

Σχετικά με τις αιτίες ανόδου φοροδιαφυγής, η πλειοψηφία των ερωτώμενων θεωρεί ως βασικότερους παράγοντες την αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης και των φορολογικών συντελεστών, την πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος καθώς και την έλλειψη φορολογικής συνείδησης και ηθικής. Επίσης, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στην έρευνα αλλά και με τη βιβλιογραφική επισκόπηση, ο κλάδος επιχειρήσεων που σημειώνει τον υψηλότερο βαθμό φοροδιαφυγής είναι αυτός των ελευθέρων επαγγελματιών. Έπειτα, ακολουθούν οι λοιπές επιχειρήσεις παροχής

υπηρεσιών και οι επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες υγείας. Τέλος, όσον αφορά τους τρόπους περιορισμού της φοροδιαφυγής, ως επικρατέστεροι, λαμβάνοντας υπόψη τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, θεωρούνται η ύπαρξη ενός απλοποιημένου και σταθερού φορολογικού συστήματος, η μείωση των φορολογικών συντελεστών αλλά και η πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων.

Ωστόσο, η παρούσα διπλωματική εργασία εμπεριέχει ελλείψεις και αδυναμίες. Ειδικότερα, ο βασικότερος περιορισμός της έγκειται στο γεγονός ότι το ερωτηματολόγιο χρήζει βελτίωσης και τροποποιήσεων. Αρχικά, καταγράφει απόψεις ερωτηθέντων από μία μόνο γεωγραφική περιοχή, μη επιτρέποντας μία πιο πλήρη και ολοκληρωμένη ανάλυση. Για το λόγο αυτό, δεν ήταν δυνατή η γενίκευση των ευρημάτων σε εγχώριο επίπεδο. Ως άλλο ένα μειονέκτημα θεωρείται το μικρό δείγμα που συλλέχθηκε για τη διεξαγωγή της έρευνας. Αν το δείγμα ήταν μεγαλύτερο, τότε θα εξάγονταν πιο αξιόπιστα συμπεράσματα. Επιπλέον, το δείγμα αποτελούνταν από άτομα κάθε βαθμίδας εκπαίδευσης και η έρευνα δεν επικεντρωνόταν μόνο σε επαγγελματίες που σχετίζονται με τη λογιστική και κατέχουν υψηλότερη εκπαίδευση και περισσότερες γνώσεις αναφορικά με το ζητούμενο.

Οι προτάσεις για μελλοντική έρευνα παρατίθενται παρακάτω. Πρώτον, μια μελλοντική έρευνα θα καταφέρει να δώσει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για το βαθμό φοροδιαφυγής σε πολύ μικρές και μικρές ελληνικές επιχειρήσεις καθώς και για τους τρόπους αντιμετώπισης των φαινομένων φοροδιαφυγής, αφού το ερευνητικό εργαλείο θα τροποποιηθεί και θα εμπλουτιστεί καταλλήλως. Δεύτερον, δεδομένου του μικρού αριθμού συμμετεχόντων στην έρευνα, συνιστάται η επέκτασή της σε περισσότερες γεωγραφικές περιοχές της χώρας. Τρίτον, μία μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να επικεντρωθεί αποκλειστικά σε απόφοιτους οικονομικών σχολών έτσι ώστε να μεταφερθούν στην έρευνα οι απόψεις τους για τους ενδεχόμενους τρόπους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής. Τέλος, άλλη μία πρόταση για περαιτέρω έρευνα μπορεί να αποτελέσει το να ληφθούν υπόψη δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων. Πιο συγκεκριμένα, θα μπορούσε να εξεταστεί αν το φύλο, η ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης ή το επάγγελμα επηρεάζουν τις απόψεις των ερωτηθέντων πάνω στο ζήτημα της φοροδιαφυγής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Mankiw, G. & Taylor, M. (2018). *Οικονομική 4^η Έκδοση*. Εκδόσεις Τζιόλα.
- Αληφαντής, Γ. (2018). *Ελεγκτική βάσει των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου και των Ελληνικών Λογιστικών Προτύπων*. Εκδόσεις Διπλογραφία.
- Αριτζή, Μ. (2023). *Φορολογικός έλεγχος ανωνύμων εταιρειών και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα*. [Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία - Πανεπιστήμιο Μακεδονίας]. <http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/28579>
- Βασαρδάνη, Μ. (2011). *Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Μια γενική επισκόπηση*. Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο Τεύχος, 35, 15-25. <https://www.bankofgreece.gr/Publications/oikodelt201106.pdf>
- Βελλή, Α. (2022). *Στάσεις και αντιλήψεις των φορολογούμενων απέναντι στη φοροδιαφυγή, (κίνητρα και αντικίνητρα) στην Ελλάδα*. [Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία - Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου]. <https://doi.org/10.26263/amitos-753>
- Γαβαλάς, Ε. (2022). *Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Αιτίες, συνέπειες, τρόποι αντιμετώπισης από τις ελληνικές φορολογικές αρχές*. [Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία - Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής]. <http://dx.doi.org/10.26265/polynoe-2764>
- Γαλέας, Σ. (2018). *Φοροδιαφυγή από πολύ μικρές και μικρές ελληνικές επιχειρήσεις υπό το πρίσμα της οικονομικής ύφεσης και τρόποι αντιμετώπισης της ; στοιχεία από επιχειρήσεις του Νομού Κιλκίς*. [Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία - Πανεπιστήμιο Μακεδονίας]. <http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/21766>
- Δήμου, Ι. (2023). *Φοροδιαφυγή και οικονομικό έγκλημα*. [Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία - Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου]. <https://doi.org/10.26263/amitos-900>
- Διακομιχάλης, Μ. (2019). *Αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής στην Ελλάδα*. Εκδόσεις Διπλογραφία.
- Καλυβιανάκης κ.ά. (1993), *Οικονομικό Δελτίο Τράπεζας της Ελλάδος*, Τεύχος 35.

- Κανελλόπουλος, Κ. Ν, Κουσουλάκος, Ι., & Ράπανος, Β. (1995). *Παραοικονομία και φοροδιαφυγή : μετρήσεις και οικονομικές επιπτώσεις*. Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ). <http://hdl.handle.net/20.500.12036/1342>
- Κεμαχλής, Ι. (2021). *Επιδράσεις φοροδιαφυγής και παραοικονομίας στην ελληνική οικονομία* [Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία - Πανεπιστήμιο Πειραιώς]. http://dx.doi.org/10.26267/unipi_dione/868
- Κύρου, Κ. Α. (2019). *Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα - αίτια και επιπτώσεις: η αντιμετώπιση της από τις Ελεγκτικές αρχές*. [Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία - Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας]. <http://dx.doi.org/10.26253/heal.uth.6853>
- Λιακατή, Ε. (2018). *Φοροδιαφυγή: Αίτια και τρόποι αντιμετώπισης σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο*. [Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία – Πάντειο Πανεπιστήμιο].
- Μπάρμπας, Ν. & Φινοκαλιώτης, Κ. (2011). *Δημόσια Οικονομικά: Φόροι-Δημόσια Δάνεια - Δημόσιες δαπάνες*. Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Νέζης, Γ. (1994). *Η Φοροδιαφυγή. Πάντειος Ανώτατη Σχολή Πολιτικών Επιστημών*. <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:12784&lang=en>
- Παπαηλίας, Θ. (2018). *Παραδόσεις πολιτικής οικονομίας*. Εκδόσεις Κριτική.
- Ρούμελης, Θ. Κ. (2019). *Φορολογική συμμόρφωση επιχειρήσεων*. [Διδακτορική Διατριβή – Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων]. <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.1566>
- Τάτσος, Ν. (2001). *Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα*. Εκδόσεις Παπαζήσης.
- Τάτσος, Ν. (2012). *Θεωρία των φόρων και φορολογική πολιτική*. Εκδόσεις Κριτική.
- Φινοκαλιώτης, Κ. (2014). *Φορολογικό Δίκαιο*. Εκδόσεις Σάκκουλα.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Allingham, M. G., & Sandmo, A. (1972). Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*, 1(3), 323–338. [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(72\)90010-2](https://doi.org/10.1016/0047-2727(72)90010-2)
- Alstadsæter, A., Johannesen, N., & Zucman, G. (2019). Tax Evasion and Inequality. *American Economic Review*, 109(6), 2073–2103. <https://doi.org/10.1257/aer.20172043>

- Andreoni, J., Erard, B., & Feinstein, J. (1998). Tax Compliance. *Journal of Economic Literature*, 36(2), 818–860. <https://www.jstor.org/stable/2565123>
- Artavanis, N., Morse, A., & Tsoutsoura, M. (2015). *Tax Evasion across Industries: Soft Credit Evidence from Greece*. National Bureau of Economic Research.
- Bitzenis, A., Vlachos, V. A., & Schneider, F. (2016). An Exploration of the Greek Shadow Economy: Can Its Transfer into the Official Economy Provide Economic Relief Amid the Crisis? *Journal of Economic Issues*. <https://ruomo.lib.uom.gr/handle/7000/563>
- Buehn, A., & Schneider, F. (2012). Size and Development of Tax Evasion in 38 OECD Countries: What Do We (Not) Know? *Journal of Economics and Political Economy*, 3, 1-11. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2181359>
- Drogalas, G., Anagnostopoulou, E., Pazarskis, M., & Petkopoulos, D. (2018). Tax Ethics and Tax Evasion, Evidence from Greece. *Theoretical Economics Letters*, 08(05), 1018–1027. <https://doi.org/10.4236/tel.2018.85070>
- Drogalas, G., Anagnostopoulou, E., Pazarskis, M., & Galeas, S. (2018). Tax Evasion in Small and Micro Greek Firms in the Light of the Economic Recession. *Theoretical Economics Letters*, 08(02), 135–146. <https://doi.org/10.4236/tel.2018.82009>
- Feinstein, J. S. (1991). An Econometric Analysis of Income Tax Evasion and Its Detection. *The RAND Journal of Economics*, 22(1), 14. <https://doi.org/10.2307/2601005>
- Friedman, E., Johnson, S., Kaufmann, D., & Zoido-Lobaton, P. (2000). Dodging the grabbing hand: The determinants of unofficial activity in 69 countries. *Journal of Public Economics*, 76(3), 459–493. [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(99\)00093-6](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(99)00093-6)
- Gerodimos, V. (2018). *Reasons for Tax Evasion in Greece. The opinion of tax officers, accountants and businessmen*. [Master's Theses – Hellenic Open University]. <https://apothesis.eap.gr/archive/item/158834>
- Goerke, L. (2008). Bureaucratic corruption and profit tax evasion. *Economics of Governance*, 9(2), 177–196. <https://doi.org/10.1007/s10101-006-0020-1>

- Guttentag, D. (2015). *Airbnb: Disruptive innovation and the rise of an informal tourism accommodation sector*. *Current issues in Tourism*, 18(12), 1192-1217. <https://doi.org/10.1080/13683500.2013.827159>
- Jackson, B. R., & Milliron, V. C. (1986). Tax compliance research: Findings, problems, and prospects. *Journal of accounting literature*, 5(1), 125–165.
- Jèze, G. (1922). *Cours de science de finances et de législation financière française: Manuel à l'usage des étudiants des facultés de droit et des candidats au Ministère des finances, à la Cour des comptes, à l'inspection des finances, etc (Vol. 1)*. M. Giard.
- Kaplanoglou, G., Rapanos, V. T., & Daskalakis, N. (2016). Tax Compliance Behaviour during the Crisis: The Case of Greek SMEs. *European Journal of Law and Economics*, 42(3), 405–444. <https://doi.org/10.1007/s10657-016-9547-y>
- Katsios, S. (2006). The Shadow Economy and Corruption in Greece. *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 4(1), 61–80.
- Lahiri, B., & Ali, H. (2022). Inspections, informal payments and tax payments by firms. *Finance Research Letters*, 46, 102311. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2021.102311>
- Mason, R., & Calvin, L. D. (1978). A Study of Admitted Income Tax Evasion. *Law & Society Review*, 13, 73-89.
- Matsaganis, M., & Flevotomou, M. (2010, Ιανουάριος). *Distributional implications of tax evasion in Greece* (Monograph GreeSE Paper No. 31). Hellenic Observatory, London School of Economics and Political Science.
- Musgrave, R., & Musgrave, P. (1989). *Public Finance in Theory and Practice*. McGraw - Hill International Editions, Vol. 5th edition.
- Salehi, M., Tarighi, H., & Shahri, T. A. (2020). The effect of auditor characteristics on tax avoidance of Iranian companies. *Journal of Asian Business and Economic Studies*, 27(2), 119–134. <https://doi.org/10.1108/JABES-11-2018-0100>
- Sandmo, A. (2005). The Theory of Tax Evasion: A Retrospective View. *National Tax Journal*, 58(4), 643–663. <https://doi.org/10.17310/ntj.2005.4.02>

- Schneider, F., & Hofreither, M. (1986). Measuring the Size of the Shadow Economy. *Economic Affairs*, 7(2), 18–23. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0270.1986.tb01821.x>
- Șuvelea, M. (2014). *Causes of tax evasion and how to reduce it*. *Hyperion Economic Journal*, 2(4), 54–62.
- Vogel, J. (1974). Taxation and public opinion in sweden: An interpretation of recent survey data. *National Tax Journal*, 27(4), 499–513. <https://doi.org/10.1086/NTJ41861983>
- Vousinas, G. L. (2017). Shadow economy and tax evasion. The Achilles heel of Greek economy. Determinants, effects and policy proposals. *Journal of Money Laundering Control*, 20(4), 386–404. <https://doi.org/10.1108/JMLC-11-2016-0047>
- Witte, A. D., & Woodbury, D. F. (1985). The effect of tax laws and tax administration on tax compliance: The case of the U.S. individual income tax. *National Tax Journal*, 38(1), 1–13. <https://doi.org/10.1086/NTJ41791992>

Διαδικτυακές Πηγές

- Ernst & Young, (2016). *Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Αιτίες, έκταση και προτάσεις καταπολέμησής της*. https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2017/03/Tax_Evasion_diaNEOsis_Upd_17_03_2017.pdf
- European Commission (2014). *Annual report on European SMEs 2013/2014—a partial and fragile recovery*. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2fe47dcb-9ae6-41ab-a037-a3b4d897c5ac>
- OECD (2013). *OECD Economic Surveys: Greece 2013*. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2013-en
- The World Bank Group (2019). *Why it matters in Paying Taxes - Doing Business*. <https://subnational.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/paying-taxes/why-matters>
- ΔιαΝΕΟσις (2018). *Η φορολογία Εισοδήματος στην Ελλάδα: Συγκριτική Ανάλυση και Προτάσεις Αναμόρφωσης*. https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2018/05/Forologia_Eisodimatos_Stin_Ellada_Upd_090518.pdf

- Θεματικό Ενημερωτικό Δελτίο Ευρωπαϊκού Εξαμήνου (2017). *Καταπολέμησης της διαφθοράς*. https://commission.europa.eu/system/files/2018-06/european-semester_thematic-factsheet_fight-against-corruption_el.pdf
- IOBE (2013). *Ο κλάδος των αλκοολούχων ποτών στην Ελλάδα*. http://iobe.gr/docs/research/RES_05_B_14112013_REP_GR.pdf
- Νασόπουλος, Α. (2016). *Το ζήτημα της φοροαποφυγής και της φοροδιαφυγής*. <https://www.taxheaven.gr/circulars/24275/arora-to-zhthma-ths-foroapofyghs-kai-ths-forodiatfyghs>
- Νικολαΐδης, Η. (2016). *8 Λύσεις Για Τη Φοροδιαφυγή*. <https://www.dianeosis.org/2016/06/tax-solution/>
- Ράπανος, Β., & Καπλάνογλου, Γ. (2014). *Φορολογία και οικονομική ανάπτυξη. Η περίπτωση της Ελλάδας*. <https://www.hba.gr/5ekdosis/uplpdfs/sylltomos14/609-638%20rapanos%202014.pdf>
- Τράπεζα της Ελλάδας (2011). *Οικονομικό Δελτίο Τεύχος 35*. <https://www.bankofgreece.gr/bogekdoseis/oikodelt201106.pdf>
- Υπουργείο Οικονομικών (2011). *Εθνικό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Καταπολέμησης της Φοροδιαφυγής 2011-2013*. <https://www.taxheaven.gr/circulars/12197/sxedio>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ενότητα 1 – Δημογραφικά στοιχεία

1. Φύλο

- Άνδρας   Γυναίκα   Άλλο

2. Ηλικία

- 18-25   26-35   36-55   Άνω των 55

3. Επίπεδο εκπαίδευσης

- Απολυτήριο Λυκείου   Απόφοιτος ΤΕΙ-ΑΕΙ   Μεταπτυχιακό

- Διδακτορικό

4. Επάγγελμα – Ειδικότητα

- Υπάλληλος ιδιωτικού τομέα   Υπάλληλος δημοσίου τομέα

- Ελεύθερος επαγγελματίας   Άνεργος   Συνταξιούχος

5. Εργασιακή εμπειρία

- 0-5 έτη   6-10 έτη   11-15 έτη   16 και περισσότερα έτη

Ενότητα 2 – Γενικές ερωτήσεις για τη φοροδιαφυγή

6. Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή αποτελεί σοβαρό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας;

Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

7. Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητες μεταξύ των φορολογούμενων;

Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

8. Θεωρείτε πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο;

Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

9. Θεωρείτε πως αν το κράτος προσέφερε περισσότερα κίνητρα και παροχές στους φορολογούμενους, θα μειωνόταν η φοροδιαφυγή;

Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ

Ενότητα 3 – Προσδιοριστικοί παράγοντες φοροδιαφυγής

10. Η άνοδος της φοροδιαφυγής οφείλεται	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
στην αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης.					
στην ύπαρξη γραφειοκρατίας.					
στην πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος.					
στα ανεπαρκή πληροφοριακά συστήματα.					

στην έλλειψη φορολογικής συνείδησης και ηθικής.					
στην άνοδο των φορολογικών συντελεστών.					
στην έλλειψη φορολογικής παιδείας.					
στην ύπαρξη μεγάλου αριθμού πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων στην ελληνική οικονομία.					
στην ανασφάλεια δικαίου.					
στην έλλειψη εκπαίδευσης του προσωπικού φορολογικής διοίκησης.					

Ενότητα 4 – Προσδιορισμός μεγέθους φοροδιαφυγής

11. Σε ποιο βαθμό φοροδιαφεύγουν οι παρακάτω επιχειρήσεις;	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
Επιχειρήσεις πρωτογενούς τομέα (αγροτικές, κτηνοτροφικές, υλοτομίας)					
Επιχειρήσεις μεταποίησης και κατασκευών (βιομηχανίες τροφίμων και ποτών, κατασκευή ειδών ένδυσης, κατεργασία και βαφή γουναρικών, παραγωγή μετάλλων, κατασκευή μηχανημάτων και επίπλων)					

Επιχειρήσεις χονδρικού εμπορίου (κάβες ποτών, χονδρικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων, επιχειρήσεις εφοδιασμού καταστημάτων)					
Επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου (λιανικό εμπόριο ειδών ένδυσης και υπόδησης, λιανικό εμπόριο τροφίμων, μίνι μάρκετ, υπαίθριο εμπόριο σε λαϊκές αγορές)					
Επιχειρήσεις εστίασης (ταβέρνες και εστιατόρια, καφέ και μπαρ)					
Επιχειρήσεις καταλυμάτων (ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια)					
Ελευθέρια επαγγέλματα (δικηγόροι, μηχανικοί, λογιστές και σύμβουλοι επιχειρήσεων, γραφίστες, σχεδιαστές)					
Λοιπές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών (μεσιτικά γραφεία, φροντιστήρια, κομμωτήρια και κέντρα αισθητικής, επιχειρήσεις μεταφορών)					
Επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες υγείας (γιατροί, φαρμακεία, μικροβιολογικά εργαστήρια και διαγνωστικά κέντρα, άλλα παραϊατρικά επαγγέλματα)					

Ενότητα 5 – Τρόποι αντιμετώπισης του φαινομένου της φοροδιαφυγής

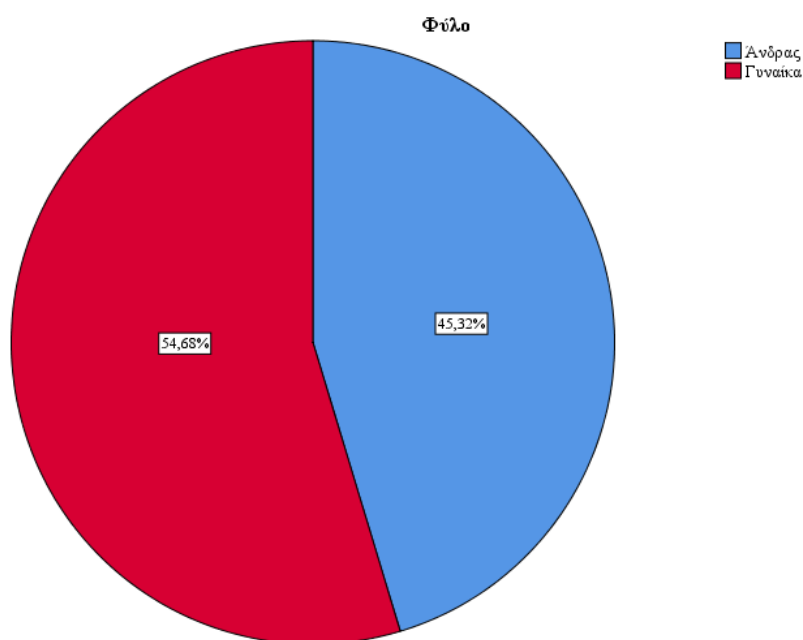
12. Η φοροδιαφυγή μπορεί να μειωθεί αν	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
μειωθούν οι φορολογικοί συντελεστές.					
το φορολογικό σύστημα είναι απλοποιημένο και σταθερό.					
πραγματοποιούνται τακτικοί φορολογικοί έλεγχοι.					
γίνεται χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές.					
χρησιμοποιούνται ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής.					
επιβάλλονται πρόστιμα στους παραβάτες.					
γίνεται μηχανογράφηση φορολογικών διαδικασιών.					

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β. ΠΙΝΑΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ, ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΥΚΛΙΚΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ

Πίνακες συχνοτήτων και κυκλικά διαγράμματα για τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων.

Πίνακας 26. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Φύλο».

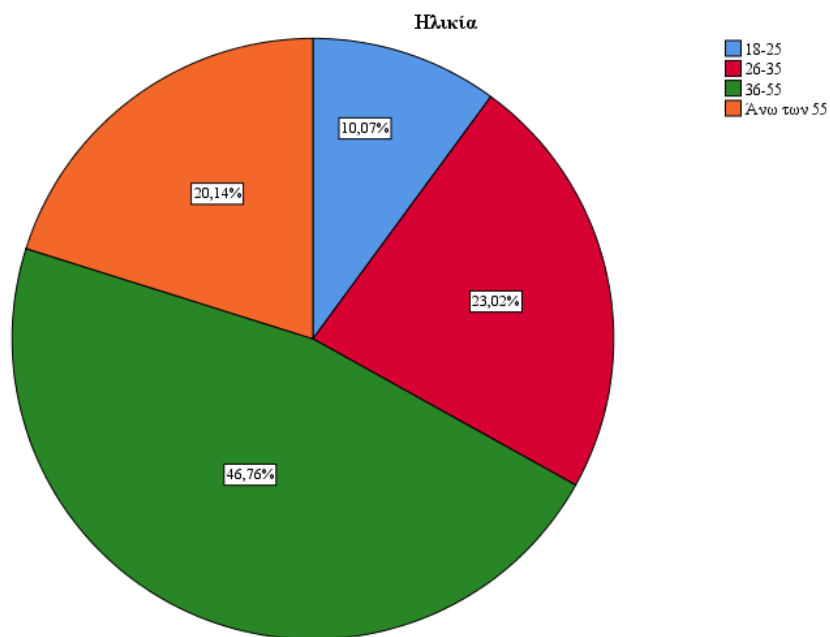
		Φύλο			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ανδρας	63	45,3	45,3	45,3
	Γυναίκα	76	54,7	54,7	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

Γράφημα 3. Κυκλικό διάγραμμα μεταβλητής «Φύλο».

Πίνακας 27. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Ηλικία».

		Ηλικία			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	18-25	14	10,1	10,1	10,1
	26-35	32	23,0	23,0	33,1
	36-55	65	46,8	46,8	79,9
	Άνω των 55	28	20,1	20,1	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

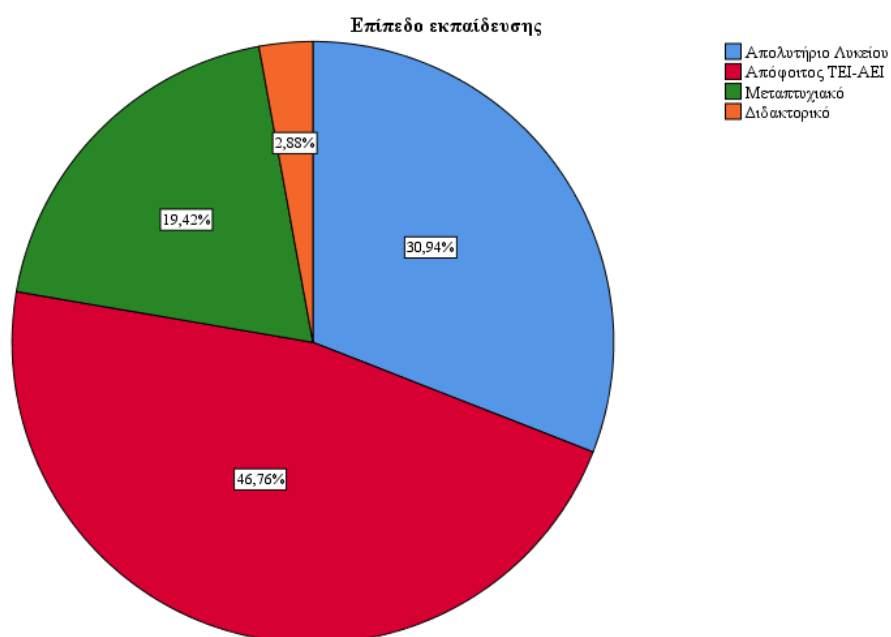

Γράφημα 4. Κυκλικό διάγραμμα μεταβλητής «Ηλικία».

Πίνακας 28. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επίπεδο εκπαίδευσης».

Επίπεδο εκπαίδευσης

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Απολυτήριο Λυκείου	43	30,9	30,9	30,9
	Απόφοιτος ΤΕΙ-ΑΕΙ	65	46,8	46,8	77,7
	Μεταπτυχιακό	27	19,4	19,4	97,1
	Διδακτορικό	4	2,9	2,9	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

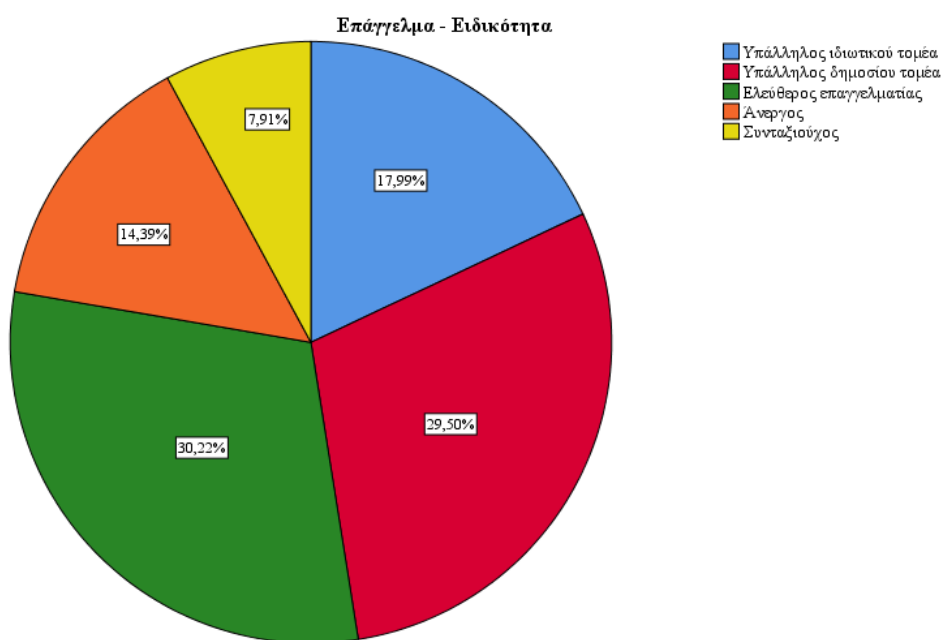

Γράφημα 5. Κυκλικό διάγραμμα μεταβλητής «Επίπεδο εκπαίδευσης».

Πίνακας 29. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επάγγελμα - Ειδικότητα».

Επάγγελμα - Ειδικότητα

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Υπάλληλος ιδιωτικού τομέα	25	18,0	18,0	18,0
	Υπάλληλος δημοσίου τομέα	41	29,5	29,5	47,5
	Ελεύθερος επαγγελματίας	42	30,2	30,2	77,7
	Άνεργος	20	14,4	14,4	92,1
	Συνταξιούχος	11	7,9	7,9	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

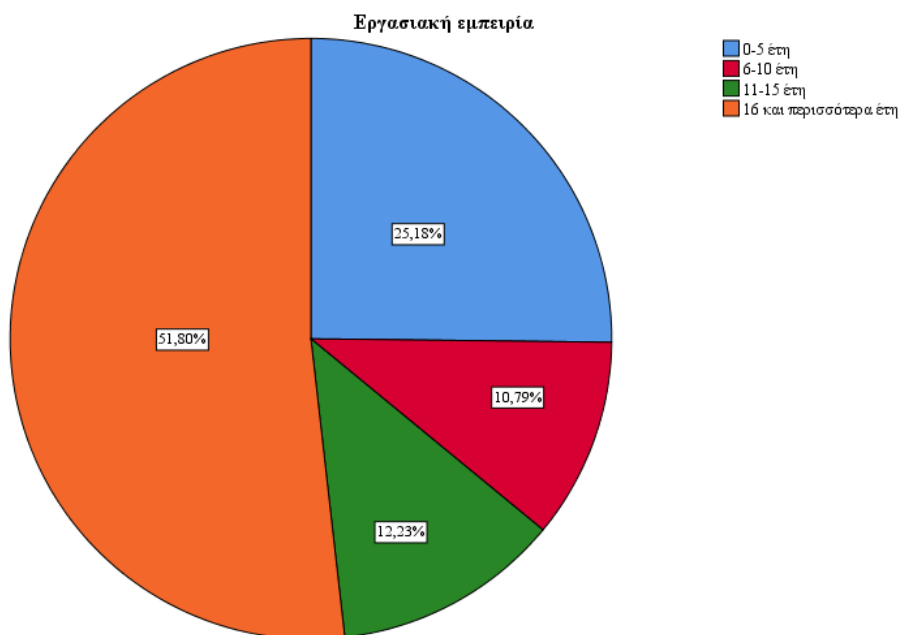
Γράφημα 6. Κυκλικό διάγραμμα μεταβλητής «Επάγγελμα - Ειδικότητα».

Πίνακας 30. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Εργασιακή εμπειρία».

Εργασιακή εμπειρία

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0-5 έτη	35	25,2	25,2	25,2
	6-10 έτη	15	10,8	10,8	36,0
	11-15 έτη	17	12,2	12,2	48,2
	16 και περισσότερα έτη	72	51,8	51,8	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

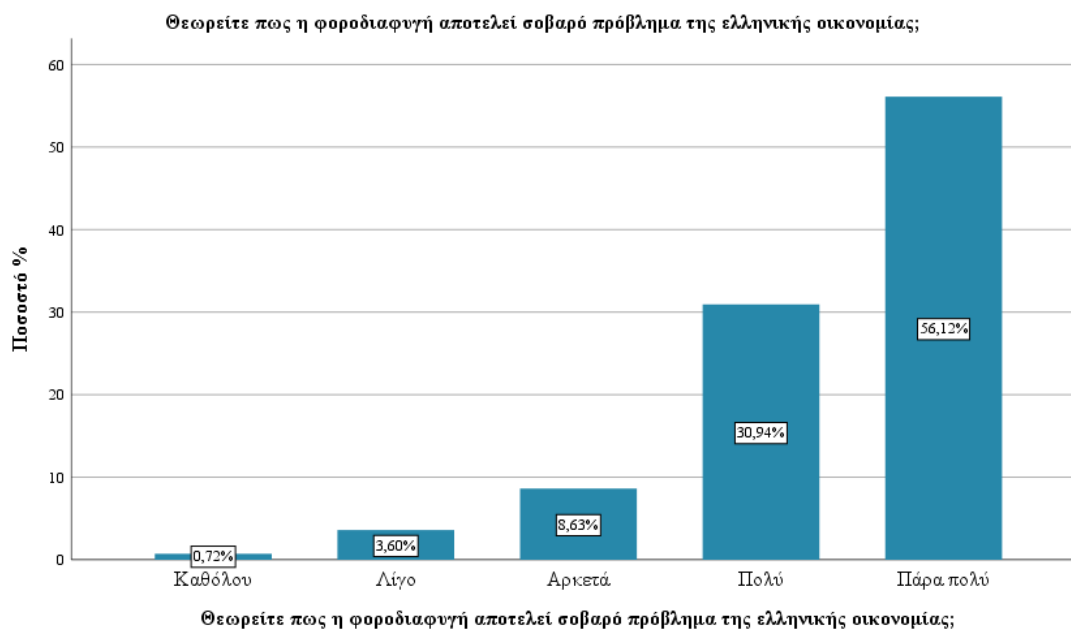
Γράφημα 7. Κυκλικό διάγραμμα μεταβλητής «Εργασιακή εμπειρία».

Πίνακες συχνοτήτων και ραβδογράμματα για γενικές ερωτήσεις φοροδιαφυγής.

Πίνακας 31. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή αποτελεί σοβαρό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας;».

Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή αποτελεί σοβαρό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	1	,7	,7	,7
	Λίγο	5	3,6	3,6	4,3
	Αρκετά	12	8,6	8,6	12,9
	Πολύ	43	30,9	30,9	43,9
	Πάρα πολύ	78	56,1	56,1	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

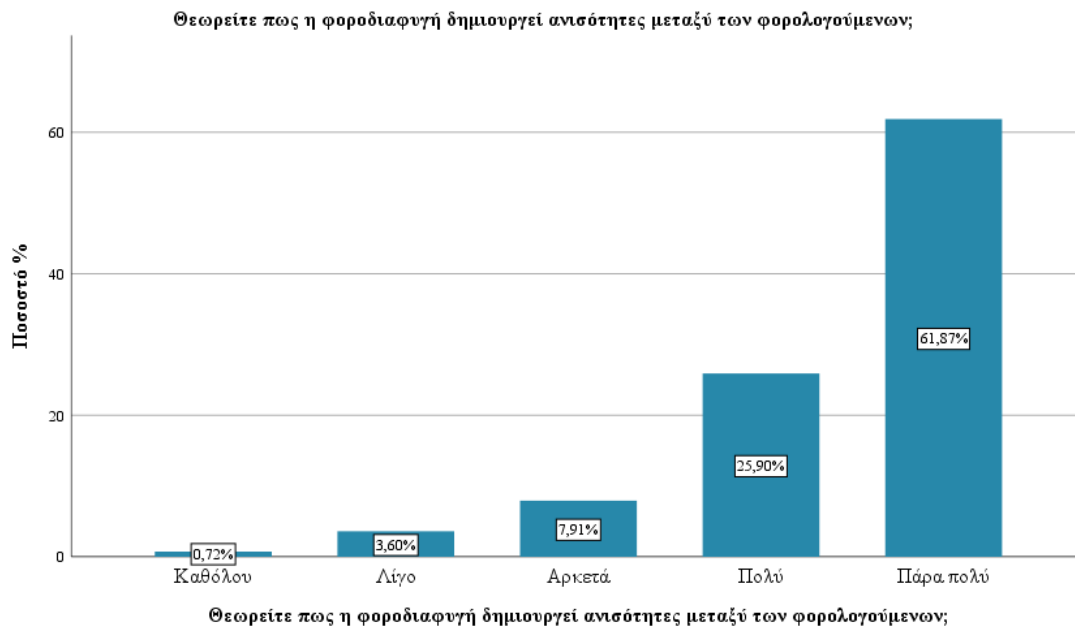

Γράφημα 8. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή αποτελεί σοβαρό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας;».

Πίνακας 32. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητες μεταξύ των φορολογούμενων;».

Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητες μεταξύ των φορολογούμενων;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	1	,7	,7	,7
	Λίγο	5	3,6	3,6	4,3
	Αρκετά	11	7,9	7,9	12,2
	Πολύ	36	25,9	25,9	38,1
	Πάρα πολύ	86	61,9	61,9	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

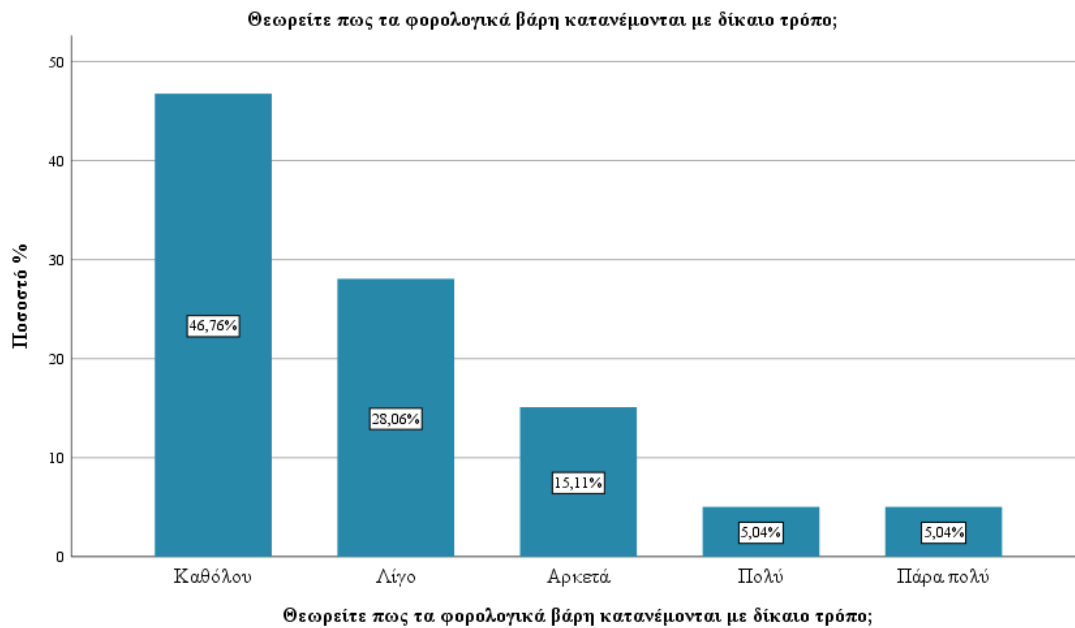

Γράφημα 9. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητες μεταξύ των φορολογούμενων;».

Πίνακας 33. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Θεωρείτε πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο;».

Θεωρείτε πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	65	46,8	46,8	46,8
	Λίγο	39	28,1	28,1	74,8
	Αρκετά	21	15,1	15,1	89,9
	Πολύ	7	5,0	5,0	95,0
	Πάρα πολύ	7	5,0	5,0	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

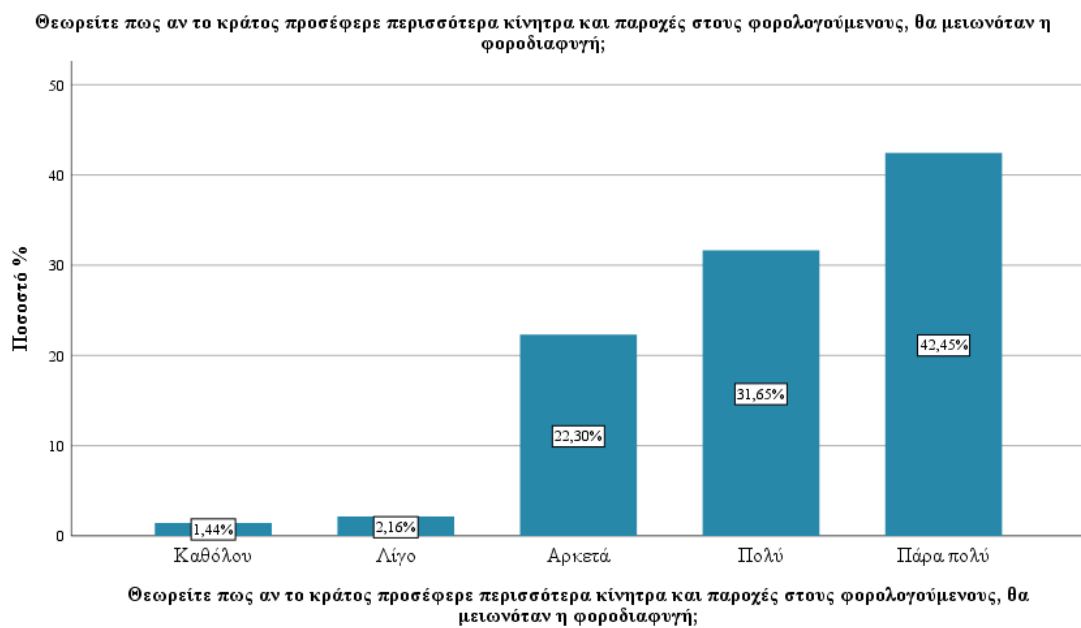

Γράφημα 10. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Θεωρείτε πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο;».

Πίνακας 34. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Θεωρείτε πως αν το κράτος προσέφερε περισσότερα κίνητρα και παροχές στους φορολογούμενους, θα μειωνόταν η φοροδιαφυγή;».

Θεωρείτε πως αν το κράτος προσέφερε περισσότερα κίνητρα και παροχές στους φορολογούμενους, θα μειωνόταν η φοροδιαφυγή;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	2	1,4	1,4	1,4
	Λίγο	3	2,2	2,2	3,6
	Αρκετά	31	22,3	22,3	25,9
	Πολύ	44	31,7	31,7	57,6
	Πάρα πολύ	59	42,4	42,4	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

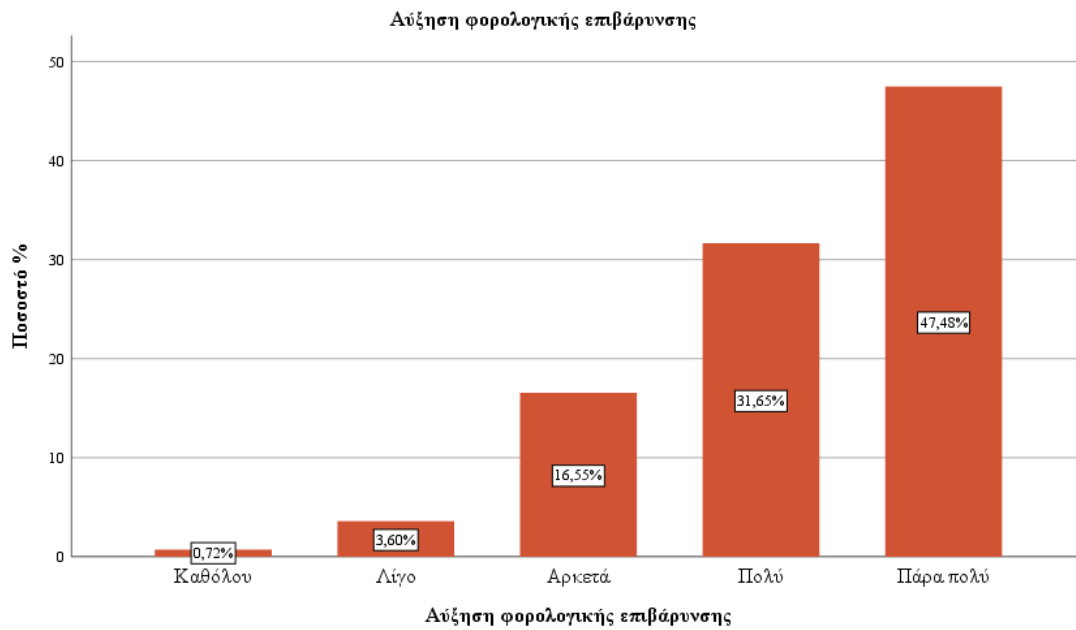
Γράφημα 11. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Θεωρείτε πως αν το κράτος προσέφερε περισσότερα κίνητρα και παροχές στους φορολογούμενους, θα μειωνόταν η φοροδιαφυγή?».

Πίνακες συχνοτήτων και ραβδογράμματα για τις αιτίες ανόδου της φοροδιαφυγής.

Πίνακας 35. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης».

Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	1	,7	,7	,7
	Λίγο	5	3,6	3,6	4,3
	Αρκετά	23	16,5	16,5	20,9
	Πολύ	44	31,7	31,7	52,5
	Πάρα πολύ	66	47,5	47,5	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

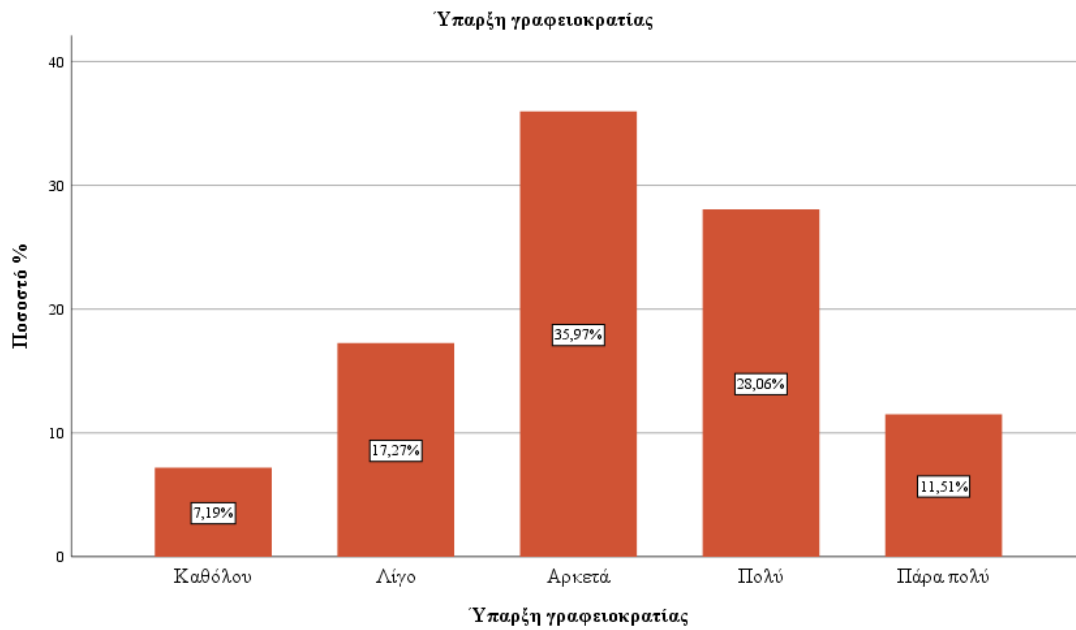

Γράφημα 12. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης».

Πίνακας 36. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Υπαρξη γραφειοκρατίας».

Υπαρξη γραφειοκρατίας

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	10	7,2	7,2	7,2
	Λίγο	24	17,3	17,3	24,5
	Αρκετά	50	36,0	36,0	60,4
	Πολύ	39	28,1	28,1	88,5
	Πάρα πολύ	16	11,5	11,5	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

Γράφημα 13. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Υπαρξη γραφειοκρατίας».

Πίνακας 37. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος».

Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	8	5,8	5,8	5,8
	Λίγο	16	11,5	11,5	17,3
	Αρκετά	47	33,8	33,8	51,1
	Πολύ	34	24,5	24,5	75,5
	Πάρα πολύ	34	24,5	24,5	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

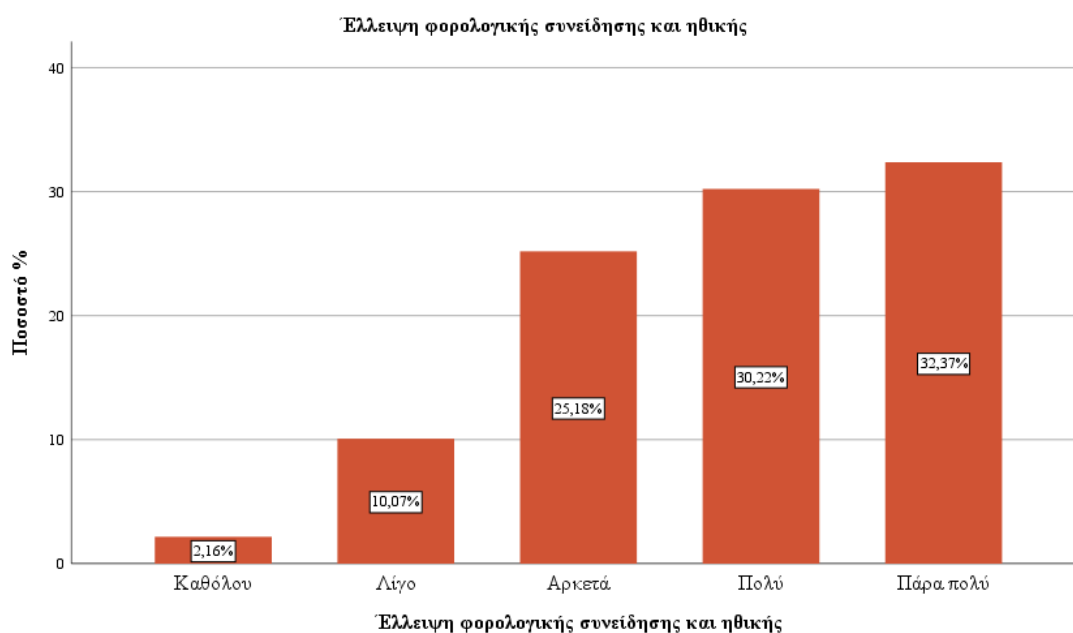

Γράφημα 14. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος».

Πίνακας 38. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Έλλειψη φορολογικής συνείδησης και ηθικής».

Έλλειψη φορολογικής συνείδησης και ηθικής

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	3	2,2	2,2	2,2
	Λίγο	14	10,1	10,1	12,2
	Αρκετά	35	25,2	25,2	37,4
	Πολύ	42	30,2	30,2	67,6
	Πάρα πολύ	45	32,4	32,4	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

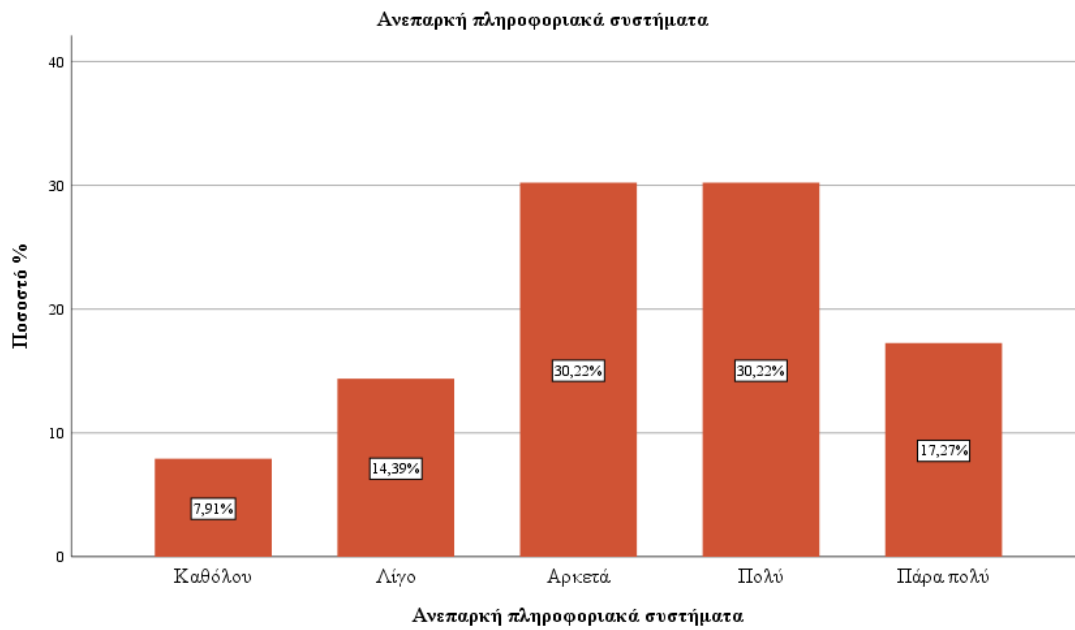
Γράφημα 15. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Έλλειψη φορολογικής συνείδησης και ηθικής».

Πίνακας 39. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Ανεπαρκή φορολογικά συστήματα».

Ανεπαρκή πληροφοριακά συστήματα

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	11	7,9	7,9	7,9
	Λίγο	20	14,4	14,4	22,3
	Αρκετά	42	30,2	30,2	52,5
	Πολύ	42	30,2	30,2	82,7
	Πάρα πολύ	24	17,3	17,3	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

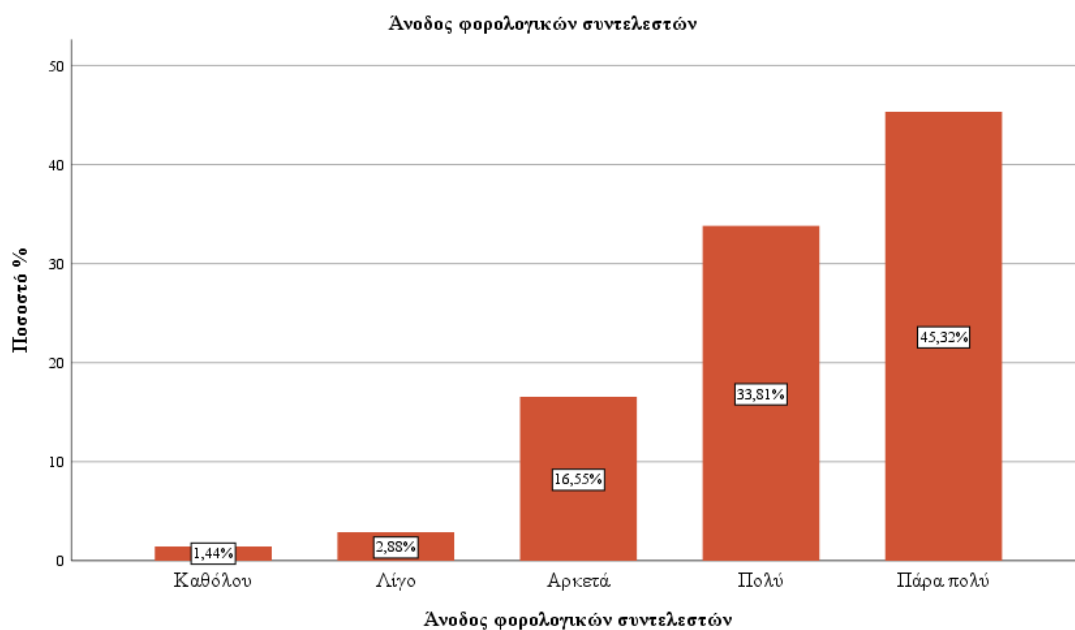

Γράφημα 16. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Ανεπαρκή πληροφοριακά συστήματα».

Πίνακας 40. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Άνοδος φορολογικών συντελεστών».

Άνοδος φορολογικών συντελεστών

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	2	1,4	1,4	1,4
	Λίγο	4	2,9	2,9	4,3
	Αρκετά	23	16,5	16,5	20,9
	Πολύ	47	33,8	33,8	54,7
	Πάρα πολύ	63	45,3	45,3	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

Γράφημα 17. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Άνοδος φορολογικών συντελεστών».

Πίνακας 41. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Έλλειψη φορολογικής παιδείας».

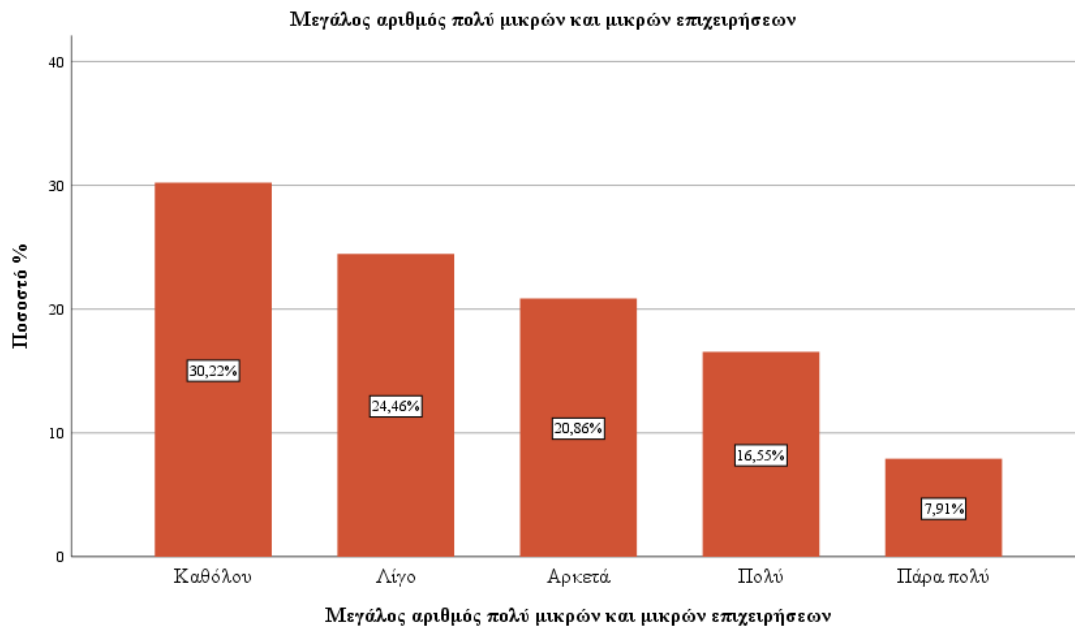
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	6	4,3	4,3	4,3
	Λίγο	16	11,5	11,5	15,8
	Αρκετά	33	23,7	23,7	39,6
	Πολύ	48	34,5	34,5	74,1
	Πάρα πολύ	36	25,9	25,9	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

Γράφημα 18. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Έλλειψη φορολογικής παιδείας».

Πίνακας 42. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Μεγάλος αριθμός πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων».

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	42	30,2	30,2	30,2
	Λίγο	34	24,5	24,5	54,7
	Αρκετά	29	20,9	20,9	75,5
	Πολύ	23	16,5	16,5	92,1
	Πάρα πολύ	11	7,9	7,9	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

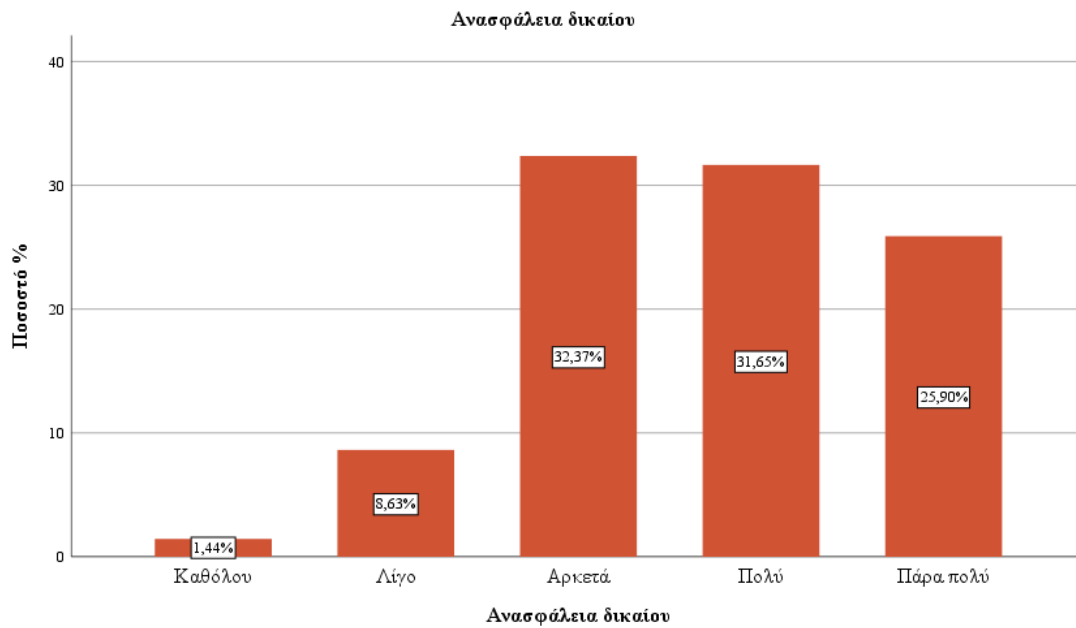

Γράφημα 19. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Μεγάλος αριθμός πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων».

Πίνακας 43. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Ανασφάλεια δικαίου».

Ανασφάλεια δικαίου

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	2	1,4	1,4	1,4
	Λίγο	12	8,6	8,6	10,1
	Αρκετά	45	32,4	32,4	42,4
	Πολύ	44	31,7	31,7	74,1
	Πάρα πολύ	36	25,9	25,9	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

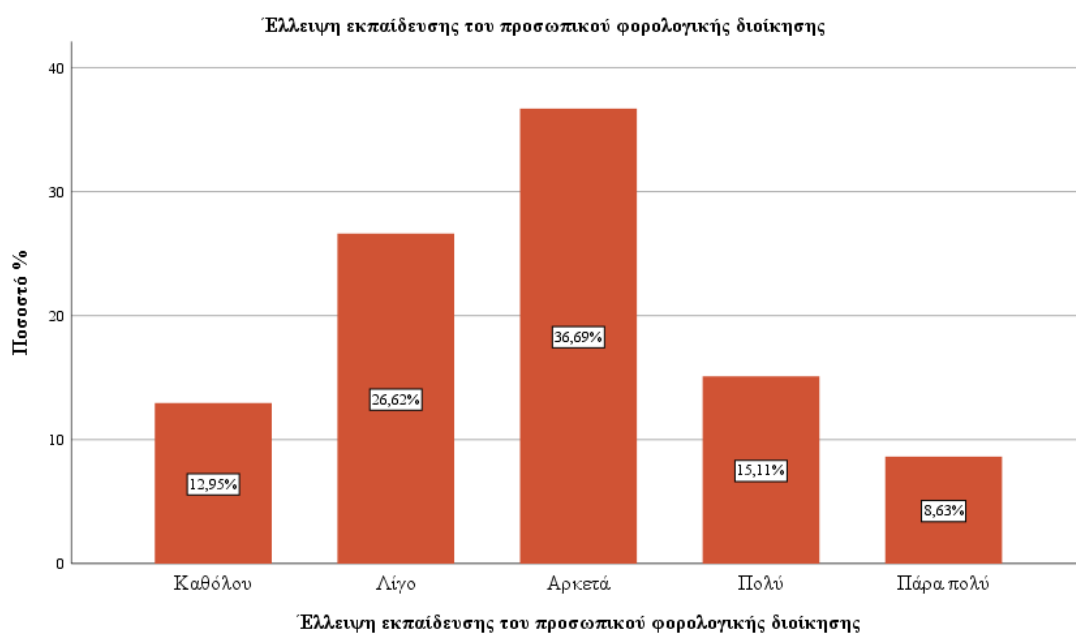

Γράφημα 20. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Ανασφάλεια δικαίου».

Πίνακας 44. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Έλλειψη εκπαίδευσης του προσωπικού φορολογικής διοίκησης».

Έλλειψη εκπαίδευσης του προσωπικού φορολογικής διοίκησης

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	18	12,9	12,9	12,9
	Λίγο	37	26,6	26,6	39,6
	Αρκετά	51	36,7	36,7	76,3
	Πολύ	21	15,1	15,1	91,4
	Πάρα πολύ	12	8,6	8,6	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

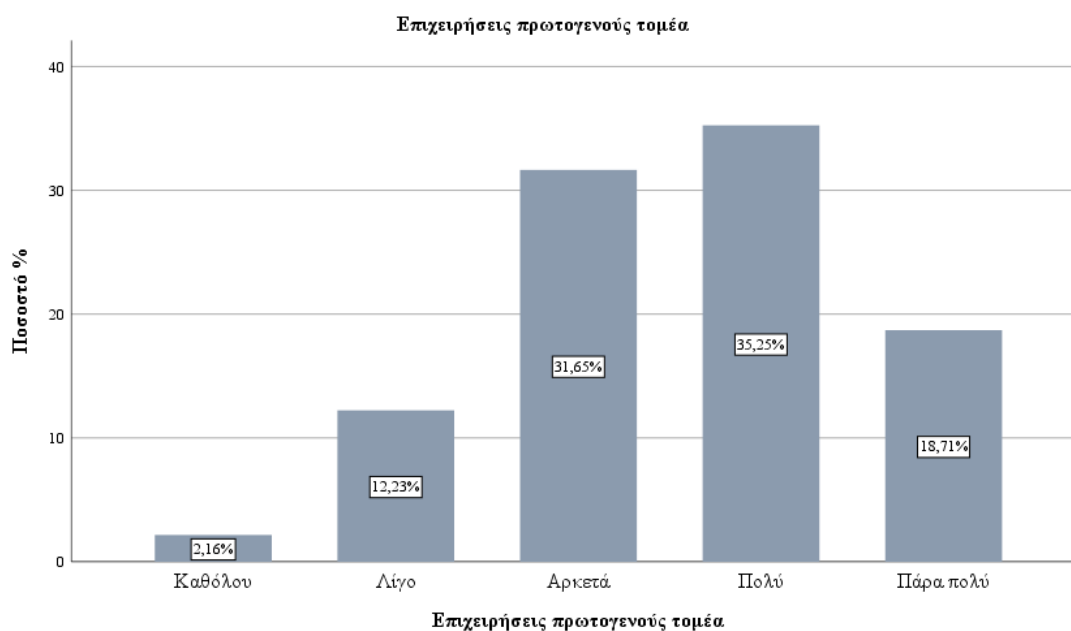

Γράφημα 21. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Έλλειψη εκπαίδευσης του προσωπικού φορολογικής διοίκησης».

Πίνακες συχνοτήτων και ραβδογράμματα για το βαθμό φοροδιαφυγής διαφόρων κλάδων επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Πίνακας 45. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επιχειρήσεις πρωτογενούς τομέα».

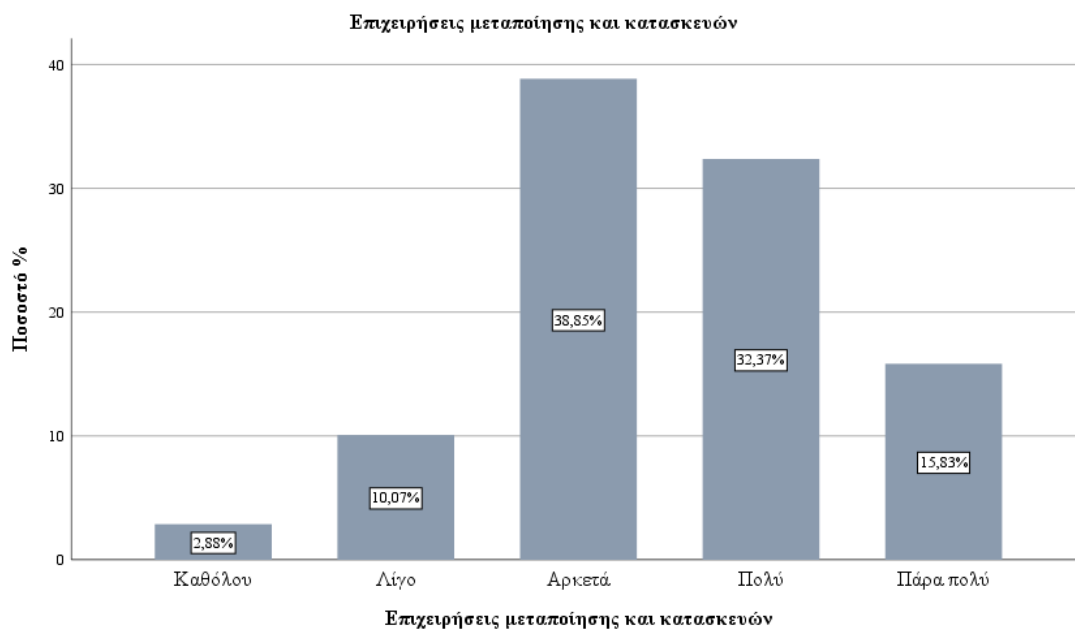
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	3	2,2	2,2	2,2
	Λίγο	17	12,2	12,2	14,4
	Αρκετά	44	31,7	31,7	46,0
	Πολύ	49	35,3	35,3	81,3
	Πάρα πολύ	26	18,7	18,7	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

Γράφημα 22. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις πρωτογενούς τομέα».

Πίνακας 46. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επιχειρήσεις μεταποίησης και κατασκευών».

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	4	2,9	2,9	2,9
	Λίγο	14	10,1	10,1	12,9
	Αρκετά	54	38,8	38,8	51,8
	Πολύ	45	32,4	32,4	84,2
	Πάρα πολύ	22	15,8	15,8	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

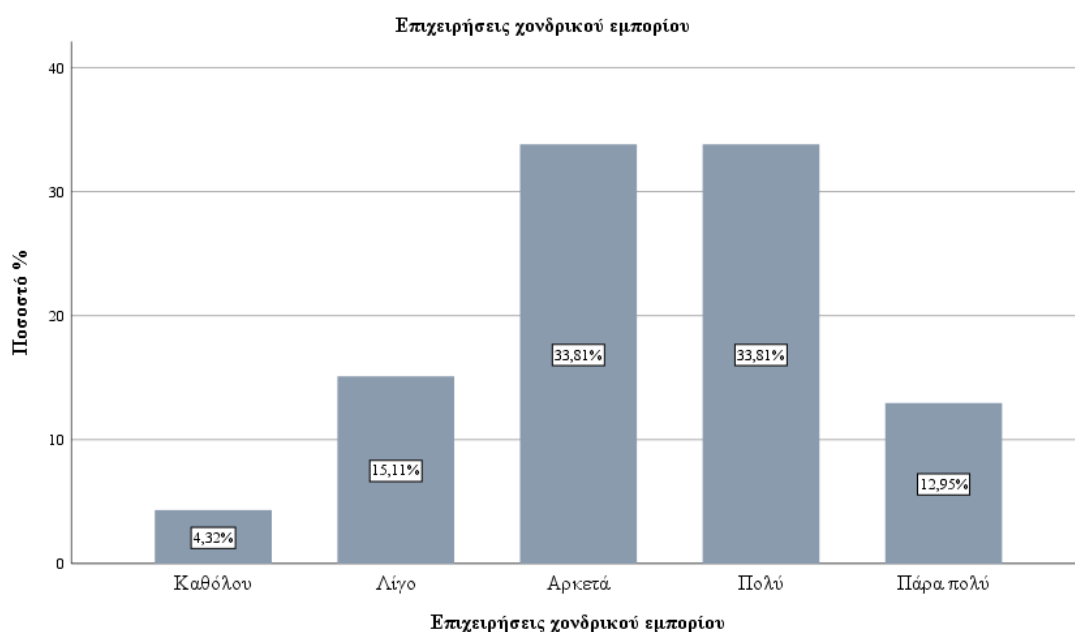

Γράφημα 23. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις μεταποίησης και κατασκευών».

Πίνακας 47. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επιχειρήσεις χονδρικού εμπορίου».

Επιχειρήσεις χονδρικού εμπορίου

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	6	4,3	4,3	4,3
	Λίγο	21	15,1	15,1	19,4
	Αρκετά	47	33,8	33,8	53,2
	Πολύ	47	33,8	33,8	87,1
	Πάρα πολύ	18	12,9	12,9	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

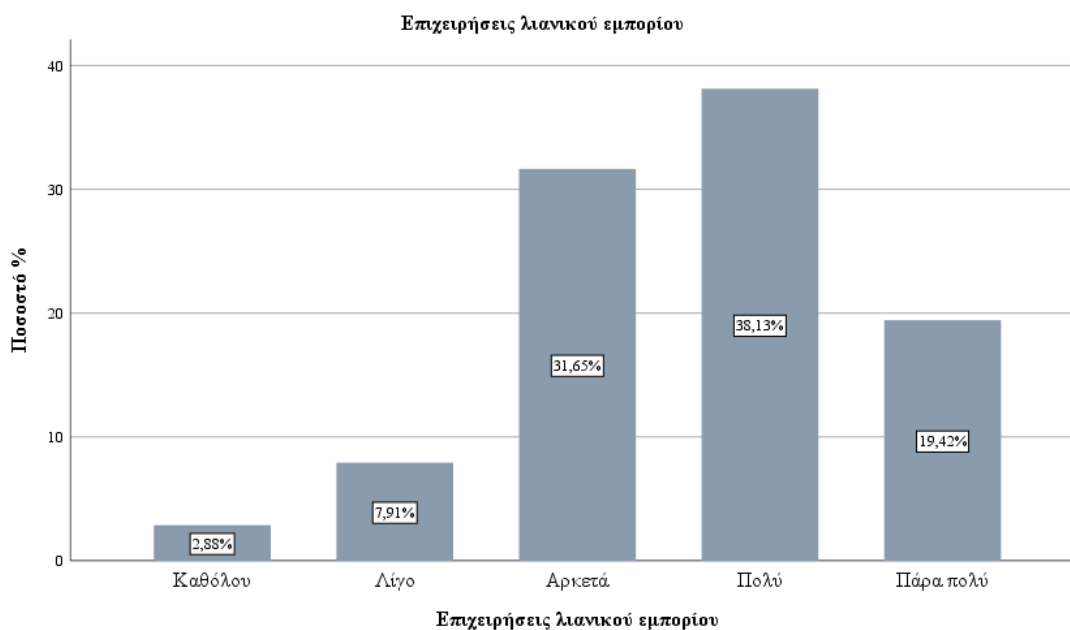

Γράφημα 24. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις χονδρικού εμπορίου».

Πίνακας 48. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου».

Επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	4	2,9	2,9	2,9
	Λίγο	11	7,9	7,9	10,8
	Αρκετά	44	31,7	31,7	42,4
	Πολύ	53	38,1	38,1	80,6
	Πάρα πολύ	27	19,4	19,4	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

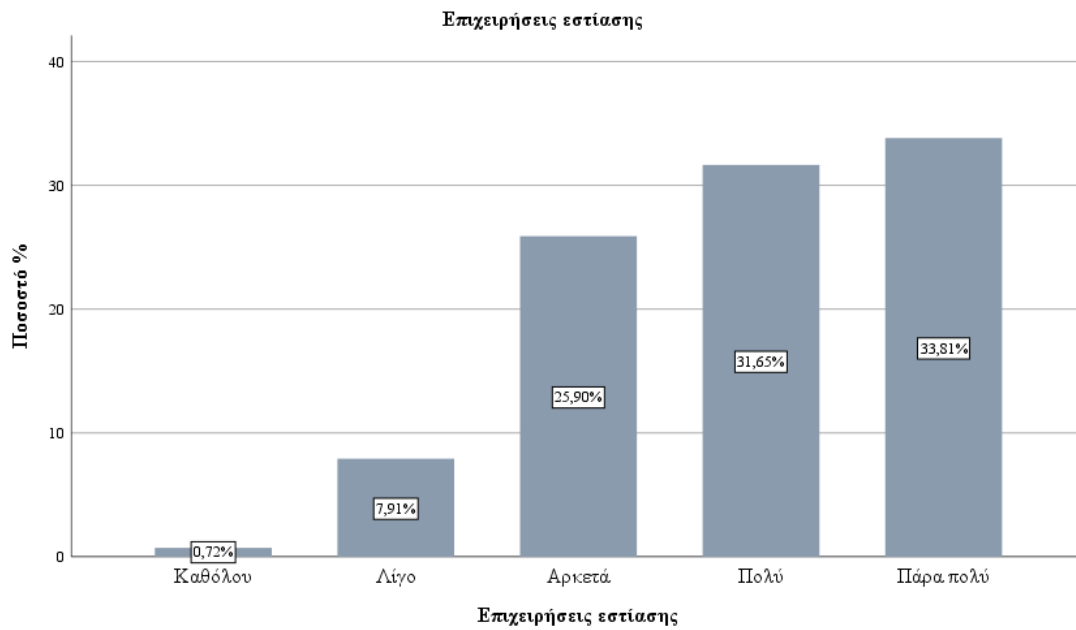

Γράφημα 25. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου».

Πίνακας 49. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επιχειρήσεις εστίασης».

Επιχειρήσεις εστίασης

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	1	,7	,7	,7
	Λίγο	11	7,9	7,9	8,6
	Αρκετά	36	25,9	25,9	34,5
	Πολύ	44	31,7	31,7	66,2
	Πάρα πολύ	47	33,8	33,8	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

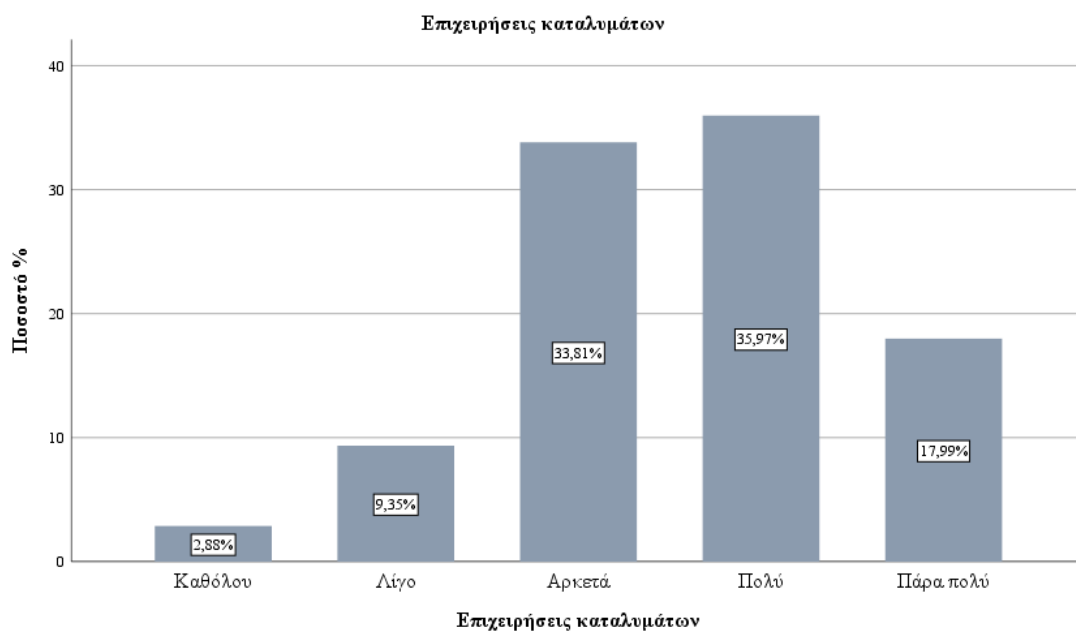

Γράφημα 26. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις εστίασης».

Πίνακας 50. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επιχειρήσεις καταλυμάτων».

Επιχειρήσεις καταλυμάτων

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	4	2,9	2,9	2,9
	Λίγο	13	9,4	9,4	12,2
	Αρκετά	47	33,8	33,8	46,0
	Πολύ	50	36,0	36,0	82,0
	Πάρα πολύ	25	18,0	18,0	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

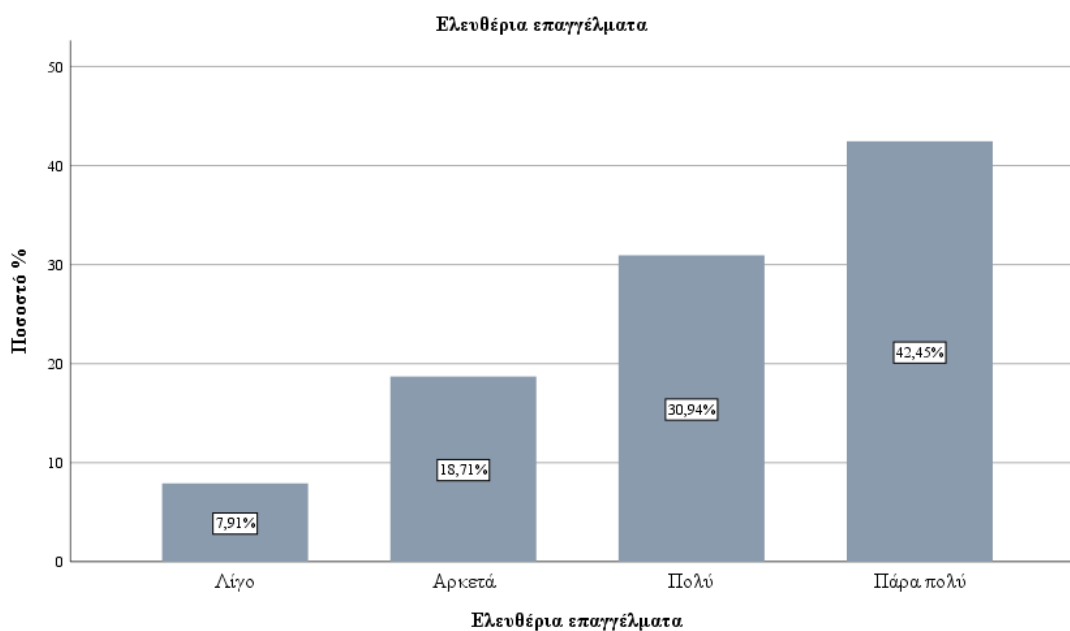

Γράφημα 27. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις καταλυμάτων».

Πίνακας 51. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Ελευθέρια επαγγέλματα».

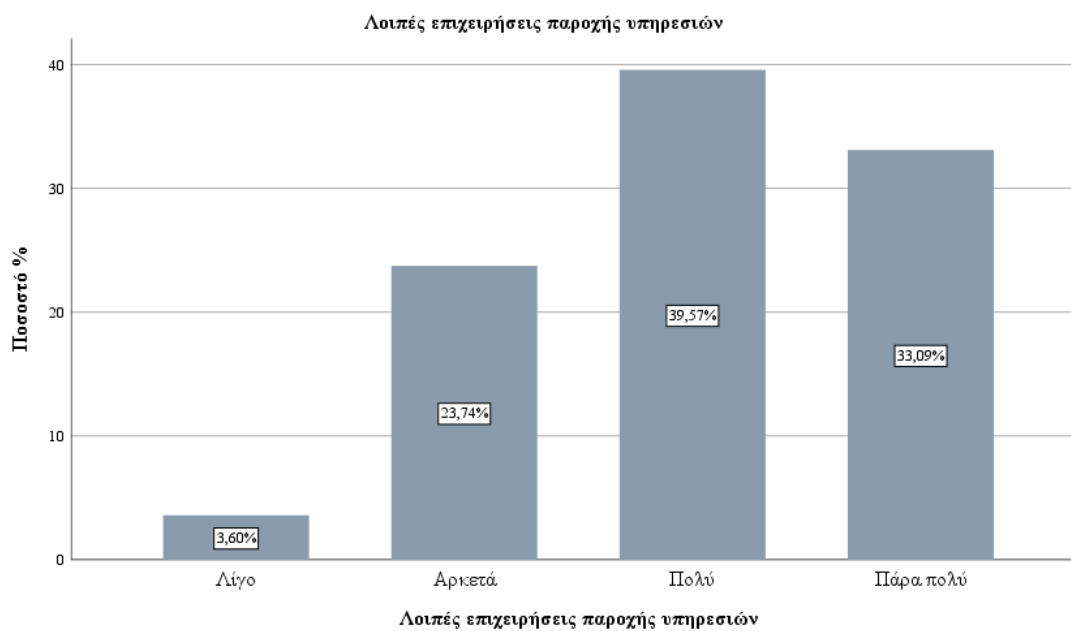
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	11	7,9	7,9	7,9
	Αρκετά	26	18,7	18,7	26,6
	Πολύ	43	30,9	30,9	57,6
	Πάρα πολύ	59	42,4	42,4	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

Γράφημα 28. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Ελευθέρια επαγγέλματα».

Πίνακας 52. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Λοιπές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών».

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	5	3,6	3,6	3,6
	Αρκετά	33	23,7	23,7	27,3
	Πολύ	55	39,6	39,6	66,9
	Πάρα πολύ	46	33,1	33,1	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

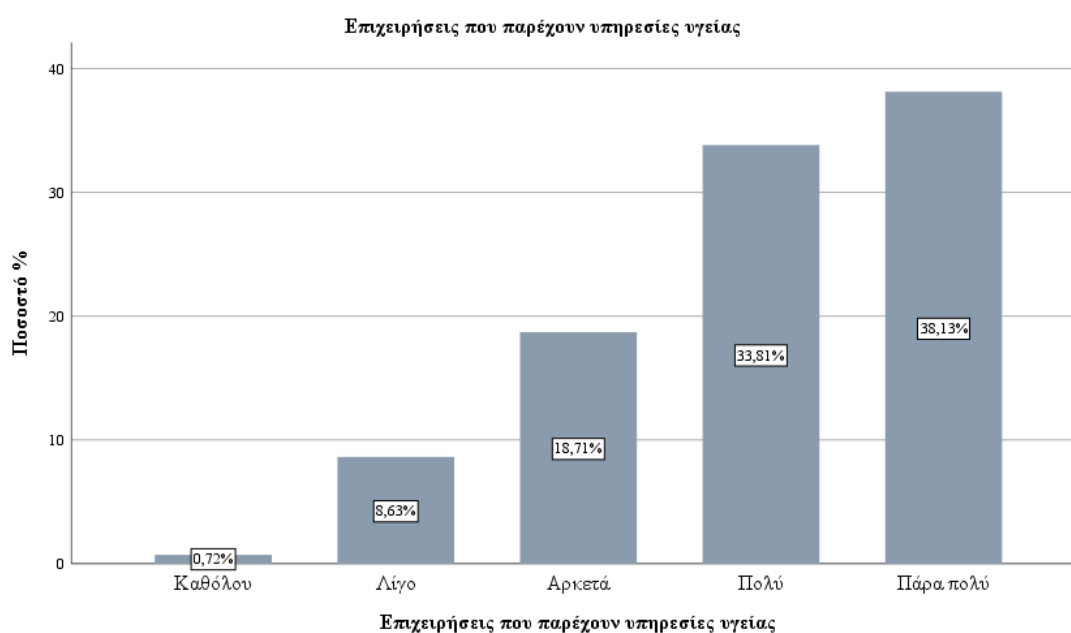

Γράφημα 29. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Λοιπές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών».

Πίνακας 53. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες υγείας».

Επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες υγείας

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	1	,7	,7	,7
	Λίγο	12	8,6	8,6	9,4
	Αρκετά	26	18,7	18,7	28,1
	Πολύ	47	33,8	33,8	61,9
	Πάρα πολύ	53	38,1	38,1	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

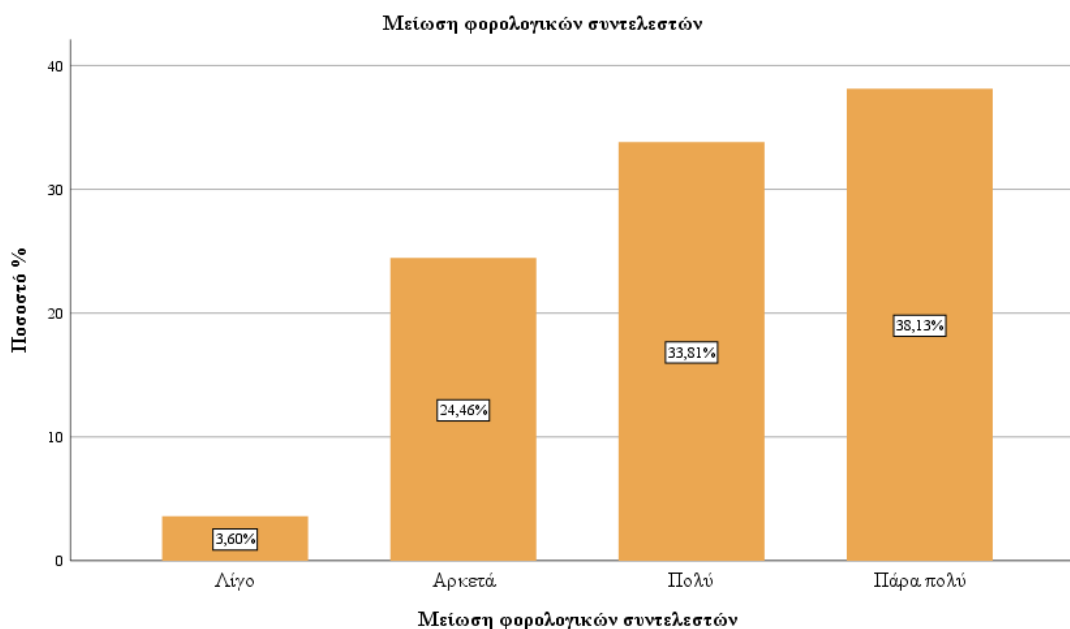
Γράφημα 30. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες υγείας».

Πίνακες συχνοτήτων και ραβδογράμματα για τους τρόπους αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής.

Πίνακας 54. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Μείωση φορολογικών συντελεστών».

Μείωση φορολογικών συντελεστών

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λίγο	5	3,6	3,6	3,6
	Αρκετά	34	24,5	24,5	28,1
	Πολύ	47	33,8	33,8	61,9
	Πάρα πολύ	53	38,1	38,1	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

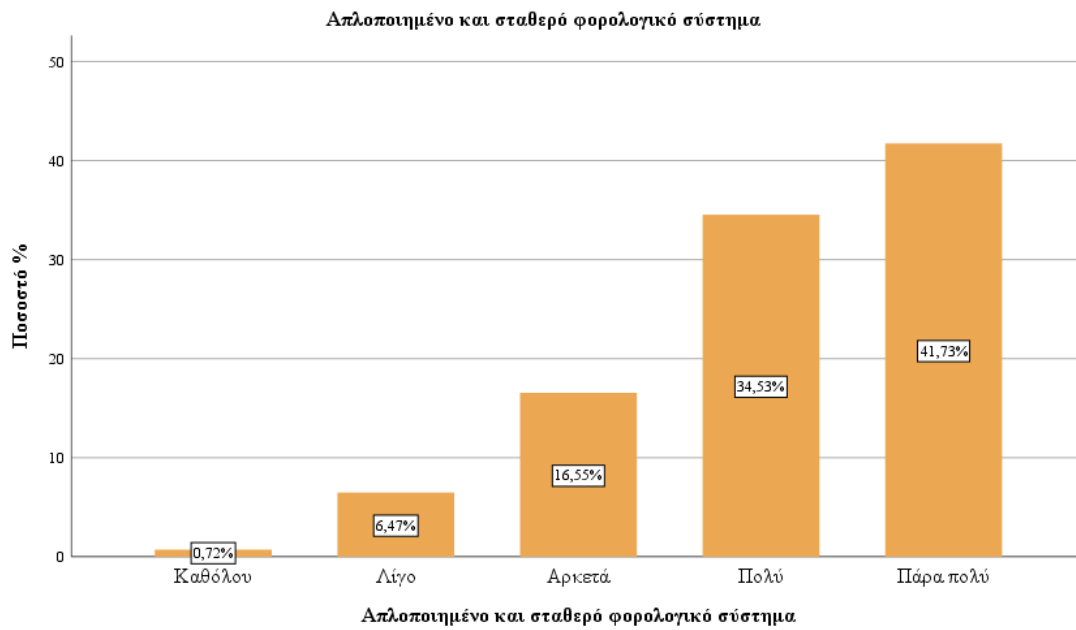

Γράφημα 31. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Μείωση φορολογικών συντελεστών».

Πίνακας 55. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα».

Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	1	,7	,7	,7
	Λίγο	9	6,5	6,5	7,2
	Αρκετά	23	16,5	16,5	23,7
	Πολύ	48	34,5	34,5	58,3
	Πάρα πολύ	58	41,7	41,7	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

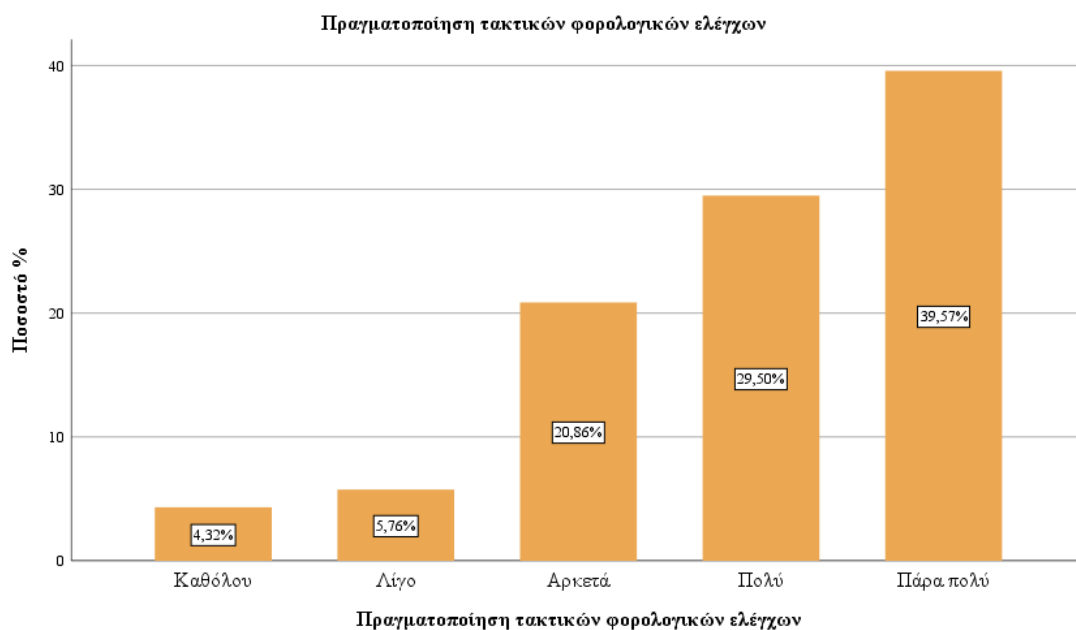

Γράφημα 32. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα».

Πίνακας 56. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων».

Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	6	4,3	4,3	4,3
	Λίγο	8	5,8	5,8	10,1
	Αρκετά	29	20,9	20,9	30,9
	Πολύ	41	29,5	29,5	60,4
	Πάρα πολύ	55	39,6	39,6	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

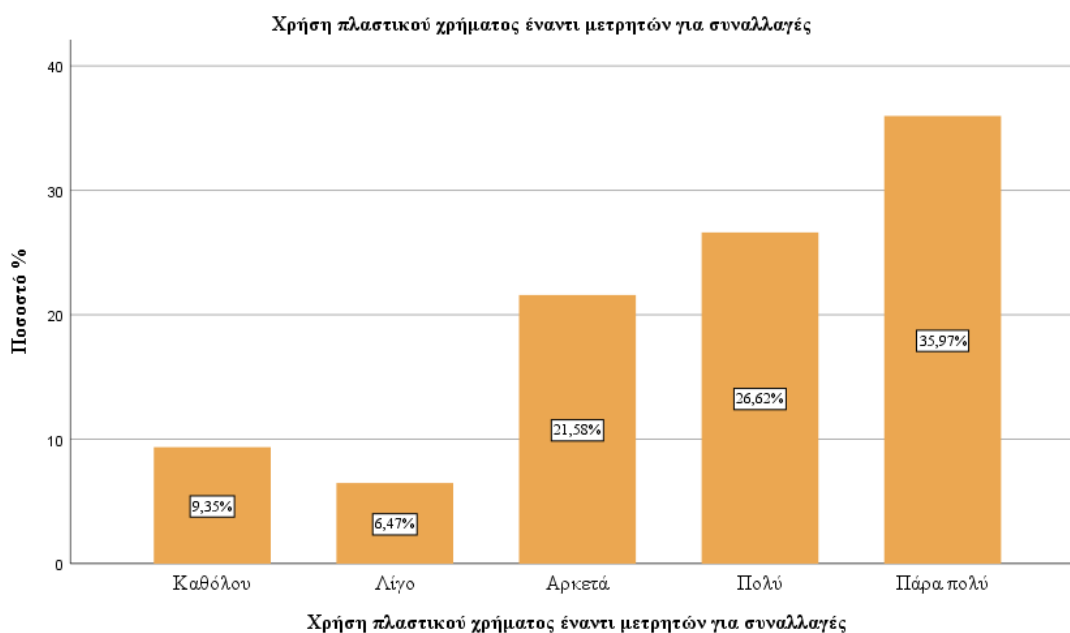

Γράφημα 33. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων».

Πίνακας 57. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές».

Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	13	9,4	9,4	9,4
	Λίγο	9	6,5	6,5	15,8
	Αρκετά	30	21,6	21,6	37,4
	Πολύ	37	26,6	26,6	64,0
	Πάρα πολύ	50	36,0	36,0	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

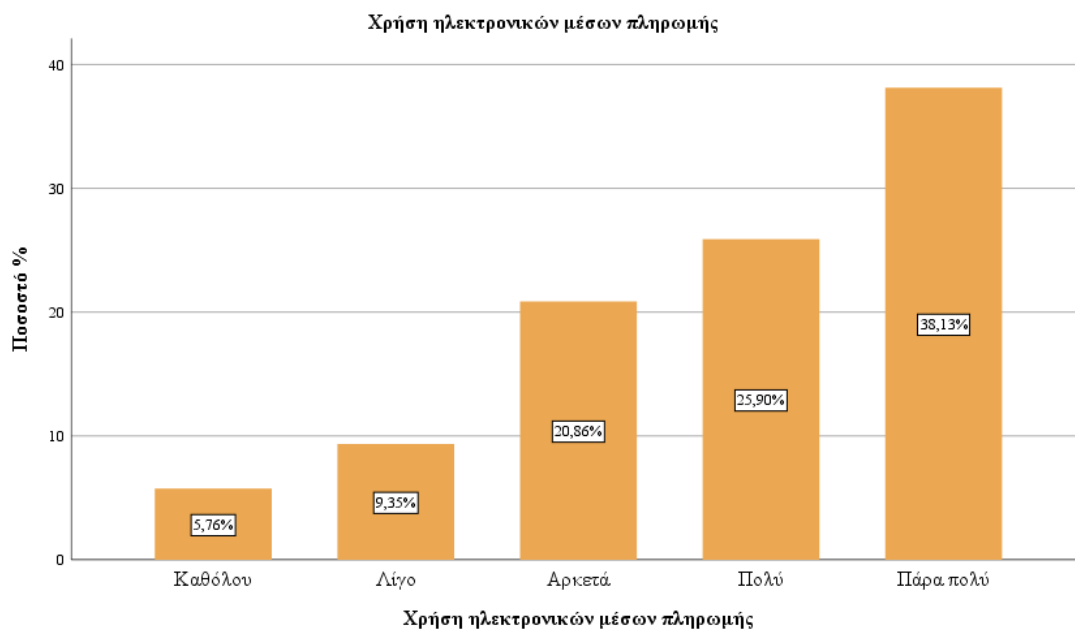

Γράφημα 34. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές».

Πίνακας 58. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής».

Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	8	5,8	5,8	5,8
	Λίγο	13	9,4	9,4	15,1
	Αρκετά	29	20,9	20,9	36,0
	Πολύ	36	25,9	25,9	61,9
	Πάρα πολύ	53	38,1	38,1	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

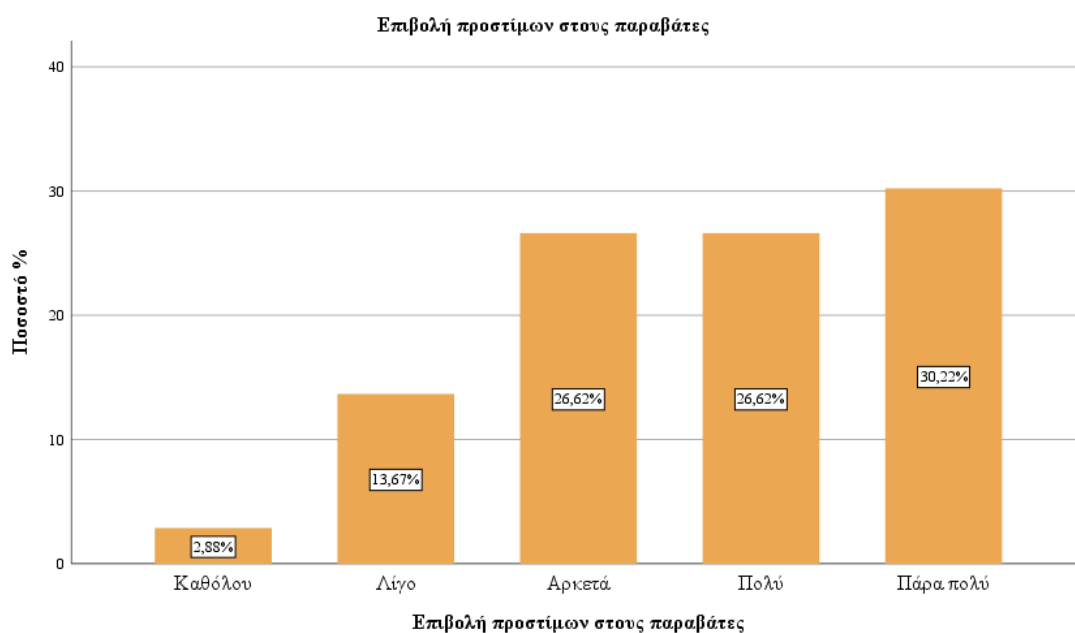

Γράφημα 35. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής».

Πίνακας 59. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Επιβολή προστίμων στους παραβάτες».

Επιβολή προστίμων στους παραβάτες

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	4	2,9	2,9	2,9
	Λίγο	19	13,7	13,7	16,5
	Αρκετά	37	26,6	26,6	43,2
	Πολύ	37	26,6	26,6	69,8
	Πάρα πολύ	42	30,2	30,2	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

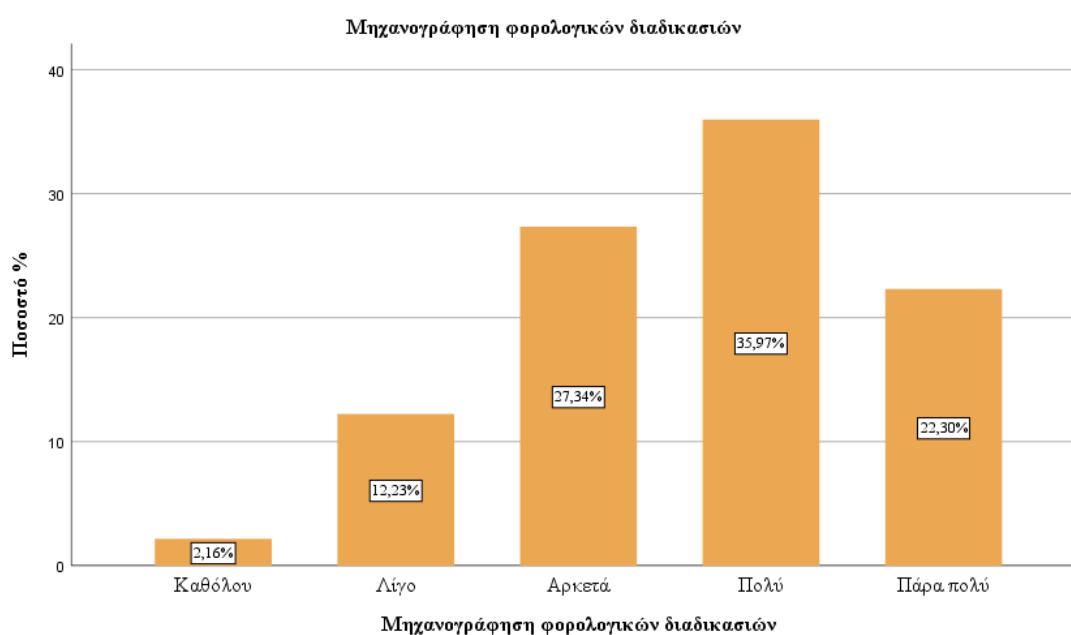

Γράφημα 36. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Επιβολή προστίμων στους παραβάτες».

Πίνακας 60. Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητής «Μηχανογράφηση φορολογικών διαδικασιών».

Μηχανογράφηση φορολογικών διαδικασιών

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	3	2,2	2,2	2,2
	Λίγο	17	12,2	12,2	14,4
	Αρκετά	38	27,3	27,3	41,7
	Πολύ	50	36,0	36,0	77,7
	Πάρα πολύ	31	22,3	22,3	100,0
	Total	139	100,0	100,0	

Γράφημα 37. Ραβδόγραμμα μεταβλητής «Μηχανογράφηση φορολογικών διαδικασιών».

Πίνακας στατιστικών στοιχείων μεταβλητών

Πίνακας 61. Πίνακας στατιστικών στοιχείων μεταβλητών.

	N		Mean	Median	Std. Deviation
	Valid	Missing			
Φύλο	139	0	1,55	2,00	,500
Ηλικία	139	0	2,77	3,00	,887
Επίπεδο εκπαίδευσης	139	0	1,94	2,00	,787
Επάγγελμα - Ειδικότητα	139	0	2,65	3,00	1,166
Εργασιακή εμπειρία	139	0	2,91	4,00	1,279
Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή αποτελεί σοβαρό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας;	139	0	4,38	5,00	,846

Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητες μεταξύ των φορολογούμενων;	139	0	4,45	5,00	,844
Θεωρείτε πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο;	139	0	1,94	2,00	1,131
Θεωρείτε πως αν το κράτος προσέφερε περισσότερα κίνητρα και παροχές στους φορολογούμενους, θα μειωνόταν η φοροδιαφυγή;	139	0	4,12	4,00	,925
Αύξηση φορολογικής επιβάρυνσης	139	0	4,22	4,00	,899
Υπαρξη γραφειοκρατίας	139	0	3,19	3,00	1,083
Πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος	139	0	3,50	3,00	1,151
Ανεπαρκή πληροφοριακά συστήματα	139	0	3,35	3,00	1,159
Έλλειψη φορολογικής συνείδησης και ηθικής	139	0	3,81	4,00	1,069
Άνοδος φορολογικών συντελεστών	139	0	4,19	4,00	,913
Έλλειψη φορολογικής παιδείας	139	0	3,66	4,00	1,114
Μεγάλος αριθμός πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων	139	0	2,47	2,00	1,293
Ανασφάλεια δικαίου	139	0	3,72	4,00	,993
Έλλειψη εκπαίδευσης του προσωπικού φορολογικής διοίκησης	139	0	2,80	3,00	1,118
Επιχειρήσεις πρωτογενούς τομέα	139	0	3,56	4,00	1,001
Επιχειρήσεις μεταποίησης και κατασκευών	139	0	3,48	3,00	,973
Επιχειρήσεις χονδρικού εμπορίου	139	0	3,36	3,00	1,029
Επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου	139	0	3,63	4,00	,979
Επιχειρήσεις εστίασης	139	0	3,90	4,00	,988
Επιχειρήσεις καταλυμάτων	139	0	3,57	4,00	,986
Ελευθέρια επαγγέλματα	139	0	4,08	4,00	,964
Λοιπές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών	139	0	4,02	4,00	,847
Επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες υγείας	139	0	4,00	4,00	,993
Μείωση φορολογικών συντελεστών	139	0	4,06	4,00	,878

Απλοποιημένο και σταθερό φορολογικό σύστημα	139	0	4,10	4,00	,950
Πραγματοποίηση τακτικών φορολογικών ελέγχων	139	0	3,94	4,00	1,108
Χρήση πλαστικού χρήματος έναντι μετρητών για συναλλαγές	139	0	3,73	4,00	1,272
Χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής	139	0	3,81	4,00	1,207
Επιβολή προστίμων στους παραβάτες	139	0	3,68	4,00	1,131
Μηχανογράφηση φορολογικών διαδικασιών	139	0	3,64	4,00	1,029